

శృంగారపదములు

(పాటలు—పద్యములు)
ప్రాచీన అజ్ఞాత కవికృతము

సంపాదకులు

శ్రీ పి. సీతాపతి, I.A.S. F.R.C.S. (Lond.)

శ్రీ కె. వెంకటేశ్వరరావు

పీఠిక

వాఙ్మయ మహాధ్యక్ష

డాక్టర్ వడ్లమూడి గోపాలకృష్ణయ్య

“కళాప్రపూర్ణ”

First Publication
Two thousand

Price : Rs. 4.40 Paise

894-8131
SEE

Copies available at :-

Andhra Pradesh Government
Oriental Manuscripts Library
and Research Institute,
Afzal Gunj, Hyderabad-12
A. P.

First Publication
Two thousand

Price : Rs. 4.40 Paise

894-8131
SEE

Copies available at :-

Andhra Pradesh Government
Oriental Manuscripts Library
and Research Institute,
Afzal Gunj, Hyderabad-12
A. P.

PRINTED AT
THE ANDHRA PRADESH TEXT-BOOK PRESS,
MINT COMPOUND, HYDERABAD-4.

పీఠిక

ఇది 'శృంగారపదములు' అన్న గ్రంథం. పాటలుగా ఒక భాగమూ పద్యాలగా ఒక భాగమూ వున్న యీ రచనా సకలనానికీ "శృంగార పదములు" అని ఒకే ఒక్క పేరు పెట్టడం జరిగింది.

'పద'మంటే లోకంలో చాలా కాలంగా పాట అన్న అర్థం-పరిష్కృతమయి వున్నది. ఈ దృష్ట్యా పాటలుగా వున్న భాగాన్ని పదభాగమనీ, పద్యాలగా వున్న భాగాన్ని పద్యభాగం అని కూడా అనవలసి వస్తుంది. వస్తుస్థితి పరిశీలిస్తే పదపద్యాలకు భేదం కనిపించదు. పదమంటే పద్యమనీ, పద్యమంటే పదమనీ, భావించడంలో శాస్త్రీయంగా దోషం లేదు. శాస్త్రాంతర్యం పరిశోధనా దృక్పథంతో తెలిసినవారు గాని, మామూలుగా లోకంలో అత్యంత సామాన్యతయిన పామరులుగాని, పదపద్యాలకు భేదం పాటించరు. సామాన్యంగా పని పాటలు చేసేటప్పుడు ఉత్సాహం కోసమో, పరిశ్రమమూలకమైన బడలిక వైపునుంచి మరస్సును మళ్లించడం కోసమో, కాలక్షేపం కోసమో, ఏదైనా ఎవరైనా పాడితే బాగుంటుంది అనుకున్నప్పుడు "ఒసేయ్ బుట్టి! పదం అనవే" — "పదం ఎత్తవే" — "పదం అందుకోవే" — "పదం పాడునీ" — వంటి మాటలతో కోరడం జరుగుతుంది. ఇటువంటి సందర్భాలలో యీకోరిక మీద కేవలం పాట మాత్రమే పాడడం జరుగదు. పద్యాలకూడా పాడడం జరుగుతుంది. 'పదం అనవే' అంటే కేవలం పాట మాత్రమే పాడాలని అవశలివారు — అర్థితులు అనుకోరు. పాట — పద్యాలలో దేన్నయినా పాడవచ్చు. రెండూ పాడడం కూడా జరుగుతూవుంటుంది. అంటే పదం అంటే పాటాకావచ్చు, పద్యమూ కావచ్చు. సుమాట పామరుల దృష్టిలో. రగడ-చరువోజి—ద్విపదల వంటివేవైనా బాగా సంగీతం మేళనం చేసి పాడారనుకోండి అప్పుడవి అసలు పాటలనే అనుకుంటారు. మామూలు మనుషులేకాదు, ప్రత్యేకించి ఛందోలతచాలను దృష్టిలో పెట్టుకుని పరిశీలించిన వారైతేనే పప్ప లేకపోతే అందరూ—విద్యావంతులు కూడా పాటలనే భావిస్తారు. ఈ సందర్భంలో ఒక విషయం మనకు సుస్పష్టమవుతుంది. సామాన్యంగా లోతుగా పరిశీలించి వ్రాసిన శాస్త్రులల్లో సరైన విషయాలే వుంటాయి. తరచురాలుగా శాస్త్రులతో సంబంధం లేకపోయినా ఆయా శాస్త్రవిషయాలు సాంప్రదాయ బద్ధంగా గాని ఆనుసంశీకంగా గాని లేదా గురుశిష్యపరంపరగా గాని చెప్పికోనడంవల్ల వచ్చే విషయాలు ఆనోటా ఆనోటా పడి నోటిమాటగానే విద్యావిహీనులయిన పామరులలో నిల్చి వుంటాయి. ఇక అనేకమంది శిష్టులు—అంటే ఉన్నచి వర్గాలకు చెందినవారు, అనబడే వారు విద్యావంతులం అనుకుంటారు. వీరికి కావలసినంతగా శాస్త్రజ్ఞానమూ వుండదు. పామరవ్యవహారాల ఆంతర్యం తెలుసుకుందామనీ వుండదు సరికదా వారిపట్ల ఒకానొకచులకన భావంకూడా వుంటుంది. ఇక మామూలు విద్యాసంస్కార ప్రభావంవల్ల సంఘంలో వచ్చే మార్పులకు ఆమోదముద్రలు వేసుకుని, "మాది శిష్టం మూడే"

సరైనది" అన్న భావాన్ని యీ శిష్టులేర్పరచుకుంటారు. ఇది ఏరూపంలో చూచినా వాస్తవాన్ని ప్రతిబింబించదు సరికదా ఒక్కొక్కప్పుడు అసలు వాస్తవం కాకుండా కూడా పోతుంది. ఇందుకు, యీ పదపద్య శబ్దార్థాలే ప్రత్యక్ష ప్రమాణాలు. పాట, పద్యం, రెండూ పామరులలో పదశబ్ద గ్రాహ్యలవుతున్నాయి. శాస్త్రీయంగా కూడా ప్రాచీన కాలంలో గ్రాహ్యలయ్యాయి. విద్యావంతుల మనుకున్న శిష్ట సంఘంలో చాలాకాలంగా పదమంటే పాట అనీ, పద్యమంటే పాటకు భిన్నమైన వృత్తమో లేక పద్యమో అనీ భావం ఏర్పడింది. లోతుగా పరిశీలన చెయ్యని కవిపండితులు కూడా యీ శిష్ట సంఘవలయంలోవారేకాబట్టి వారు పదమంటే పాట అనీ, పాటనే నిర్దేశిస్తూ గీతం అనీ, అర్థాలు వ్రాశారు. ఈ దృష్టి తోనే ఆ శబ్ద ప్రయోగం కూడా చేశారు. పరిశీలన చెయ్యకుండా చేసిన పొరపాటు సామాన్యులు చేస్తే పెద్దపట్టించుకోంగాని లక్షణ వేత్తలైన వారే చేస్తే వస్తు స్థితిని గుర్తించే వరకూ, మనల్ని తికమక పెడుతుంది.

అక్షరచ్ఛందస్సులు—మాత్రాచ్ఛందస్సులు

తెలుగులో తొట్ట తొలుత క్రీ.శ. 11 వ శతాబ్దిప్రారంభంలో రచించబడిందని యెంచబడిన కవిజనాశ్రయచ్ఛందోగ్రంథంలో, కావ్యవిభాగం గురించి చెబుతూ తక్కుర్ర *

హృద్యానపద్య కావ్యము

గద్యము పద్యమని చెప్పగా ద్వివిధమగున్

గద్యంబపాద పదనిక

రద్యోతిత నవరసార్థ రచనల నెగడున్.

అని అన్నాడు. గద్య పద్య భేదాలతో కావ్యం రెండు విధాలన్నాడు. గీతికా-గేయ- (పాటల) కావ్యం అని ప్రత్యేకించి మూడవ విభాగాన్ని పేర్కొని చూపలేదు.

అసలు వృత్తాలలో తాళలయాన్వితం కాని-నడకలేని, పద్యాలెన్నో వున్నాయి. 28 చ్ఛందస్సులను మించి అంతకంటే ఎక్కువ అక్షరాలున్న పాదాలు గల ఉద్గరమాలావృత్తాదుల సంగతి చెప్పనక్కరలేదు. తాళలయాన్వితాలై, కేవలం నడకగల్గి మాత్రమే కాదు, పాటలవలె పాడడానికి కూడా వీలుగా వుండే వృత్తాదులూ వున్నాయి. రకరకాల పాటలన్నింటికి, మాత్రాబద్ధాలవలె ప్రాతినిధ్యం వహించగల యీ సంస్కృత చ్ఛందస్సులే మూలమవుతాయి.

* కవిజ నాశ్రయ కర్తృత్వ విషయం వివాదాస్పదం.

నాలుగు పాదంబులతో

నాలుగు ప్రావళ్య కూడినను పద్యము ప

ద్యానియు నిరుతెరగై చను

నోలిన వృత్తములు జాతు లొసరన్ గృతులన్.

కావ్యం గద్యపద్యాత్మకంగా రెండు రకాలని విడదీసినా, పద్యం వృత్తాలు, జాతులు అని, రెండు రకాలన్నాడు తిరిగి జాత్యధికారంలో.

జాతులు మాత్రాసమక

ఖ్యాతి గణప్రతిఙ్గెప్పఁ గందములార్యల్

గీతులు మొదలగునవి యుప

జాతులు భూతల వినూత్నజాత యశస్కా!

అంటూ జాతి, ఉపజాతి భేదాలతో జాతులు రెండు రకాలన్నాడు. ఇంతా చెప్పి కూడా మిన్నకుండలేదు. జాతుల్లో తెలుగు జాతులువేరు అని ప్రత్యేకంగా నిర్దేశించి సీస-చరువోజ-అక్క-అ-ద్విపదాదుల లక్షణాలు చెప్పాడు. ఎన్నెన్ని విధాలుగా వున్నదేశీయచ్ఛందస్సులయినా సమ-అర్థసమ-విషమాది భేదాలతోవున్న అనంత కోటి సంస్కృతచ్ఛందో రీతులలో అంతర్లీనాలయిపోతా యన్న సంగతి కవిజనాశ్రయ కర్తకూడా గమనించలేదు. కాబట్టే దేశజాతులు వేరన్నాడు. సంస్కృతలక్షణంతో కూడిన రచన అయినా దేశి అనుకొనబడే లక్షణంతో కూడు కున్న రచన అయినా, పద్యమే అవుతుంది. పద్యశబ్దంచేత మాత్రాబద్ధాలయిన గేయాలు కూడా గ్రాహ్యలేఅవుతాయి.

వృత్తాలు గణసమకబద్ధాలు- జాతులు మాత్రాసమకబద్ధాలు అన్నాడు కవిజనాశ్రయకర్త. గణ సమకబద్ధత్వం అంటే అక్షరచ్ఛందస్సుని, కవిజనాశ్రయ కర్త అభిప్రాయం. కాని, వాస్తవం పరిశీలిస్తే గణసమకత్వానికీ, అక్షరసమకత్వానికీ, సంబంధం వున్నది కాని, అది అవినాభావ సంబంధంకాదు. అక్షర సమకత్వంలేకుండా కూడా గణసమకత్వం వుండవచ్చు. “రాముడు”-“కాముడు” వంటి వాటిల్లో గురులఘ్యక్షరసమకత్వం, గణ సమకత్వం ఉన్నవి. “రాముడు”-“భర్గుడు” అన్నపుడు రెండూ భగణాలుకాబట్టి గణసమకత్వం వున్నది. అయితే, గురులఘ్యక్షరాల్లో, సమకత్వం ఒక విధంగావున్నా, అక్షరస్వరూపయథాతథస్థలలో సమకత్వంలేదు. రాముడన్నపుడు ‘రా’ సహజంగా గురువు భర్గుడుఅన్నప్పుడు ‘భ’ సహజంగాగురువు కాకుండా, లఘువే అయి, దాని పరంలో సంయుక్తంవుండడంవల్ల, గురువవుతుంది. కాగా అక్షర సమకత్వం లోపిస్తుంది.

కావ్యం గద్య పద్య భేదాలతో ద్వివిధమన్నంత సునిశితమైన దృష్టితో, వృత్తజాతి గణబద్ధత్వం గురించి, కవిజనాశ్రయ కర్త పరిశీలించినట్లు కనపడదు. వృత్తాలు గణసమక బద్ధాలే! అర్థసమ-విషమవృత్తాల కీగణసమకత్వం ఏ కొంతో

తప్ప పరిపూర్ణంగా వర్తించదు. వృత్త-జాత్యుపజాతి పద్యాలన్నీ అన్ని అవస్థలలోను, సమగణ మాత్రాకాలే కానవసరం లేదన్న సంగతి కవిజనాశ్రయ కర్త గుర్తించలేదు. ఇంతా అయితే జాతి భేదాలనిపేరు తప్ప కందంలోనూ మాత్రాసమక త్యానికి కూడా స్థానంవున్నది. ఆర్యమూలంగా రూపొందిన గీత్యు పగీతుల్లోను మాత్రాసమక త్యానికి కూడా స్థానంవున్నది. ఆర్యలో మాత్రాసమ కత్వం వుండదు. కందం ఆర్యగా రూపొందడంలో ప్రథమ ద్వితీయార్థాలలో తుదిగణం గురువుగా మారడంలో సమాస్వయే వున్నా. ప్రథమార్థంలో ఆరవగణం చతుర్మాత్రాకమై, ద్వితీయార్థంలో ఆరవగణం కేవలం, ఏక మాత్రాకమే అవుతుంది కాబట్టి మాత్రాసమకబద్ధం కానేరదు. దీని వ్యుత్క్రమం వల్లనే, ఉదీతి రూపొంది ప్రథమార్థంలో ఆరవగణం ఏకైక మాత్రాకమై, రెండవ అర్థంలో ఆరవగణం చతుర్మాత్రాకం అవుతుంది. కాబట్టి యిదికూడా మాత్రాసమకం కాదు. తెలుగు జాతులనిపించుకున్న వాటిల్లో కూడా కొన్ని సమమాత్రాబద్ధాలూ, కొన్ని అసమ మాత్రా బద్ధాలూ అవుతాయి. సీసం, తరువోజ, అక్కర, రగడ, ద్విపదాది జాతులన్నీ సూర్యోద్ర చంద్రగణాలతో కూడివుంటాయి. ఆటవెలదిలో సరిపాదాలు సమమాత్రాకాలుగానే వుంటాయి, బేసిపాదాలు సరిపాదాలతో సమంగా వుండవు సరికదా, తమలోతాము సమమాత్రాకాలయి తీరాలన్న నియమంకూడా లేదు. సమ అసమత్యాలలో ఏదై నాకావచ్చు. కేవల సూర్యగణాలు సమమాత్రాకాలే! ఇంద్ర గణాలు సమమాత్రాకాలుకావు. చంద్రగణాలు కూడా ఇంతే! నల భగణాలు చతుస్సమ మాత్రాకాలు, కాగా మిగిలిన నగ, సల, రకలు పంచసమ మాత్రాగణాలు. ఉత్సాహం, ఎన్నుకొనినవంటి వాటిలో సమమాత్రాకత్యానికి స్థానంవున్నది. స్రుత్యేకించి కావాలని పట్టుపట్టి సమమాత్రాగణాలే వాడి వ్రాయాలనుకుంటే యీ తెలుగుజాతి పద్యాలలో చాలా పద్యాలను సమమాత్రాకపాదాలు గలవిగానే వ్రాయవచ్చు. ఉదాహరణకు సీసం తీసుకుందాం, సీసపాదానికి 6 ఇంద్ర గణాలు, 2 సూర్యగణాలూ దా వుండేది. సమమాత్రాకత్వంలో ఇంద్రగణాలు 'నల' 'భ'లు రెండూ ఒక వర్గం క్రిందకు 'నగ' 'ల' 'రల'లు నాలుగూ మరోవర్గం క్రిందకు వస్తాయి. కాబట్టి, వీటి మాత్రాసమకత్యాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకుని, సమత్యానికి భిన్నంకాని గణాలనే ఉపయోగించి సీసపాదాలు వ్రాయవచ్చు. అంటే కేవల 'నల' 'భ' గణాలు మాత్రమేకాని 'నగ' 'సల' 'రల'లు మాత్రమేగాని ప్రయోగించి ఆసరువాన సూర్యగణాలు వయోగిస్తే సమమాత్రాకాలవుతాయి. న, హ (గల)లు సమమాత్రాకాలుకదా! కావాలని చేస్తే సమమాత్రాకత్వం వస్తుంది. యోచ్యుచ్ఛికంగా, అస్రయన్నంగానే బరిగితే అది పేరుమాట. అంటే బుద్ధిపూర్వకంగా వ్రాయకపోయినా, సహజంగానే సమమాత్రాకాలైన గణాలు దొర్లవచ్చు సన్నమాట. ఆటవెలది వంటివి తప్ప మిగిలిన తెలుగు జాతులన్నీ స్రయక్షపూర్వకంగా కావాలనుకుంటే సమమాత్రాకగణాలు కలివిగా మాత్రమే కాదు, సమగణాలు కలివిగా కూడా ఉండేట్లు మనం రూపొందించవచ్చు. అది మనం చేసుకునే వివక్ష మీదకూడా ఆధారపడి వుంటుంది. ఇంద్రగణాలు ఆరింటిలోను ఒకే ఒక్క యింద్ర గణాన్ని ఆరుగణాలుగా ప్రయోగించి, పదప ఒకే సూర్యగణాన్ని పునరుక్తిగా రేంజుగా ప్రయోగించి అన్ని పాదాలూ ఆవిధంగానే వ్రాసి సీసం వ్రాయకూడవని

ఎక్కడుంది? అన్ని పాదాలలోను, యింద్రగణాలన్నీ భగచాలే పెడతాం. సూర్య గణాలన్నీ నగచాలే పెడతాం అనుకోండి. అప్పుడు మాత్రాసమకత్వమేకాదు, గణ సమకత్వం కూడా రాక ఏమౌతుంది? ఇంతకూ చెప్పవచ్చేదేమంటే కవిజనాశ్రయ కర్త జాత్యుపజాతులు సమమాత్రకాలని పేర్కొనడం అన్నిసందర్భాలలోను వర్తించదు. కొన్నింటికే, కొన్ని సందర్భాలలోనే వర్తిస్తుందని మాత్రమే.

తాళలయాన్వితాలైన 'విద్యున్నాల', 'భుజంగ ప్రయాతా'దివృత్తాలు గణసమక బద్ధాలే అయినా వాటిని మాత్రాసమకబద్ధాలుగా భావించినా వచ్చే విప్రతిపత్తి యేమీలేదు. వాస్తవానికి అర్థసమ, విపమ వృత్తాలని మినహాయిస్తే మిగిలిన వృత్తాలన్నీ గణసమకబద్ధాలేకావు, మాత్రాసమకబద్ధాలు కూడా అవుతాయి. అయితే గురువివక్షావ్యవస్థలో మాత్రం ప్రాస్యాక్షరంమీది అర్థ మాత్రను, దీర్ఘాక్షరంమీది అర్థమాత్రను, విశిష్టదృష్టితో చూడవలసి వస్తుంది. మాత్రాదృష్టిలో ప్రాస్యంమీదిఅర్థమాత్ర మాత్రగా పరిగణితం కాగా, దీర్ఘం మీది అర్థమాత్ర లెక్కలోకేరాదు. కాదు కూడదని, యీ అర్థమాత్రలను పరిగణించే టట్లయితే, అప్పుడుకూడా, సమమాత్రాకత్వం వివక్షమీదే ఆధారపడి ఉంటుంది. అందువల్ల కేవలం మాత్రాపరిగణనలో సంఖ్యాదృష్టితో చూస్తేనే తప్ప, లేకపోతే మాత్రాసమకత్వంలోయీ అర్థమాత్రవల్ల వచ్చే యిబ్బంది ఏమీ వుండదు.

వృత్తాలకుండే వైశిష్ట్యం ఏమంటే ఏ పద్యానికాపద్యం ఆ యా పద్య పాదాలలో గురు, లఘువుల క్రమంలో వ్యత్యస్త సకు స్థానం ఉండకపోవడం. కాబట్టే గణసమకబద్ధాలు అనబడ్డాయి. ఇప్పుడును విషయంలోకి వద్దాం! గణసమక బద్ధాలైన వృత్తాలలో తాళలయాన్వితాలై రాగయుక్తాలు కాగల వృత్తాల విషయం అలా వుంచుదాం. తెలుగు జాతులు సమమాత్రాకాలు—అసమ మాత్రాకాలు—సమగణకబద్ధాలుగా సైతం అవతరించవచ్చునని యింతకుముందే తెలుసుకున్నాం. ఏవిధంగా అవతరించినా అన్నీ పద్యాలే కదా! అసలు లోతుగానే పరిశీలించనక్కరలేదు. వైవైన పరిశీలించినా, గేయాలలో—వల్లవి అనుపల్లవులను విడిచిపెడితే—చరణాలలో యీ సమమాత్రాకత్వం—అసమ మాత్రాకత్వం—గణసమకత్వాలలో ఏదో వొకటి గోచరం కాకతప్పదు. గణసమ కత్వాలను పరిగణించినా పరిగణించకపోయినా, సమమాత్రాకాలను, అసమ మాత్రాకాలను చృష్టిలో పెట్టుకుంటే ఏ విధమైన గేయరచనాచృష్టమైనా వివిధ వృత్తజాత్యుపజాతుల్లో చక్కగా చోటుచేసుకొని ఎక్కడో ఒకచోట స్థానం సంపాదించుకుంటుంది. * కాగా, సద్యభిన్నమైన రచనల సన్నింటిని పర్యరచనలుగా పేర్కొనడంలో ఔచిన్యమూ వాస్తవికగలే వున్నవి కాని, అనౌచిత్య అవాస్తవికతలు లేవు.

* మాత్రాకాలా లఘుర్లః స్యాత్తర్గణాశ్శషచాస్తదౌ !

స్వ్యఃపట్ పంచ చతుస్త్రి ద్విసంఖ్యమాత్రాం యుతాఃక్రమాత్ ॥

(సంగీతరత్నాకరః)

అంటూ సంగీతశాస్త్రంలో పేర్కొనబడిన ఛ, ష, చ, త, రతి, కామ, భాణ నామకాలైన మాత్రాగణాలతో యిక్కడ సంగీత సందర్భంగా సరిపోల్చి వ్రాయడం జరుగలేదు. ఈ దృష్ట్యా యీ పీఠికలో విమర్శకు తావులేదు.

“కదా వా త్వడీయం ముదా పాదపద్మం
సదా సేవితం మే నిదానం దదాసి”

అంటూ పాడుతుంటే కేవలం పామరులే కాదు, యిది భుజంగ ప్రయాతవృత్తం అని గుర్తించలేని కవిపండితులు కూడా, యిదేదో తాళ లయాన్నికమైన గేయం (పాట) అనే అనుకుంటారు. ఇదేవిధంగా, తాళ లయాన్నికమైన పాటను అసలు పాడకుండా తాళరహితమైనదిగా తగువిధంగా శబ్దాల విరుపుతో చదివితే అదేదో ఒకానొక ఛందోబద్ధమైన పద్యం అని ప్రవృత్తమంటే వృత్తమే కానక్కర్లేదుకదా! జాత్యుపజాతుల్లో ఏదైనా కావచ్చు) కవిపండితులు కూడా భావిస్తారు. కాగా వృత్తాలను, జాత్యుపజాతి చ్చందోభేదాలను మూల భూతం చేసుకొని అవతరించిన గేయాన్ని దేన్నయినా పద్యమంటే దోషంలేదు. వృత్తాలలో తాళ లయాన్నికాలు వున్నాయి, తాళలయరహితాలూ వున్నాయి. ఇదేవిధంగా జాత్యుపజాతుల్లో కూడా తాళలయలకు లొంగేవి వున్నాయి, లొంగనివి వున్నాయి. కాబట్టే కవిజనాశ్రయకర్త, పద్యకావ్యాలు-పద్యకావ్యాలు అని కావ్యాలు రెండు రకాలని చెప్పాడు. * (వృత్తజాత్యుపజాతి పద్యాలు, అన్నీ అన్నీ అవస్థలలోను, సమగణకాలు, సమమాత్రకాలు మాత్రమే కానవసరం లేదన్న సంగతి కవిజనాశ్రయకర్త గుర్తించలేదన్నది వేరుమాట).

గీతం అంటే

చాలాకాలంగా గీతం అంటే పాట అనే అర్థం విస్తృత వ్యాప్తి నందింది. ప్రాచీన వ్యవస్థను పరిశీలిస్తే, తెటగీతి-ఆటవెలమి-పట్టుగీతి-ఉద్గీతి-ఆర్యాగీతి-మొదలైనవి తెనుగు సంస్కృతాలతో భేదం లేకుండా, అన్నీ గీతాలే అయ్యాయి. ఆర్యను ఆర్యాభేదాలను, భరతాది లక్షణకారులు ఆర్యావృత్తం చపలార్యావృత్తం అంటూ వృత్తాలుగా కూడా పేర్కొన్నారు. వృత్తమే అయినా గీతిగా కూడా రూపొంది 'ఆర్యాగీతి' అని ప్రసిద్ధం కాలేదా! ఆయి గానం చేయడానికి వీలైనదేదైనా గీతమే. తెలుగు పద్యాలనబడేవి కాని (అంటే దేశీయ చ్చందో పద్యాలన్నమాట) సంస్కృత వృత్తాలనబడేవి కాని పద్యాల పాడడానికనువైనవే. రచనలో శబ్దప్రయోగంతో జరిగే విరుపులు, శబ్దాల పొందికను బట్టి పాడడానికి అనుకూలం కావడం, కాకపోవడం జరుగుతూ వుంటుంది. అంటే పాడడానికి వీలు లేదనుకునే సీసాలు, తెటగీతి, ఆటవెలమిలవంటి వాటిని- "చావు శవంపల నడక లేకుండా పడివుంటాయి" అనిపించే ఆకారాలు, మధ్యాక్కరారులనుకూడా గానంచేయడానికి వీలుగా రచించవచ్చున్నమాట! శబ్దజ్ఞుడైన వ్యక్తి తాళ లయల మర్మం తెలుసుకుని తననుగుణంగా తన విరుపు

* కవిజనాశ్రయానికి తరువాతి కాలాలలో లక్షణ సంకకర్తలు కొందరు పద్యగేయాలు భిన్న వరాలకు చెందినవి-అంటే-పద్య-పద్య-గేయ రచనలుగా పేర్కొన దగినట్టివి అన్న ధోరణిలో జాతి భిన్నత్యాన్ని ప్రదర్శించారు. ఈ ప్రదర్శనగురించి విషయ విస్తర భీతిచేత స్థల సంతోచంచేత యిక్కడ చర్చించటంలేదు.

లతో కబ్బెనయ్యోం చేసి, రచన చేయ్యుటోనప్పటికి ఆరణ్య కీర్తయి క్తులమీద ఆధారపడి యిటువంటి రచనలు ఆవిష్కృతాలవుతాయి. శబ్దాల విరువుల జేడతో రాగతాళలయలకవకాళం వుంటుందన్న వివక్ష శ్రీరాగపల్లె అంబుకృష్ణ శర్మగారి దృష్టికి రానందువల్ల కాబోలు “శార్దూలము, చండీమాల మొదలైన వృత్తాలన్నియు రాగపల్లెగానె, తాళలయముల చూపుగాని లేక వట్టి గురు లఘువుల ప్రస్తారమేలే నేర్పడినవి” అని వేర్కొన్నాడు. పాడవం, చవవడం అనేది శబ్దాలను సంబంధించి తాళలయపూర్వకై రాగానుగుణంగా నడచే విరువులతో కూడిన రచనపై సాధారణంగా ఆధారపడి వుంటుంది. చవవడం వేరు, పాడవడం వేరు. పద్యాన్ని చవవడానికి రాగతాళలయలకర్చలేదు. పాడడాని కివి వుండితీరాలి. శ్రీరాగంలో మృగం పాడాలంటే పద్యానికే-పద్యగాన సమయానికి తగినట్లుగా పాడమనేగాని, నిచ్చినట్లుగా పాడమనికాదు. శ్రీరాగాన్ని ఆరోహణావరోహణలలో విరివూర్ణంగా ప్రస్తరించి పాడితే ఎంతకాలం పడుతుందో అంతకాలమూ, అంతగా ఆ రాగాన్ని సాగాలాగి మృగం పాడమని చెప్పడంకాదు. పద్య గాన సందర్భంగా, రాగాలవనలో పూర్ణకాలాన్ని ఉపయోగించాలనడం, ఛందఃప్రస్తారంలో సర్వగుర్వాది సర్వ లఘువులంగా పూర్ణప్రస్తారం అయితేనే తప్ప పద్య లక్షణం - గురు లఘువ్యవస్థ పూర్తి కావని చెప్పడంవంటిదే కాదు. పాటలైనా, కేవలం పాడాలనేలేదు. పద్యాన్ని చవవనూవచ్చు పాడనూవచ్చు అన్నట్లుగా, పాటను కూడా పాడనూవచ్చు చవవనూవచ్చును. ఈ విషయం సంకీర్తనాలక్షణ కారులందరికీ నిత్యానుభవంలో తెలిసిందేఅయినా ఎవరూ వట్టించుకన్నట్లు కన పడిదు. ఇంతవరకూ పాటపాడాలనంటిన్న, పాటచవవచ్చునన్న మాటను అందరూ విస్మరించారనే చెప్పవచ్చు. వాత్సేకిరామాయణం, “పాత్సేగేయేచ మధురం” కదా ! ఊర్ధ్వరామాయణాన్నే కాదు దేన్నయినా పాత్సేగేయేచ మధు రంగా మనం చవవనూవచ్చు. పాడనూవచ్చు. పాటపాడడం సాహిత్యసంగీతాల సమ్మేళన వృష్టితోను, లేదా కేవల పూర్ణ సంగీత దృష్టితోనూ జరగవచ్చు. చవవడం సాహిత్యభావ శబ్దాది లక్షణ వివేచనాత్మకమయిన వృష్టితోను, లేదా సంగీతదృష్టి తోను-అంటే రాగతాళలయ లక్షణ వివేచనాత్మకమయిన దృష్టితోను-జరుగవచ్చు.

పద కవిత

పదకవిత అంటే చాలాకాలంగా కీర్తనలు, గేయాలువంటి కవితమాత్రమే నన్నభావంకెవరిండిత విమర్శకుల్లో పొరపాటుగా ఏర్పడివున్నది. పదకవిత అనగా సరియైన అర్థ ఏమిటో తెలుసుకునేముందు, పదశబ్దార్థాలు కూడా మనం తెలుసుకోవడం అవసరం. అసలు ‘పద’శబ్దార్థం గురించి పరిశోధకులు లోతుగా సమస్యయ దృక్పథంలో చూచినట్లు కనపడదు. పదశబ్దానికి-“చిహ్నం (గురుతు)- వంచన - కళాస్థానభేదం-పాదం (అడుగు-కాలు)- (పదస్యాసం - అడుగుతీసి అడుగువేయడం)-వ్యాజం (నెపథ్యం)-స్థలం-రక్షణ- కిరణం-ప్రయత్నం-ఉద్యోగం-సు బంత తిజస్తశబ్దాలు - బాణం - పదార్థం (వస్తువు) - పీటకోడు-వాక్యం- కాలిఅడుగుజాడ - పాట” అని అర్థాలు వున్నట్లు నిఘంటువులు

వేర్కొంటున్నాయి. కనిపించు సంబంధించినవనరకూ, వనశబ్దానికి కాలు-అడుగు-
 పాదం (అంటే పద్యభాగం-చరణభాగం) అన్న అర్థాన్నే యిప్పటివరకూ విమర్శ
 కులు స్వీకరించారు. పదం అంటే పాదం-కాలిఅడుగు అన్న అర్థవృత్తితో-
 పదశబ్దాన్నే పురస్కరించుకుని నృత్యరమైన “అడుగు” (కాలిచిండు) అన్న
 అర్థాన్ని మేళవించి పాటలు నృత్యసంబంధమయినవి కాబట్టి “పదము” అన్న
 శబ్దానికి ‘పాట-దేశం-గేయం-కీర్తన అని అర్థం చెప్పబడుచున్నాయి. పాదమంటే
 నేలమీద ఆనే కాలిఅడుగు, వేళ్లు, మడమ, మడమకుపైగా కొంత సమానంగా ఎత్తుగా
 కాలివ్రేళ్లవైభాగంవరకూవుండే ప్రదేశాన్ని పాదం అంటారు. ఈ పాదాన్ని
 (కాలిభాగాన్ని) పదం అనికూడా అనవచ్చు. పదమంటే శబ్దం అని ఒక అర్థం
 ఉన్నదని లోగడ గుర్తించాం. ఇక్కడ ఒక విచిత్రం ఉన్నది. పదశబ్దం పాద
 శబ్దానికి పర్యాయమేకాని. పాదశబ్దం పదశబ్దానికి పర్యాయపదంకాదు.
 పాదశబ్దానికి ఎన్ని అర్థాలున్నాయో అన్నింటినీ, పదశబ్దానికి మనం చెప్పవచ్చు.
 కాని పదశబ్దానికున్న అర్థాలన్నింటినీ, పాదశబ్దానికి చెప్పరాదు. ఉదాహరణకు,
 పదశబ్దానికి, శబ్దం (సంబంధం, తిజస్తం) అని అర్థం ఉన్నది. కాని “పాద”
 శబ్దానికి శబ్దం (సంబంధం, తిజస్తం) అని అర్థం చెప్పరాదు. ఇదే యిక్కడ వున్న
 విచిత్రం. పదవాక్య సంబంధమైతే, అంటే శబ్దవాక్య సంబంధమైతే అన్ని అర్థంలో
 “పాదం” అని సంబంధార్థకంగా వాడవచ్చును.

విశిష్ట వ్యక్తిత్వంతో విశేషంగా పదశబ్దం ప్రయోగించబడిన సంస్కృతాలు
 సంప్రసిద్ధంగా సంస్కృతంలో ఒకటి తెలుగులో ఒకటి మొత్తం రెండు కనిపిస్తున్నాయి.
 శ్లేషకావ్యాలలో ఎక్కడైతే ప్రయోగించబడితే ప్రయోగించబడి వుండవచ్చు. కాని
 యిప్పుడు వేర్కొంటున్న రెండు ప్రయోగాలకు ఎక్కువతే వైశిష్ట్యం అన్నింటికీ
 దక్కుతుంది నాకోశం. కాళిదాసు సుమారు ఒకవంశో పంచమస్థలో పార్వతి
 శివుణ్ణి పతిగా కోరి ఘటిద్మికై తనరున్న చేస్తుంది. ఆమె గోపస్యక. సంతుష్టుడైన
 శివంకరుడు బ్రహ్మచారివేషంలో ఆమెవద్దకు వెళ్లి సత్కారాలు స్వీకరించి చల్లగా
 యిలా అంటాడు.

ప్రయుక్త సత్కార విశేష మ్మానా
 నమాం సరం సంప్రతిపత్తు మర్హసి
 యతః సతాం సన్నతిగాత్రి! సంకతం
 మనీషిస్సాస్త్ర విదీన ముచ్యతే ॥

ఇందులో “సంకతం మనీషిస్సాస్త్ర విదీన ముచ్యతే” అన్నాడు బ్రహ్మచారి
 ద్వారా కాళిదాసు - “సాస్త్రవిదీన” మనడంలో “పద” శబ్దంచేత శబ్దం-వాక్యం-
 కాలి అడుగు- అన్న మూడు అర్థాలూ పరిగ్రహీతాలు కావాలన్న దృష్టి కాళిదాసు

వున్నది. మనీషులతో యేకడుగులు కలిసి నడిచినా - అంటే యేకడుగులు వేసినా) యేకుమాటలు మాట్లాడినా - యేకువాక్యాలు * మాట్లాడినా స్నేహం యేర్పడు కుం ని కాళిదాసు భావం - యీ సందర్భంలో కాళిదాసు "పట" శబ్దాన్ని మాట - వాక్యం అన్న అర్థాలతోను "కాలిఅడుగు" అన్న అర్థంతోనూ ప్రయోగించాడు.

కవిజనాక్రియ క్రి సజ్జాధికారంలో యెవర కదాన్ని యీ క్రింది విధంగా రచించాడు.

గుర, యతి గణముల పాదాం
బురుహంబుల కేఱగి సుకవి బుధజనముల నా
పదమునఁ దలచి తదాక్షం
బహువచన చరితుఁడు బినేంద్ర పుషక్తి మెయిన్.

ఇందులో చివరిపాదంలో వున్న "పదభక్తి" లోని పదశబ్దం గురించి పెద్దగా పట్టించుకోవలసిందేమీలేదు. కావాలనుకుంటే యిక్కడా శ్లేషార్థం చెప్పవచ్చు - యేదోవిధంగా సరిపెట్టుకోవచ్చు - కాని తొలిపాదంలోని "పాదాంబురుహంబుల" అన్నప్పుడు మనం గుర్తించవలసిన విశేషం వున్నది. ఛందోపరంగాచూస్తే గురు = ద్విమూర్తా గురుః మైన గురువు, యతి = యతి = అపరమైత్రి - గణముల = మగణాది గణముల - పాదాంబురుహంబులకు = పద్యపాదపద్యాలకు - ఎఱగి = నమస్కరించి అని అర్థం వస్తుంది. ఈ ఛందోపరమై అర్థంలోనే గురుయతిగణములతో కూడిన "పాదాంబురుహంబులకు = శబ్దసంబంధమైన - లేదా - వాక్యసంబంధమైన పద్యాలకు అనికూడా అర్థం వస్తుంది. మామూలుగా చూస్తే గురు = విద్య నేర్పిన గురువుల యొక్కయు, యతి = మనీష్యులయొక్కయు, గణముల = సమూహముల, పాదావవింశములకు = పాద పద్యాలకు (కాళ్లకు) ఎఱగి = నమస్కరించి అని అర్థం వస్తుంది. ఇక్కడ గురుశబ్దానికి సంక్రి అని గొప్పవారు అని కూడా అర్థం చెప్పవచ్చు.

కాళిదాసు "పట" శబ్దాన్ని మాట-వాక్యం-కాలి అడుగు అన్న మూడర్థాలతో ప్రయోగించగా కవిజనాశ్రయకర్త "పా" శబ్దాన్ని శబ్ద సంబంధమైన - వాక్యసంబంధమైన - కాలిఅడుగు - పద్యపాదం - అన్న నాలుగర్థాల్లో ప్రయోగించాడు.

పాల్కురికి సోమ "బహుకామూష్మికద్విపః హేతువగుట ద్విపః నాబరగు" అని విశిష్టంగా పేర్కొన్నా అది కేవలం అభిమాన పురస్కృతమైనదే - ద్విపవ బహుకామూష్మిక ద్విపః హేతువః డానికి శాస్త్రీయత కనిపించదు. ఈ దృష్ట్యా ఆలోచించిప్పుడు "త్రిపదా" దులఘలిటమేమిటో పేర్కొనవలసివస్తుంది. కాగా సోమవ భావం తర్క సహంకూడా కాదు.

* "పద" శబ్దానికి వాక్యం అనికూడా అర్థం వున్నది.

చందశ్శాస్త్ర దృష్టితో చూచినపుడు కొట్టవచ్చినట్లు మనకు పదశబ్దం కనిపించేది ద్వీపద-త్రిపద-చతుష్పద- (చౌపద) షట్పదివంటి వాటిలో. అతి ప్రాచీన కాలంనుంచి కూడా అంటే క్రీ. శ. 11 వ శతాబ్దం పూర్వంనుంచీ కూడా ద్వీపదాదులు దేశీయ చందస్సులన్న భావం ఏర్పడి ఉన్నది.

గాయత్రీ త్రిష్టబ్ జగచ్చనుష్టుష్పజ్ క్రైస్తాహా ।

బృహతుష్టష్టిహో కకుపూచీభిః శమ్యన్తుత్వా ॥

ద్వీపదాయాశ్చతుష్పదాస్త్రిపదాయాశ్చషట్పదాః ।

విచ్ఛన్దాయాశ్చ సచ్ఛన్దాః సూచీభిః శమ్యన్తుత్వా ॥

అంటూ యజుర్వేదం లికివ. అధ్యా లికి-లికి మంత్రాలలో చందస్సులూ ద్వీపదాదులూ పేర్కొనబడ్డాయి. కాగా ద్వీపద-త్రిపద-చతుష్పద-షట్పదులు దేశీయ ఛందాలనుకొనడం సరికానిన్నమాట. గాయత్రాచ్చి చందస్సులను పేర్కొన్న మంత్రానికి శిరునాతి మంత్రంలోనే ద్వీపదాదులు పేర్కొనడంవల్ల అసలవి దేశీయాలు కావని అనుందిగ్ంగా చెప్పవచ్చునన్నమాట. ప్రస్తుతోదాహరణ లను బట్టి పదశబ్దం వేదకాలంలోనే సాంకేతిక పదంగా పాదార్థంలో ప్రయోగింప బడిందని ఆమోదించక తప్పదు*. వేదకాల నిర్ణయంలో ఆశ్విపాయభేదాలున్నా సంస్కృత భాషకుగాని ఆర్షవాఙ్మయానికిగాని విశ్వానపూర్వకంగా చూచినా- చారిత్రకంగా చూచినా వేద వాఙ్మయం తొట్ట తొలిరచని అన్న సంగతి నిర్వి వాదాస్సుమైన విషయం. మరి తొలిసంస్కృతి రచనలోనే ద్వీపదాదులకు స్థానం లభిస్తే ఆవి సంస్కృత భిన్నమైన దేశీయ చందస్సులని మనం యేవిధంగా భావించ గలం? ఇక్కడ మనం గుర్తించవలసింది మరొక విశేషముంది. ద్వీపద-త్రిపద- చతుష్పదిలలో “పద” శబ్దమే మనకు లక్షణ గ్రంథాలలో కనిపిస్తుంది. “షట్పద”ను మాత్రం “షట్పది”గా లక్షణకారులు వ్యవహరించారు. “ద్వీపదాదుల్లో” పద శబ్దమే వాడినపుడు “షట్పది” అన్నప్పుడు మాత్రం పదశబ్దంలో “షట్పద” గా ఎందుకు వ్యవహరించకూడదు? యజుర్వేది మంత్రంలో అన్నింటిలోను “పద” శబ్దమే వాడబడింది. లాక్షణికులు షట్పదిగా వ్యవహరించడాన్ని అప్రామాణిక మని మనం త్రోసిపుచ్చలేము. త్రోసిపుచ్చ నవసరం లేదుకూడా. ఈ పద్ధతిలో “అష్టపది” ని “అష్టపద” గా పేర్కొన్నా నిర్దుష్టమే కాలదు. అయితే యీ దృష్ట్యా ద్వీపదాదుల్లో కూడా ఇవ్వనహితమైన “పది” శబ్దాన్ని వుపయోగించి “ద్వీపది”- “త్రిపది”- “చతుష్పది” అని కూడా మనం ప్రయోగించుకోవచ్చునని ఆమోదించకతప్పదు. ఇటువంటి ప్రయోగాలు చేయడంలో వచ్చేనష్టమూలేదు. ఉండే దోషమూలేదు. (“ద్వీపది” గురించి “మార్గ-దేశి” అన్న నా రచనలో వివరించాను.)

భరతుడు నాట్యశాస్త్రంలో చతుర్దశాధ్యాయంలో కివీక గురించి యీ క్రింది విధంగా వ్రాశాడు.

* ద్వీపదాదులలో ఉపయోగించబడిన శబ్దం “పద” శబ్దమా లేక “పక” శబ్దమా అన్న సందేహానికి ఆస్కారమిస్తూ “ద్వీపక” అని కార్గిల్ల దేవాదులు తమ రచనల్లో ప్రయోగించారు. దీన్ని గురించి ముచ్చటం చర్చించడం జరుగుతుంది.

పఖిః శబ్ద విధానై ర్విస్తార వ్యంజనార్థ సంయుక్తైః ।
 పదబంధాః కర్తవ్యా నిబద్ధ బంధాస్తు చూర్ణావా ॥
 విభక్త్యంతం పదం జ్ఞేయం నిబద్ధం చూర్ణమేవచ ।
 తత్రచూర్ణ పదస్మేహ సంవిబోధత అక్షణమ్
 అనిబద్ధపదం ఛందః తథాచా నియతాక్షరమ్ ॥
 అర్థాపేక్ష్యక్షరసూత్రం జ్ఞేయం చూర్ణపదం బుధైః ॥
 నిబద్ధాక్షర సంయుక్తం యతిచ్ఛేద సమన్వితమ్ ।
 నిబద్ధంతు పదం జ్ఞేయం ప్రమాణ నియతాశ్మకమ్ ॥
 ఏవం నానా సంయుక్తైః పాదై ర్విర్ణ విభూషితైః ।
 చతుర్భి స్తుభజేద్యుక్తం ఛందోవృత్తాభిధానవత్ ॥
 పద్వింశతిః స్మృతాస్మేఖిః పాదై శ్చందాసి సంఖ్యయా ।
 సమమర్థ సమంచైవ తథా విషమమేవచ ॥
 ఛందోజ్ఞేయం సమాసేన త్రివిధంవృత్తమిష్యతే ।
 నానావృత్త వినిష్పన్నా శబ్దస్యైపాతునుస్మృతా ॥
 ఛందోహీనో నశబ్దోఽస్తి నఛందశ్శబ్ద వర్జితమ్ ।
 ఏవంతూభయ సంయోగో నాట్యస్త్రిస్కోశస్సప్రతితః ॥

“ఛందస్సు లేకుండా శబ్దం లేదు. శబ్దం లేకుండా ఛందస్సు లేదు.”

అని వున్న యదార్థాన్ని చెప్పిన భరతుడు కవితను నిబద్ధమని, చూర్ణమని రెండు విధాలుగా పేర్కొన్నాడు. నిబద్ధం ఛందోబద్ధమవుతుంది. కాబట్టి నిబద్ధ కవితను ఛందోబద్ధమనవచ్చును. అయితే భరతుడు అనిబద్ధపదయుక్తమైన అనియతాక్షర కవితను కూడా అంటే చూర్ణాన్ని లేదా గద్యను కూడా ఛందస్సునే పేర్కొన్నాడు. ఛందశ్శబ్దాలకు అవినాశావ సంబంధమున్నవని వక్కాణించిన భరతుడు గద్యం ఛందస్సు కాదని యెలా అంటాడు? పది అక్షరాలుంటే నక్కరలేదు. నాలుగు మాటలుండనక్కరలేదు. రెండు మూడక్షరాలైనా ఛందోబద్ధమే. ఒకే ఒక అక్షరమైనా ఛందోబద్ధమే. అయినప్పుడు గద్య ఛందోబద్ధం కాదంటే యెలా చెల్లుతుంది? అందుకే భరతుడు గద్యకూడా ఛందోబద్ధమేనని అభిప్రాయం వెల్లడిస్తూ అయితే అది నియతాక్షరాలు లేనిది అనిబద్ధపదం కాబట్టి పద్యం కాదన్నాడన్నమాట. అందువల్లనే “అనిబద్ధపదం ఛందః తథాచానియతాక్షరమ్” అన్నాడు. అసలు కవిత అది పద్యరూపమైనదై నా, గేయరూపమైనదై నా పదమన బడుతుందని భరతుడే తొట్టతొలుత స్పష్టంగా చెప్పాడు. విభక్త్యంతం పదం. కవిత పద (శబ్ద) సంకలితమై ఆవిష్కృతమౌతుంది. కాబట్టి “పదసంకలితమైంది” పదం అనబడింది. పద శబ్దానికి వాక్యం అని కూడా అర్థం వున్నదని గతంలో గుర్తించాం. పద సంకలితమైంది వాక్యం కాబట్టి పదమనబడింది. పదాలతోనిబద్ధమైంది- పదమయమైన పదాలతో-అంటే వాక్యాలతో-నిబద్ధమైంది “నిబద్ధ పదం” అన బడింది. అంటే సమ-అర్థసమ-విషమవృత్తాలలో ఏదై నా కావచ్చు గేయమైనా కావచ్చు నన్నమాట. గద్యాన్ని ఒక వంక చూర్ణమంటూనే-కేవలం చూర్ణమనే అనలేదు-

చూర్ణముమని కూడా అన్నాడు భవతును-మరొకవంః అనిబద్ధపరంగా పేర్కొన్నప్పుడు నిబద్ధమైన కవితను పవ్య గేయాల్లోదేన్నైనా నిబద్ధపరమంతు దోషమెలా బొతుంది? ప్రమాణ నియతార్థకమై పాదాలతో కూడినది ఏదైనా నిబద్ధపరమన్నాడు భవతును. ఈ నిర్వచనంలో సమ-అర్థము-విషమాది ద్విత్వాల గేయాల్ని అంశ్యేనమైపోతాయి. భవతుని నిర్వచనం ప్రకారం చూస్తే కచ్చాన్నినైనా గేయాన్నినా పదమనవచ్చునని స్పష్టపడుతున్నది. మరి అసేమంది ఆధునికులు భావించిట్లు పదమంతు గేయమని- అదికూడా సృత్యవరంగా కాతి అడుగుకు సంబంధించి పాదపరమై సాంకేతిక పరంగా కూడాందిక కల్పమని అనుకొనడం సరికావచ్చుమాట, పద (శబ్ద) బద్ధమై కూపించుతుంది కాబట్టి పదమనబడిందన్న భవతుని నిర్వచనం చాలా సార్థకంగా వున్నది.

క్రీ. శ. 18వ శతాబ్దంలో వున్న శార్ఙ్గదేవుడు సంగీతంలో ఆమోఘమైన పరిశ్రమ చేశాడు. అతని పరిశ్రమకు “సంగీతరత్నాకరః” అన్న లక్షణగంధం వ్రత బింబం. భవతును నాట్యశాస్త్రంలో కవిత గురించి వ్రతేకించి వదం గురించి చెప్పిన దానిని శార్ఙ్గదేవుడు గుర్తించినట్లు కనిపిస్తున్నది. కాని ఛందశ్యాస్త్ర విషయాలలో- వాటిస్వరూప స్వభావాల వివేచనలో యెక్కువగా శార్ఙ్గదేవునికి అనుభవం వున్నట్లు కానరాదు. అంతేకాదు అతని కాలంలో ఆంధ్రకవిపండితులలోకంలో మార్గ-దేశిపరమైన అభిప్రాయభేదాలూ-అభిమాన నిరభిమానాలూ-బాగా వ్యత్యాసాలు-కాగా సత్యాన్వేషణావరతత్వం-పూర్వమైన శాస్త్రపరిజ్ఞానం లేకందువల్ల మార్గచ్ఛయం అనుకునే వృత్తాలను కొందరభిమానించి చేరియానుకునే వందనుకును చుట్టూ చూడవం జరిగింది. దేశిచ్ఛయంను మార్గచ్ఛయంనుతో సమామై చేసేసి సమర్థించుకుంటూ కొందరు రచనలు కొనసాగించారు. గేయాల్నిది కామాన్వంగా దేశిపరాంవుతాయి కాబట్టి యీ మార్గ-దేశిపరత్వంలో సంగీతకళాకర్తంతావ్యక్తమైన గేయ వాక్యంపం కూడా పోక పాస్త్రమై-మార్గ-మార్గగానులచేసి చివ్చూచూచూ చూడబడినట్లు స్పష్టపడుతున్నది. యిటువంటి పరిస్థితుల్లోనే శార్ఙ్గదేవుడు అనాధమైన తన సంగీతశాస్త్ర పరిజ్ఞానంతో యీ సంగీత రత్నాకర గ్రంథాన్ని మహాసాహసంగానే నిర్మించాడు.

తన సంగీతరత్నాకరంలో “ప్రబంధాధ్యాయ” మన్న పేరుగల నాలుగవ అధ్యాయంలో శతాధికాలైన ప్రబంధాల గురించి పేర్కొన్నాడు. భవతుని తనే ప్రబంధం గవ్యపద్యాత్మకంగా చెందు విధాలన్న భావాన్నే చెల్లించాడు, అయితే ఛందస్తాలాది నియమాలతోకూడిన రచనను “సర్వక్ర ప్రబంధం” అనీ ఛందస్తాలాది నియమాలులేని రచనను “అర్హక్ర ప్రబంధం” మనీ యీ క్రింది విధంగా పేర్కొన్నాడు.

అలిర్హక్ర వర్హక్రః ప్రబంధోద్వివిధోమతః |

ఛందస్తాలాద్యనియమాద్యస్యాన్నియమాస్పరః ||

ఈ లక్షణం చెప్పడానికి పూర్వం గీత, గాన, ఛాతు భేదాలు వివరించి ప్రబంధంగాలు పేర్కొన్నాడు. గానం కూడా “నిబద్ధం-అనిబద్ధం” అని ద్వివిధంగా స్పష్టపరచాడు. ప్రబంధంగాలు చెప్తూ

ప్రబంధోఽంగానిపట్టతస్య స్వరస్య ఓరుగం సవమ్ ।

తేనః పాట తాలాచ ప్రబన్ధ పురుషస్యతే ॥

అని “పదం” పదంగాలలో ఒకటన్నాడు. అయితా “పద” శబ్దాన్ని క్షిన్న క్షిన్న సంవర్ణాల్లో ప్రయోగించాడు. “ఓర శ్రీ ప్రబంధం” గురించి చెప్తూ

పదైశ్చపిరుచైర్బద్ధా
వీర శ్రీరితి గీయతే ।

అన్నాడు - ఆ వెంటనే “మంగలాచరణ” ప్రబంధం గురించి చెప్తూ

యస్తుగద్యేనపద్యేన గద్యేన వాక్యతః ।

తైశ్చక్యా మంగలాచారః సనిశ్చారుః స్వరాన్వితః ॥

అన్నాడు-కుద్ధ పంచమ తైశ్చికీ రాగంలో గానం చెప్పుకొనిన రచన గద్యేన పద్యేన - గద్యేన పద్యేన వాక్యతః - గా అవరించాలనడంలో “పద్య” శబ్దాన్ని కేవల “వృత్త” పరంగానేకాక దేశి ఛందస్సులనబడే పద్యాల పరంగానేకాక - “పద” పరంగా - అంటే - పాటపరంగాకూడా ప్రయోగించాడని స్పష్టపడుతున్నది. వివిధ దేశభాషల్లో గానం చెప్పుబడే “ఓవీ ప్రబంధా” ల గురించి చెప్తూ వీనికి మూడుచరణాలుంటాయని (ప్రయోజాం చరణానాన్యుః) అంటూ

ఆదిమధ్యాంతవైఃప్రావైశేకాద్యైశ్చ పదేపదే

ఛందోభిర్బహుభిశ్చేయః ఓవోజనమనోహరాః ॥

అన్నాడు - “ఓవీపదంతవస్తే” అని ఓవీని పదంగా పేర్కొంటూనే - ఆది - మధ్య - అంత్యప్రాసలు ప్రతిప్రాసలోనూ వుంటాయని - అంతటితో ఆగక “ఛందోభిర్బహు భిశ్చేయా” అన్నాడు. ఈ “ఓవీపదం”మైనా పక్షైః చ్చందోబద్ధం కానీ బహు విధాలైన ఛందస్సులలో బద్ధమవుతున్నవీ శార్ఙ్గదేవుడు విస్తృతంగా పక్కాటించాడు. అంటే “ఓవీపదం” యేచ్ఛందస్సుల్లో బద్ధమైనవైనా “పద” మేనన్నమాట.

దేశపదాలనిబడిన పెక్కు పదరచనాప్రబంధాలను, ప్రత్యేకించి మార్గత్వాన్ని రచనా పరంగా పేర్కొనక పోయినా మార్గరచనా ప్రబంధాలను కూడా శార్ఙ్గదేవుడు వివరించాడు. అయితే గదంలోనేను పేర్కొన్నట్లు సునిశితమై ఛందశ్శాస్త్ర పరిజ్ఞానం - ఛందశ్శాస్త్రంతో సంగత శాస్త్రనికున్న ఆవినాభావ సంబంధాన్ని గుర్తించే విమర్యా పాటనం కొరవడినందువల్ల కాబోలు - “పద” నిర్వచన విషయంలోను - ప్రబంధ లక్షణాలను నిర్వచించవంలోను - క్రమమైన - సూత్రబద్ధమైన - అక్షయమై తర్కసహమైన విషయ వివేచనా రాజమారాన్ని యేర్పరచుకోలేకపోయాడు. పదాలన్నీ (పద్యాలు - గేయాలు యేవైనా) చదవడానికి పాడడానికి వీలైనవేనన్న శాస్త్రీయ విషయాన్ని శార్ఙ్గదేవుడు పూర్తిగా గుర్తించక పోయినా లీలగా గుర్తించినట్లే కన్పిస్తున్నది. ద్వివిధ ప్రబంధం గురించి చెప్తూ

చంద్రసా ద్వి పథేనస్వాద్ ద్విపథః స్వరముక్తికః ।

తాలహీనః సతాలో వా సచజ్ఞేయశ్చతుర్విధః ॥

అన్నాడు. “ద్విపథ ప్రబంధం” - “తాలహీనః సతాలోవా” అవుతుందంటున్నాడంటే దీన్ని తాలరహితంగా చదవవచ్చు - తాల సహితంగా పాడనూ వచ్చునని ఘంటాపథంగా ఘోషిస్తున్నాడన్నమాట. ఈ చందస్సుపేరు “ద్విపథ” అన్నాడు. సంస్కృతంలో వున్న అక్షరగణ సమవృత్తాల్లోని “తోధక” (కొందరు దీన్ని దోధకం - దోదకం - తోదకంగా కూడా వ్యవహరించారు.) వృత్తాన్నే “ద్విపథ” అన్నారని కొందరు భావించారు. మామూలుగా మనం దేశీయ చ్చందస్సుగా భావించి లక్షణం చెప్పుకుంటున్న “ద్విపథ” కు మూడిండ్లగణాలు ఒక సూర్యగణం వుంటుంది. మాత్రం లెక్కింపు దృష్ట్యాచూస్తే ద్విపథలో మాత్రం యే గణాలు ప్రయోగించినా పాదానికి 15 - 18 సంఖ్యలమధ్య పరిమితిలో నిబద్ధమై వుంటాయి. “తోధక” వృత్త లక్షణాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకుని మాత్రాగణసంఖ్యలో పరిగణిస్తే పాదానికి 16 మాత్రలుంటాయి. వివిధేండ్ల సూర్యగణాలతో ద్విపథలు విభిన్నాలుగా రచించి చూస్తే ఆయా ద్విపథలలో దేనికైనా సరే “త్రిష్టుప్ - జగతి - అతిజగతి - శక్వరీ - అతిశక్వరీ చ్చందాలలో దేనిలోనో ఒకదానిలో స్థానం లభించి తీరుతుంది. అంటే మనం దేశీ అనుకొనే ద్విపథ మార్గచ్ఛందస్సులోదే అవుతుందన్నమాట. పూర్వ ఉత్తరపాదాలలో అక్షరమాత్రా భిన్నత్వం యేర్పడితే అవి విషమవృత్తాలుగా రూపొంది యీచ్ఛందస్సులకే సాంకర్యంతో ప్రాతినిధ్యం వహిస్తాయని మనం గుర్తించాలి. ఏమైతేనేమి ద్విపథ - ఒక్కద్విపథకేకాదు - గళంలో పేర్కొన్నట్లు ద్విపథాదులన్నీ దేశీయతా వైశిష్ట్యం కలిగి కావు. *

మరింత స్పష్టం కావడానికై ఒక పద్యంపేర్కొని వివరిస్తాను.

వీరభావ భాససత్త్వ విద్యుజారివారహా
హార వారి జారికిర్తి హారితా సుధీఃసా
(చ. ఆ-256వ.)

ఇత్యాదిగా చంపకబంధంగా ఇందుమతీ పరిణయంలో ఒక పద్యంవున్నది - మాత్రాచ్ఛందోబద్ధంగా దేశీగా భావింపబడుతున్న ఉత్సాహలక్షణం దీనికి సరిపోతుంది. అసలు కావ్యంలో ఉత్సాహంగానే పేర్కొనబడింది. ఏడు సూర్యగణాలు ఒక గురువుఉండి నాలుగు గణాలతరువాతయతిఉంటే ఉత్సాహ. ఈ లక్షణం వై పద్యానికి సరిపోతుంది. అయితే మార్గ చ్చందస్సు దృష్టిలో - పాదానికి 15 అక్షరాలుండే అతిశక్వరీచ్ఛందంలో ర, జ, ర, జ, ర గణాలతో ఉండే సుగంధి వృత్తలక్షణానికిది లక్ష్యం అవుతుంది - ఈ సుగంధికి శాంతి - ప్రశాంతి - చామరం అన్న వివిధ నామాలున్నాయి - దీనికి తొమ్మిదవ అక్షరం యతి - దేశీగా భావించిన ఉత్సాహ లక్షణానికి సరిపోయిన వై పద్యం సంస్కృత చ్చందంలో సుగంధి వృత్తలక్షణం కలదే. అయితే ప్రతి ఉత్సాహమూ సుగంధి కానేరదు - ఏడుహాగణాలు గురువుకలదే

* ఈ పద్యంలోనే త్రిపద-చతుష్పద-షట్పదులు వివిధ చ్చందస్సుల్లో అంతర్లీనమవుతాయి.

సుగంధికి సరిపోతుంది - నగణం మిశ్రితమైతే సుగంధి కానేరదు - అప్పుడు మరొక చందంలో మరోవృత్త మవుతుంది.

రెండుపాదాలుకలది కాబట్టి “ద్విపద” ను “ద్విపద” అనడమే వుత్తమంగా ఉంటుంది. ఈ సంఖ్యాపరిమితి “ద్వి” వరకే లేదుగదా ! “త్రిపద-చతుష్పద - షట్పద” లతో ఆ హద్దుమీరింది గదా ! (సామాన్యంగా పద్యాలన్నీ చతుష్పదలనే విషయం వేరు). కాగా పాదసంఖ్యాపరిమితి కారణంగానే యిటువంటి పేర్లు యేర్పడ్డాయనుకొనడమే సముచితం. అంతేకాదు. “సతాలం-తాలహీనం” అవడంవల్ల “ద్విపద” అన్న నామం వచ్చిందన్నట్లు శార్ఙ్గదేవుడు పేర్కొన్నాడు గాని యిందులో తర్కసహమైన యధార్థంకాని, వస్తుస్థితిని ప్రతిబింబించే యధార్థంకాని లేదు. తాల సహితంగా- తాలరహితంగా యే చందస్సునైనా రచనలో మలచ వచ్చునని లోగడ పేర్కొన్నాను. ఈ దృష్ట్యాకూడా శార్ఙ్గదేవుని సతాల - వితాల “ద్విపద” లో “ధ” కారానికి స్థానం లేదు. దీన్ని కే చిన్మతంగా భావించినా ద్విపదీ ప్రబంధంగా శార్ఙ్గదేవుడు పేర్కొన్నది మరొకటి వున్నది. 5 భగణాలు ఒక గురువు దీని పాద సామాన్యలక్షణం. మాత్రాపరిగణనం దృష్ట్యా 22 మాత్రలు చందః పరంగా యేర్పడతాయి. కాగా దీనికి దేశద్విపదగా భావించబడే దాని లక్షణానికి సమన్వయం కుదురదు.

హయలీలా ప్రబంధం గురించి వివరిస్తూ
హయలీలేనతాలేన హయ లీలాద్విధాచసా॥

గద్యజా పద్యజా చేతి పద్య జాతుచతుర్విధా
పూర్వార్థముత్తరార్థం వాద్యేవాతాలయుతం యది॥
ఆర్యాయాః స్యుస్తదాతిసశ్చతుర్థీత్వాదిమేదలే
స్వరేః పదైస్తు బిరుదైః సతాలై రచితామతా॥

అని గద్య పద్యజాత్వాలను పేర్కొని చతుర్విధ పద్యజాలు కూడా “పదా”లే (పదైస్తు-రచితా) వన్నాడు. కంద ప్రబంధం గురించి పేర్కొంటూ

కర్ణాటాది పదైః పాఠై ర్విరుదైస్తాలవర్జితః॥
ఆర్యా గీతారసీ వీరౌకందస్యాత్ పాటముక్తికః॥

అన్నాడు. ఆర్యాగీత కందాల సంబంధాన్ని పేర్కొంటూనే చెప్పబడిన యీలక్షణంలో “కర్ణాటాదిపదైః” అన్నమాటను చూచి కంద ప్రబంధం సంస్కృత భిన్నమైన కర్ణాటాది దేశభాషా పదాలతో నిర్మింప కగిందన్న భావం అభివ్యక్తి కరింప బడిందని కొందరు భావించారు. ఇది సరికాదు. కర్ణాటాది దేశ భాషలో కందం వ్రాస్తే సంస్కృత సమ పదాలు ప్రయోగింపబడకుండా కేవలం అసంస్కృతపదాలే వాడాలన్న నియమం ఒక్క కన్నడ భాషలోనేకాదు యే దేశభాషలోకూడా లేదు. ఇక్కడ కూడా “పద” శబ్దానికి పద్యమనే అర్థంకాని వేరుకాదు.

గద్య ప్రబంధంగురించి చెప్తూ సంగీతరత్నాకరకర్త “గద్యంనిగద్యతే ఛందో హీనం పదకదంబకమ్. తత్తోఢోత్కలికా చూర్ణంలలితం వృత్త గంధిచ॥ అంటూ వివిధ భేదలక్షణాలు పేర్కొని “గద్యస్యపట్ ప్రోక్తాగతయః పూర్వసూరిభిః” అన్నాడు. గద్యాన్ని “ఛందోరహితమైన పదకదంబకం” అన్నాడంటే గద్యభిన్నమైన రచనను “ఛందోసహితమైన పదకదంబకం” అనవచ్చునన్న మాటేదా! యింకగా యెందుకు వ్రాస్తున్నానంటే “పద” మంటే కేవలం గాన నిర్దేశకంగా మాత్రమే లాక్షణికులు కేవల సంగీత శాస్త్రకారులు కూడా వాడలేదనీ అవసరాన్నిబట్టి పద్యం, గేయం, యేదై నాగ్రాహ్యమేనన్న భావంతో నిర్వివక్షగానే ప్రయోగించారనీ చెప్పడానికే. అసలు శార్ఙ్గదేవునికి ఛందశ్శాస్త్ర-సంగీత శాస్త్రాలకున్న అవినిభావ సంబంధం గురించి సమన్వయ పూర్వకమైన సమగ్రమైన అవగాహనలేదన్న విషయం సప్రమాణంగా నిరూపించి యీ చర్చముగిస్తాను.

తోటకచ్చస్థసాన్యస్తస్వరోఽక్షోధ్యస్తే తు తోటకః॥

ననువృత్తౌ వక్ష్యమాణే పునరుక్తోఽత్ర తోటకః॥

సత్యంకింతు మతాయేషాం వృత్తం వృత్తాఖ్య వృత్తతః॥

తస్మత్ తోటకస్యేహ నైవాస్తి పునరుక్తతా॥

వృత్తలక్షణం పునరుక్తమైతే “వృత్తాఖ్యవృత్త” మపుతుందని ప్రాచీనులు కొందరు పేర్కొన్నారు. ఈ పునరుక్తత్వం “తోటక” వృత్తానికి వర్తించదనీ-కాగా తోటకలక్షణం ద్విరుక్తంగా-అంటే స, స, స, స, స, స, స గణాలతో “వృత్తావృత్తం” వుండనేరదనీ వారు పేర్కొన్నారు. ఈ విషయాన్ని పున్నదాన్ని ఉన్నట్లు ప్రతిబింబించడంతోపాటు “తోటక ప్రబంధా”న్ని ప్రత్యేకించిపేర్కొనడంలో శార్ఙ్గదేవుని పరిశీలనా పాటకం గురించి చాలా తక్కువగా అంచనాజేయకతప్పదు.

వృత్తాఖ్య వృత్తత్వం సార్వత్రికం

అసలు వస్తుస్థితి పరిశీలిస్తే ఛందోవృత్తాలన్నీ-ఛందస్సుల పరంగా కూడిక తీసివేతలుగా రూపొందినవే. * ఉక్తాదిగా మొదలు వెడితే ప్రతిఛందమూ ఒకదానికి ఒకటిగా కలుపుకుంటే యేర్పడినదే. కాగా ఉక్తను రెట్టింపు చేస్తే-అంటే-పునరుక్తంచేస్తే అత్యుక్తరూపొందింది. అత్యుక్తను పునరుక్తంచేస్తే “స్రవీష్ఠ” అవతరించింది. రెట్టింపు చేసిన ఆ మొత్తాన్ని తిరిగి రెట్టించుతూ ఆవిధంగానే రెట్టించడం పునః పునః చెయ్యాలి. ఛందస్సంఖ్య 2రి కే పరిమితం కాబట్టి రెట్టించి కలిపితే 2రి సంఖ్యను మించని సంఖ్యవచ్చే వరకే యీ కార్యం నిర్వర్తించాలి. దీనికి ఒక్కటే సూత్రంవున్నది. ఛందస్సులు 2రి గదా! యీ 2రి సంఖ్యలో సరి-జేసి సంఖ్యల్ని విడదీయాలి.

* ముందునుంచి ఉక్తాదిగా అయితే కూడిక-చివరినుంచి-ఉత్కృతినుంచి-వెనక్కి-వేస్తే తీసివేత-స్థలసంకోచంవల్ల యిక్కడ సవ్యమైన కూడిక పద్ధతే యివ్వడం జరుగుతున్నది.

జేసి— 1-3-5-7-9-11-13-15-17-19-21-23-25

సరి— 2-4-6-8-10-12-14-16-18-20-22-24

ఛందస్సులన్నింటికీ మూలమైనదీ తొట్టతొలిదీ 1వ ఛందస్సుగదా! యీ ఒక్కటిని పునరుక్తం చేసి తిరిగిరెట్టించే కార్యక్రమాన్ని నిర్వర్తిస్తే ఏకాదిగా సరిసంఖ్యలున్న ఛందస్సులు 16 వరకూ రూపొందుతాయి.

$$1 + 1 = 2 + 2 = 4 + 4 = 8 + 8 = 16 + 16$$

ఈ విధంగా ఉక్తాదిగా రెట్టించు చేయడంవల్ల (2) అత్యుక్త- (4) ప్రతిష్ఠ- (8) అనుష్టుప్ - (16) శక్వరిచృందస్సులు యేర్పడతాయి.

ఏకాదిగా రెట్టించిన తరువాత- సరిసంఖ్యలుగల ఛందస్సులను ఉక్తకు అంటే ఒకటికీ కలుపుతూ—అవకాశంవున్నంతవరకూ—పునరుక్తిగా కలుపుకుంటే నమస్త చృందస్సులూ వస్తాయి. దీనిప్రకారం ఛందస్సుల పట్టిక యీ క్రింది విధంగా రూపొందుతుంది.

1. ఉక్త-ఉక్తను కలిపితే (1+1) (2) అత్యుక్త (4) ప్రతిష్ఠ- (8) అనుష్టుప్ (16) శక్వరి ఛందస్సులు యేర్పడతాయి.
3. —మధ్యమ—ఉక్త, అత్యుక్తలు (1+2) మేళనం అవడంవల్ల రూపొందే - 'మధ్యమను' (3) రెట్టించుచేసితప్పలితాల్ని రెట్టిస్తే (6) గాయత్రి- (12) జగతి-(24) సంకృతి చృందస్సులు రూపొందుతాయి.
5. సుప్రతిష్ఠ - ఉక్త, ప్రతిష్ఠలు (1+4) కలవడంవల్ల యేర్పడింది. దీనిమీద (10) పంక్తి-20) కృతిచృందస్సు లేర్పడతాయి.
7. ఉస్తిక్ - ఉక్త, గాయత్రులు—(1+6) కలవడంవల్ల తయారయ్యింది. దీనిపైన (14) శక్వరీ చృందం రూపొందుతుంది.
9. బృహతి - ఉక్త, అనుష్టుప్లు (1+8) కలిస్తే యేర్పడించేయింది. దీనివల్ల (18) ధృతిచృందం యేర్పడుతుంది.
11. త్రిష్టుప్ - ఉక్త, పంక్తులు (1+10) కలవడంవల్ల యేర్పడింది. దీన్ని పునరుక్తం చేస్తే (22) ఆకృతిచృందంయేర్పడుతుంది.
13. అతిజగతి - ఉక్త, జగతులు (1+12) మేళనం చెందడంవల్ల యేర్పడింది. దీనిమీద చిట్టచివరి ఛందమైన 26 ఉత్కృతి రూపొందుతుంది.
15. అతిశక్వరి - ఉక్త, శక్వరులు (1+14) కలవడంవల్ల రూపొందింది.
17. అత్యష్టి - ఉక్త, అష్టులు (1+16) కలిస్తే యేర్పడింది.
19. అతిధృతి - ఉక్త, ధృతుల మేళనంవల్ల (1+18) తయారైంది.
21. ప్రకృతి - ఉక్త, కృతులు కలవడంతో (1+20) రూపొందింది.

23. వికృతి - ఉక్త, ఆకృతులు సమ్మేళనం కావడంతో(1+22) అవతరించింది.

25. అభివృతి - ఉక్త, సంకృతులు (1+24) మేళనం చెందగా ఆకృతి గొన్నది.

15 వ (అతిశక్వరి) ఛందస్సు మొదలు 25 వ (అభివృతి) ఛందస్సువరకూ ఉన్న ఛందాలను రెట్టింపు చేస్తే వచ్చేసంఖ్య ఛందస్సుంఖ్య పరిమితిని - అంటే - 26 సంఖ్యను మించుతుంది కాబట్టి రెట్టింపు చేయరాదు. 26 వ. ఉక్కుతి చ్చందస్సును రెట్టింపు చేయవలసిన అవసరంలేదు. చేస్తేవచ్చే ప్రయోజనమూ లేదుగదా! - 26 అక్షరాలను మించి వుండే ఉద్ధరమాలావృత్తాదులను కావాలనుకుంటే యీ ఉక్తాదుల రెట్టింపు సంఖ్యల్లో చేర్చుకొనవచ్చును. ఆ విధంగా చేర్చుకొనడంవల్ల వచ్చే నష్టమేమీ వుండదు. ఇక యిప్పుడసలు విషయంలోకి వద్దాము.

“తోటక” వృత్తం 12వ ఛందమైన జగతీచ్ఛందంలోనిది. తోటకాన్ని ఘనరుక్తం చేస్తే 24 వ. ఛందమైన “సంకృతి” చ్చందంలోని మరొకవృత్తంగా వెలుగొండు తుంది. కాగా “తోటక వృత్తాఖ్య వృత్తం కాద” న్న వారి సిద్ధాంతం వాస్తవ సిద్ధాంతమూకాదు, ఛందశ్శాస్త్రసమ్మతమూ కానేరదు - ఈ ఆంతర్యాన్ని శార్ జగదేవుడు గుర్తించకపోవడం అట్లావుండగా - శాస్త్ర విషయ సమన్వయ దృక్పథరాహిత్యంవల్ల అసలు ప్రబంధాధ్యాయ నిర్మాణమే నవ్వంగా చెయ్యలేదు. శార్ జగదేవుడు దేశీయ ప్రబంధాలనుకుని చెప్పిన వాటివిషయం అలావుంచు దాము. “తోటకం” అన్నది 12 వ ఛందంలో సంజనితమైన ఒకానొక వృత్తం కదా! దీన్ని ఒక ప్రబంధంగా గ్రహించి “తోటక ప్రబంధం” అని పేరుపెట్టి - (యీ విధంగానే కింద ప్రబంధాదులు -) అక్షణం చేస్తే వచ్చే ప్రయోజనం యేమిటి? తాల సహిత - తాలరహితత్వాలతో ప్రతివృత్తమూ - ప్రతిపద్యమూ ఒక ప్రత్యేక ప్రబంధమే ననుకున్నప్పుడు ఛందోవృత్త సంఖ్యను స్వీకరించి సూత్ర పద్ధతిలో ఛందః క్రమంలో సమస్త వృత్తాలను స్వీకరించో - అది సాధ్యంకాక పోతే - వాటిలో కొన్నింటిని మాత్రమే స్వీకరించో వివిధ ప్రబంధాలుగా - సతాల - వితాలాలుగా అక్షణాలు చెప్పవచ్చు గదా! - ఈ దృష్ట్యా 26 ఛందస్సుల్లోనూ పుట్టిన 13,42,17,726 వృత్తాలనూ తప్సంఖ్యాకాలైన ప్రబంధాలుగా పేర్కొన వచ్చునుగదా! - యీ పద్ధతిలోనే అర్ధసమ - విషమ - వృత్తాలను కూడా కలిపి మొత్తం - 13510327398,92,72,314 సంఖ్యాత్మకాలుగా ప్రబంధాల విరాట్స్వి రూపాన్నే ప్రదర్శించవచ్చునుగదా! ఇంతేకాదు. 26 అక్షరాలను మించివున్న అక్షర పాదాత్మకాలైన ఉద్ధరమాలా వృత్తాదుల్ని కూడా పరిగణిస్తే వచ్చే నష్టంకూడా యేమీ లేదుగదా! - ఇంతటి సంగ్రహసూత్రాత్మకమైన-అతివిశాలమైన - గుహ్యోమహ్యోచరమైన పద్ధతిలో సంగీతరత్నాకర ప్రబంధాధ్యాయం వినిర్మితమై వుంటే దేశీయ మనబడే పద ప్రపంచమంతా యిందులో అతిసులభంగా అంతర్లీనమై పోయివుండేది. ప్రబంధాధ్యాయానికి అటు ఛందశ్శాస్త్ర పరంగానూ యిటు సంగీత శాస్త్ర పరంగానూ బ్రహ్మాండమైన సమగ్రమైన సువిశాలమైన రాజ మార్గం యేర్పడివుండేది. సంగీతరత్నాకరం నిజంగా సంగీతరత్నాకరంగా శాశ్వతంగా ఉప్పొంగివుండేది.

ఏమయితేనేమి? శార్ఙ్గదేవునికి సమగ్రమైన సదవగాహన ఛందస్సంగీత శాస్త్రాలలో లేకపోయినా “పద” శబ్దం కేవలం గేయపరమైన దేనిగాని “పద” మంటే కేవలం గేయమనే అర్థం చెప్పాలనిగాని అచడకూడా పేర్కొనలేదు. “పద” శబ్దంచేత పాట - పద్యం రెండూ వ్యవహృతాలు - పరిగృహీతాలు - కావచ్చునన్నదే సంగీత రత్నాకర కర్త భావం.

సంగీత చూడామణికర్త తన గ్రంథ ప్రారంభంలోనే
 ప్రథమ (మో) మాప్రకాఖ్యఃస్యాత్
 పంచతాలే స్వ (శ్వ) రా (ర) స్తతః ।
 గద్యం వృత్తం దండకస్యా
 దార్యా కందస్తతః పరమ్ ॥

అంటూ అన్నింటినీ నిర్దిష్టపడగానే పేర్కొన్నాడు. ఈ చూడామణి కర్త కూడా “పద” మంటే కేవలం పాట మాత్రమేనని యెక్కడా చెప్పలేదు. వృత్తాలను యితర పద్యాలను పదాలు కావని యెక్కడా పేర్కొనలేదు - శార్ఙ్గదేవుని మార్గంలో “ద్విపథి - ద్విపది” రెండింటినీ యితడు కూడా పేర్కొన్నాడు.

తెలుగులో సంకీర్తనాచార్యుడుగా గేయకవితా రచనకు - మార్గదర్శిగా - ఆరాధించబడుతున్న శ్రీఅన్నమాచార్యులు “సంకీర్తనలక్షణ” మన్న లక్షణ గ్రంథాన్ని లక్ష్యసహితంగా రచించాడు. ఈయన క్రీ. శ. 1410 - 1500 మధ్య కాలంలో వున్నవాడు. పదం - అంటే సంకీర్తన, అని ఆధునికులనేకమంది భావించడంతోపాటు యీ భావం ప్రాచీన లాక్షణికులకు కూడా వున్నదని భావించారు. అందువల్ల లాక్షణికుడైన అన్నమాచార్యులైనా యేం చెప్పారో పరిశీలించదాము.

ఘనత మీరంగ జయదేవ కవివరేణ్యుః
 డందమైనట్టి గీతగోవింది మందు
 అంచితాష్టపదులు వల్కె, నట్లపదము
 పరగు నెనిమిది పదములు సల్లవియును.

ఇందులో అన్నమయ్య జయదేవుని అష్టపదుల విషయం చెప్పి ఆ అష్టపదులవలెనే పదంకూడా పల్లవితోపాటు యెనిమిది పదాలు కలిగి ఉంటుందన్నాడు. “అట్లపదము” అన్నప్పుడు “పద” శబ్దం కీర్తన - పాట - గేయం అన్న అర్థాలలోను “ఎనిమిది పదములు” అన్నప్పుడు “పద” శబ్దం “చరణములు” అన్న అర్థంలోనూ యీ సందర్భంలో ప్రయోగింపబడింది. ఇంతేగాని “పద” మంటే కేవలం “సంకీర్తన” మాత్రమే “పాట” మాత్రమే అన్నభావాన్ని అన్నమాచార్యులు వెల్లడించలేదు. అష్టపదులు అన్నదానిలో “పది” శబ్దం వున్నది. పదాలు కలిపి పది. యీ సందర్భంలో “పదం” అంటే చరణం అనే అందరూ అనుకొనే అర్థం.

పాటలవరంగా పదశబ్దాన్ని ప్రయోగించినవారు అనేకమంది వున్నారు. పాల్కురికి సోమనాథాదులు వివిధ సదాలను పేర్కొన్నారు. అయితే అన్నమాచార్యులు స్పష్టంగా సంకీర్తన లక్షణంలో “మహనీయంబగు సంకీర్తన నామకపద సంప్రదాయం బెట్టిదనిన” అని పదాన్ని సంకీర్తన నామకంగా పేర్కొన్నాడు. అన్నమయ్య పేర్కొన్న పద్దతిని బట్టిచూచినా “పదా”లు అనేక రకాలున్నాయనీ వాటిలో “సంకీర్తననామకం”గా పేర్కొనదగిన “పద” సంప్రదాయం గురించి తాను చెప్తున్నట్లు ఆయన భావంగా మనకు అవగాహన కాగలదు.

రమణీయ సంగీత రత్నాకర ప్రబం
 ధాధ్యాయమున నుక్తమయ్యె పదము
 సముచిత సంగీత చంద్రికాదేశైశ్శ
 యందు మిక్కిలి తేటమయ్యె పదము
 అతుల తత్సంపాదమైనట్టి సంగీత
 చూడామణికి పల్కుచోటు పదము
 ధన్యసంగీత సుధాకర గ్రంథంబు
 నందు మిక్కిలి చెలువొందు పదము
 తానె యిన్నింటికిని మూలమైన భరత
 మందు పంచదశాధ్యాయమందు విమల
 వృత్త చూర్ణ నిబంధ కవి విధనామ
 భవ్యలక్షణములకు నాస్పదము పదము ॥

అని పద ప్రాచీనత గురించి అన్నమయ్య వ్రాశాడు. గేయంగా లేదా “సంకీర్తన” గా “పదం” ప్రాచీన గ్రంథాలలో యొక్క డెక్కడ చెప్పబడివున్నదో యీ పద్యంలో పేర్కొన్నాడు. అంతే కాని “పదం” అంటే పాట మాత్రమే- “సంకీర్తన” మాత్రమే అని అర్థంవచ్చేట్లు అన్నమాచార్యులు యొక్కడా పేర్కొన లేదు.

భరతముని పదలక్షణం చెప్పాడు కాబట్టి క్రీ. పూర్వం 4 వ శతాబ్దం నాటి నుంచే “పద” శబ్దం సంకీర్తననామకంగా ఉన్నదని చాలా మంది విమర్శకులు భావించారు. యొక్కడ మనం గుర్తించవలసిన అత్యంత సున్నితమైన విషయం ఒకటున్నది. “పద” మంటే కీర్తన-గేయం-అని అర్థం లేదని అనడానికి వీలులేదు. అయితే ఆ ఒక్క అర్థంమాత్రమే ఉన్నదనుకోరాదు. చందశ్శాస్త్రానికి సంబంధించినంత వరకూ శార్దూలాది సంస్కృత వృత్తాలు-అర్థసమ విషమాదివృత్తాలు-దేశిచ్చందస్సు లనుకొనబడే సీస ద్విపదాదులూ గ్రాహ్యాలవుతాయి. అంటే పద శబ్దాన్ని సంకీర్తనం - గేయం అన్న అర్థంలోనూ వాడవచ్చు - వృత్తం - పద్యం అన్న

అర్థంలోనూ వాడవచ్చునని తాత్పర్యం - కాగా “పద” శబ్దాన్ని యెవరైనా సంకీర్తనార్థంలో వాడితే సంస్కృతాన్నిబట్టి ఆ అర్థం చెప్పుకోవాలే తప్ప దాన్ని పురస్కరించుకొని వృత్తం-పద్యం అన్న అర్థంలేదనీ సంకీర్తనార్థం మాత్రమే వున్నదనీ మనం అనుకోరాదు-ఈ రహస్యాన్ని గుర్తించ సంధువల్లనే వెక్కుమంది సంగీత-సాహిత్యవేత్తలైన విమర్శకులు “పద” మంటే కేవలం “సంకీర్తన” అన్న అయదాఠ్ఠాభిప్రాయానికి లోనైపోయారు. “పద మంటే కేవలం సంకీర్తనా నామకం” అని అన్నమాచార్యులెక్కడా పేర్కొన లేదు. “పద” శబ్దం సంకీర్తనా నామకంగా వ్యవహారం కావడం సంప్రదాయ సిద్ధమేనన్నాడు. తన్నిరూపణం చేశాడు. అంత మాత్రంచేత “పదమంటే పద్యాలే కావునాయనా కీర్తన-గేయాలు కూడా గ్రాహ్యాలే అవుతాయి” అని అన్నయ్య చెప్పినట్లు అవుతుందిగాని తద్దినంకాదు. అన్నమాచార్యుల దృష్టిలో “పద” శబ్దంచేత సంకీర్తనలే పరిగ్రాహ్యాలై శార్దూలాది వృత్తాలు అపరిగ్రాహ్యాలైతే భరతముని నాట్యశాస్త్రాన్ని సవ్యంగా అవగాహన చేసుకుని ఆ మహర్షి అడుగు జాడలలోనే నడచి యీ క్రింది పద్యాలెందుకు రచియిస్తాడు ?

పదము సంస్కృతమున ప్రాకృతమున దేశ
 భాషనైన పాసంగ పలుకవలయు
 ప్రాసములును యతులు పద్యభంగినెచ్చెల్లు
 ననిరి భరత దత్తిలాదిమునులు ॥
 బంధుర వృత్తపదంబు ని
 బంధపదము చూర్ణపదము భరతాగమ సం
 బంధంబున పదవిజ్ఞా
 నాంధులకును తాళ్లపాక అన్నయ తెలిపెన్ ॥
 అందములై పడివంశ
 చ్చందోగణయుక్తవృత్తజాతుల పదముల్
 కుందనమునకుంబరిమళ
 మందిన క్రియవృత్త పదము లమరుచునుండున్ ॥

పదం సంస్కృత ప్రాకృతాలలోనే కాదు దేశభాషల్లోనైనా వ్రాయవచ్చు- పద్యాల్లో ఉన్నట్లే పదాల్లోకూడా యతులు ప్రాసలు చెల్లుతాయని భరతాదులు పేర్కొన్నట్లు తొలిపద్యంలో చెప్పాడు. పదవిజ్ఞానం లేని అంధులకు భరతాగమ సంబంధంతో వృత్తపద-నిబంధపద-చూర్ణపదాల గురించి తెలియజెప్పినట్లు స్పష్టంగా పేర్కొన్నాడు. రెండవ పద్యంలో-పదాలంటే-అన్నీపదాలే పొమ్మన్నాడు. వృత్త పదాలంటే యేమిటని సందేహిస్తారేమోనని 26 చందస్సు (ఉక్తాది)లోనూ పుట్టిగణ యుక్తాలైన వృత్తాలు ఇతర జాతుల పద్యాలూ అన్నీ వృత్తాలుగా-వృత్తపదాలుగా-

బంగారానికి పరిమళం అబ్బినట్లు అమరుతాయి అని మూడవ పద్యంలో వివరించి నిజంగానే పదవిజ్ఞానాంధులైన వారు కళ్లు తెరిచేట్లుచేసి వెలుగుబాటలు చూపించాడు.

పదవిజ్ఞానాంధులు

పాల్కురికి సోమనాధునికి పూర్వంనుంచీకూడా కేవలసంస్కృతాభిమానులైన వారు సమాగ్రమైనదూరదృష్టి-సమాలోకనాదృష్టిలేక దేశీయాలైనవివిధపదాలను-పద్యాలుగా-చెలామణి కాగల ద్విపదలతో సహా అన్నింటినీ తిరస్కారభావంతో చూచేవారు. సంస్కృతమే భాష-మార్గచ్ఛందమే ఛందము అన్నంత తీవ్రభావాలు కలిగి వుండేవారు. ఈ నిరసన భావం కేవలం యేదో అజ్ఞాన భావంతో యేర్పడిందే తప్ప పరిశోధనా దృక్పథంతోనూ సత్యాన్వేషణా దృష్టితోనూ యేర్పడింది కాదు.

కూర్చెద ద్విపదలు కోర్కెదైవార
తెలుగు మాటలనంగ వలదు వేదముల
కొలదియ కాఁజూడుఁడిల నెట్టులనిన
.....
తప్పకుండగ ద్విపదలు రచింతు
నొప్పదు ద్విపదకావ్యోక్తి నావలవ
దారూఢ గద్యపద్యాదిప్రబంధ
పూరిత సంస్కృత భూయిష్ఠరచన
మానుగా సర్వసామాన్యంబుగామి
జానుతెనుంగు విశేషము ప్రసన్నతకు
నెట్లన రచియింపనేర్చినజాలు
నుపమింప గద్య పద్యోదాత్త కృతులు
ద్విపదయు సమమ భావింప నెట్లనిన
సరళత సరణి ప్రసన్నత నెన్ను
పరిణతి గణపద పద్ధతి శబ్ద
.....

అంటూ ద్విపదను నిరసించే వారి భావాలను త్రోసిపుచ్చుతూ ద్విపదను సమర్థించుకున్నాడు సోమన-కైవమత ప్రచారంలో దేశీచ్ఛందోరీతులనబడినవన్నీ ప్రముఖపాత్ర వహించాయి. యెన్నెన్నో విధాలైన గేయాలు (పదాలు) శివ భక్తులు శివరాత్రుత్వపాదుల్లో పాడేవారని సోమన తెలియజేసేవాడు. దేశీ ఛందస్సుకు జానపదత్వం వుంటుందన్న కారణంగాను కైవమత ద్వేష కారణంగాను

నాటి పండితకవులు శిష్యులు దేశీయాలనబడిన ఛందస్సులను-చాలా చులకనగా పోషనా పాత్రాలుగా తిరస్కారభావంతో చూచేవారు. అదేమంటే అవైదికం-అప్రామాణికం అనేవారు-అయితే దేశీచ్చందస్సులన్నీ అనంతకోటి సంస్కృతచ్ఛందో రీతుల్లో అంతర్లీనమవుతాయనిగాని ద్విపదాదులకు వేదాలలోనే స్థానం ఉన్నదని గాని వీరికి తెలియదు. అందువల్లనే దేశీచ్చందస్సులనబడిన వాటిని తిరస్కరించారు.

“పాలకురికి సోమపతితుడీ నడుమను

బెనిచెఁ బ్రాసవళ్లు పెట్టి ద్విపద

యప్రమాణమిది యనాద్యంబు పదము”

అని పిడుపర్తి సోమన తన బసవ పురాణంలో-“ఓరుగంటిలో బసవ పురాణాన్ని కొందరు చదువుతుంటే ప్రతాపరుద్రుడాదారివెంటవెళ్తూ ‘వారు చదివేదేమిటి?’ అని ప్రశ్నిస్తే ఒకదూర్తప్రాహ్మణుడన్నమాటగా” పైమాటలు రచించాడు. ద్విపద వేదబద్ధమైన ఛందమేనన్న విషయం తెలిస్తే ఆధూర్తుని బుద్ధిలో ఇటువంటి భావానికి తావుండేది కాదుగదా.

ఏమైనా పాల్కురికి సోమనకు పూర్వకాలంలోనే బైలుదేరిన మాత్రా చ్చందస్సుల నిరసనభావం వివిధ గేయాలన్నీటిపట్లా - చివరికి అవి యేమతభక్తి ప్రబోధకాలు అయినాసరే-వ్యాపించిందని అన్నమాచార్యులు “పద” ప్రమాణికతా నిరూపణకోసం అంత ప్రయత్నం చెయ్యడం చెప్పకుండానే చెప్పుతున్నది. ఎంతో భక్తుడు-ఎంతో సౌజన్యమూర్తి అయిన అన్నమాచార్యులు “పదవిజ్ఞానాంధులకు” భరతాగమ సంబంధంగా తెలిపినట్లు పేర్కొన్నాడంటే యీ ‘పద’ నిరసనా పూర్వకమైన అజ్ఞానం మూర్ఖత్వం నాడు దేశంలో యెంత స్థాయిలో వున్నదో మనం పూహించవచ్చు. ఈ అజ్ఞానాన్ని పారద్రోలి విజ్ఞానజ్యోతిని చూపించడానికే “పద” మంటే యేమిటో భరతమని చెప్పిన పరమ ప్రామాణికలక్షణ స్వరూపం యేమిటో అన్నమాచార్యులు “సంకీర్తన లక్షణం” లో విస్పష్టంగా విరచించాడు. భరతాదుల దృష్టిలోను-చివరికి అన్నమయ్య దృష్టిలోనూ “పద” మంటే కేవలం గేయం మాత్రమే కాదనీ పృత్తాదులన్నీ పరిగ్రాహ్యలేననీ మనం విస్పష్టంగా గ్రహించాం-యింక యిప్పుడు గేయార్థకంగా పదమంటే యేమిటో తెల్పుకుండాము.

పదమంటే శృంగారపదం మాత్రమేనా ?

పదమంటే కేవలం పాట మాత్రమేనని కొందరభిప్రాయపడగా ఆ శబ్దంచేత యేపాటైనా గ్రాహ్యమవుతుంది అని తెలిసిన పెద్దలుకూడా యేకారణం వల్లనే “పదమంటే కేవలం శృంగారపదమేనన్న భావం” వెల్లడించారు. ఈ భావాన్ని తమవరకే పరిమితంగా ఉంచుకున్నా సమంజసంగా ఉండేది. కాని ఇది ప్రాచీనులైన పదకర్తలలో కూడావున్నట్లు అభిప్రాయపడి యీక్రిందివిధంగా పేర్కొన్నారు.

“కాని యీవల శృంగార” రసమయమై రాగతాళ నిబద్ధమైన రచనకు “పదము అను సంకేతనామము వాడుటసంగీతరసికుల సంప్రదాయమైనది. త్కేత్రయ్యకాలమునకే యీ వాడుక వచ్చినట్లున్నది. ఒకనాయిక ముప్పగోపాలుని “పదము పాడగా

వినేవో చదరంగమే చూశేవో” అని ప్రత్యేకము చేసినది. (“పమనే వాన తీరా”-అను పదము.) శృంగారమయమైన రచన కాకపోయినచో మువ్వగోపాలుడు మొగమిచ్చి వినువాడేనా? కాని నేనిక్కడ పాట అను సామాన్యార్థమునందే పదము అను మాటను వాడుచున్నాను.” *

పదమంటే పాట మాత్రమేకాదు అని గతంలో గుర్తించాము. క్షేత్రయ్య దృష్టిలో కూడా “పద” మంటే కేవలం శృంగారపదం మాత్రమేనన్న భావం లేదు. “గోపాలుడు గాలోలుడు.” కాబట్టి పదాలకై ప్రత్యేకపడవచ్చు. ఆ ప్రత్యేకస్వం గానపరమైనదికాని నవరసాల్లో ఒకేఒక శృంగార రసపరమైనది మాత్రమేకాదు. ఏ రసమయమైన పదానికైనా గోపాలుడు ప్రత్యేకపడవచ్చుతాడు. నవరసపదాలలో శృంగారేర పదాలకంటే శృంగారపదాలకు యెవరైనా ముంపగా ప్రత్యేకపడవచ్చుతారంటే అది వేరుమాట. ఒక వేళ క్షేత్రయ్య “పమనే వాన తీరా” అన్న పదంలో “పదము పాడగా వినేవో” అనడంలో కేవలశృంగారపదాన్ని ఉద్దేశించి “పద” శబ్దమే (శృంగార పదానైనా పుమనవచ్చును కాబట్టి) వాడినా అప్పుడది విశేష నిర్దిష్టమై శృంగారపదాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకుని ప్రయోగితమైనదే అవుతుందిగాని “పద” మంటే కేవల “శృంగారపదమే”నన్న భావానికి తాపీయదు. శృంగారపదాన్ని పదమని పేర్కొనడం వేరు- శృంగారపదం మాత్రమే “పద” మనడం వేరుగదా!

పాటల పరంగా “పద” శబ్దంచేత అనేక విధాలైన పాటలు-ఛందోపరంగా రసాలపరంగా-భావాలపరంగా - రాగతాళాలపరంగా యెన్నివిధాలైన పాటలున్నాయో అన్నీ గ్రూహ్యాలే అవుతాయి. ఈ రచనకాల పదాలలో ససారపదాలు - మాయాపదాలు - స్తవపదాలు - తుమ్మెటపదాలు - ప్రకృతిపదాలు - పర్వనపదాలు - ఆనందపదాలు - శంకరపదాలు - నారాయణపదాలు - బ్రహ్మపదాలు - శూన్యపదాలు - దీప్తిపదాలు - కన్పారంగపాటలు - నివాళిపదాలు - వాలేకుపదాలు - గొబ్బిపదాలు - వెన్నెలపదాలు - సంజవర్ణనపదాలు - గణపరసపదాలు - శృంగారపదాలు - వీరపదాలు - కరుణపదాలు - అద్భుతపదాలు - హాస్యపదాలు - భీష్మపదాలు - భయనకపదాలు - రౌద్రపదాలు - శాంతపదాలు - నామపదాలు - క్షేత్రయ్యపదాలు - విజయరాఘవ పదాలు వంటివి) కథాపదాలు - సమపదాలు - జాళపదాలు - సాంగపదాలు - పాళిపదాలు - గొల్లపదాలు - చెంచుపదాలు - మొక్కుబడిపదాలు - పోలేమ్మపదాలు - క్షానలమ్మపదాలు - సాంగత్యపదాలు - చానపదాలు - అనువుపదాలు - అలుకపాటలు - అప్పగింతపాటలు - చెండ్లపాటలు - అల్లినేరేళ్లపదాలు - కోతిఆటపదం - ఉలంటుపాట - తిల్లాపాట - టండె ఆడింపుపాట - నలుగుపాట - బంతులాట పాట - చెండులాటపదాలు - సంవాదిపదాలు - కదురుపదాలు - దూదేకుపదాలు - ఊయెల పాటలు

* సాహిత్యోపన్యాసములు - (9) క్షేత్రయ్య పదకవిత్వము (12 వ పుట.) శ్రీ రాళ్ళపల్లి అంతకృష్ణశర్మగారి రచన. ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య ఏకాడమీ ప్రచురణ.

- జోలపాటలు - లాలిపాటలు - మేలుకొలుపులు - మంగళహారతులు - పెళ్లిపాటలు - తలుపుదగ్గరపాటలు - గర్భాదానపుపాటలు - వివిధ క్షీడాపదాలు - రోకటిపాటలు-ఊడుపుపాటలు-కోలాటపుపాటలు - భజనపదాలు - గౌడుగీతాలు - జాజుపాటలు - బండిపాటలు - ఊతపదాలు (కష్టమైన పనులు చేసేటప్పుడు పాడేపాటలు.) ఏలపదాలు - ఈలపాటలు - చిలుకపదాలు - గోరువంకపదాలు - సువ్వి(సువ్వాళ)పాటలు-ధవళాలు-సరువులు-బ్రతుకమ్మపాటలు-చందమామపాటలు - లేలేపాటలు - నీతిపదాలు - బూతుపదాలు - వేదాంతపదాలు - మొదలైన పదాలు రకరకాలు గ్రాహ్యాలవుతాయి - కోట్లాదిదేవతలున్నారు. ఆయా దేవతలందరివైనా విడివిడిగా పాడబడేపాటలు - శంకరపదాలు - నారాయణపదాలవలె వేరువేరుగా ఆయాదేవనామాలతోటి పదాలుగా వ్యవహారాలవుతాయి - ఇంద్రపదాలు - కుమారపదాలు-వీరభద్రపదాలు ఇత్యాదిగా పదాలపేర్లురూపొందుతాయి. యీ విధంగానే వివిధ వర్ణనలకు సంబంధించిన పదాలు ఆయావర్ణన నామక పదాలుగా పేర్కొనబడతాయి. ఎన్నెన్నో విధాలుగా ఉన్న యీ పదాలలో కొన్నిటిని పాలుకురికి సోమనాథుడే పండితారాధ్యచరిత్రలో పేర్కొన్నాడు. ప్రజల్లో ప్రత్యేకించి - పాటకజనుల్లోనూ - కష్టజీవుల్లోనూ - వివిధ ప్రాంతాల్లో యేంపాటలో చెప్పలేని-పేర్లు తెలియనిపాటలు యింకా అనేకం వున్నాయి - అయితే యెన్నెన్ని పాటలు వున్నాయో అన్నింటికీ మాత్రాచ్ఛందస్సులేవున్నా అన్నీ ఏకైక చ్ఛందోబద్ధాలుకావు. వీటిని చందఃపరంగా వివిధ వర్గాలుగా విభజించడానికి పీలున్నా పాడేవరుసల్లో - తాళపద్యల్లో భిన్నభిన్నాలుగా వుంటాయి. మరి విచిత్రమేమంటే మాత్రాలు సమానంగా వున్న పాటలుకూడా పదబంధాలకూర్పుతో - విరుపులతో - రాగతాళాలలో మార్పుచెందుతాయి. మాత్రాచ్ఛందాలలోవున్న ప్రత్యేకతే యిది. చివరికి ప్రథమాక్షరం దీర్ఘమై సాగే పాటకు - ద్వితీయాక్షరం దీర్ఘమై సాగే పాటకు - మాత్రాసమకత్వం వున్నా రాగ తాళలయల్లో భిన్నత్వం వుంటుంది. అసంతమైన భేదనాదాలతో విలసిల్లే యీ పదాలన్నీ “పద” శబ్దవాచ్యాలే - కాగా “పద”మంటే కేవలం శృంగార పదం మాత్రమేనన్న భావం పరివ్యాప్తించెదడం విస్తృతార్థంకల పనశబ్దానికి అవ్యాప్తిత్వార్థాన్ని రూపొందించడమే కాగలదు. ఒక్క ఊత్రయ్య కాలంలోనేకాదు - ఆ తరువాతి తంజావూరు రాజుల కాలంలో అవతరించిన పదసాహిత్యంకూడా కేవల శృంగారపరమై మాత్రమేలేదు. త్యాగేశపదాలు - వెంకటేశపదాలు - నానావిధపదాలు - నీతిపదాలు - హాస్యపదాలు - మొదలైన భేదాలతోనే అవతరించింది. కాగా తంజావూరునేలిన మహారాష్ట్ర రాజుల కాలంలోకూడా “పద” మంటే కేవలం శృంగారపదం మాత్రమేనన్న భావం యేర్పడివున్నట్లు కనబడదు.

అయితే “పద” మంటే “శృంగారపదమే” నన్న భావం సంఘంలో ఒక విధంగా కొంతకు కొంతైనా కలిగినమాటకాదనలేము. యీ భావోత్పత్తి అకారణంగా జరిగిందికాదు. యేదో ఒక విశిష్ట కారణం లేకుండా యే భావమూ ఉత్పన్నంకాదు. ఏదైనా పొరపాటు జరిగితే అది జరగడం అకారణంగా యెప్పుడూ జరుగదు - భ్రమో - ప్రమాదమో - అలసత్వమో - అభిమాన - నిరభిమానాలో ఇత్యాదిగా యేదో ఒకటి కారణం మూలమై జరుగుతుంది.

లోకంలో అందరూ మనుషులుగానే పరిగణన - అందరూ మనుషులే అయినా "అసలైన మనిషిగా - సరైన మనిషిగా" ఒక్కొక్కప్పుడు ఒక్కొక్కరిని పరిగణించడమోకనీసం కొన్ని సంఘటనలను పురస్కరించుకుని అవిధంగా ప్రశంసించడమో జరుగుతుంది. ఎవరైనా ఒకవ్యక్తి-సట్టుదలగా కార్యాన్ని నిర్వహించినా - సామాన్యంగా యితరులు చెయ్యలేని పనిచేసినా - ఒకమాట అని ఆ మాట నెరవేర్చినా - అటువంటి సందర్భాలను పురస్కరించుకుని "వాడురా మనిషంటే - భలే పనిచేశాడు" "అది అట్లా చెయ్యాలి - వాడు మనిషంటే" అన్న సందర్భాల్లో సంఘంలో ప్రశంసించడం జరుగుతుంది. అయితే యిటువంటి ప్రశంసలవల్ల అతని విశిష్టత వ్యక్తమవుతుందిగాని అతడొక్కడే మనిషిని తక్కినవారు మనుషులు కారనీ అర్థం చెప్పుకుంటామా?

యితే పద్ధతిలో "పద" మంటే "శృంగారపద" మన్న అర్థం వచ్చివుంటుంది. రసాలు తొమ్మిది. "శృంగార - వీర - కరుణ - అద్భుత - హాస్య - భీభత్స - భయానక - రౌద్ర - శాంత" రసాలు - ఈ తొమ్మిది ఒకదాని కొకటి తీసిపోనివి సమాన ప్రతిపత్తి కలవి కాబట్టే "సవరసా"లుగా పేర్కొనబడ్డాయి. అయినా ప్రాచీన కాలంలోనే ప్రముఖ సాహిత్య శాస్త్రజ్ఞులు "శృంగారం రసరాజం" అన్నారు. వారిమాట అంత తేలిగ్గా త్రోసిరాజనడానికి వీలైంది కాదు. రసాలన్నీ ఒక్కటే నన్నప్పడు రసరాజంగా ఒక రసానికి విశిష్టస్థానం యే విధంగా యిస్తాము? అయితే అటువంటి స్థానం శృంగార రసానికి యివ్వడానికి కారణం లేకపోలేదు.

రసాలన్నింటికి మానవుని జీవితంతో సంబంధం వున్నది. శృంగారేతర రసాలకంటే శృంగారరసానికి ఒక్క మానవ జీవితాలలోనే కాదు ప్రాణికోటి మొత్తం బ్రతుకులలోనే - అసలు సృష్టిలోనే ప్రత్యేకమైన-అసాధారణమైన అఖండమైన స్థానం వున్నది. "వీర - కరుణ - అద్భుత - హాస్య - భీభత్స - భయానక - రౌద్ర - శాంత" రసాలలో యేరసం లేకపోయినా యీ అష్టరసాలూ లేకపోయినా సృష్టిలో వచ్చే వైపరీత్యం యేమీ ఉండదు. అయితే శృంగారమే లేకపోతే సామాన్యంగా మానవుని బ్రతుకుకే కాదు అసలు సృష్టికే-ప్రత్యేకించి ప్రాణికోటి సృష్టికే వైపరీత్యం యేర్పడుతుంది. శృంగారపరమైన భావం మీద తద్రసోత్పత్తిమీద ఆధారపడే దామిధునకార్యం-సృష్టి కార్యం అంతా జరుగుతున్నది. ఇది కొరవడినప్పడు ప్రాణి సృష్టికే స్థంభన యేర్పడుతుంది. శృంగారం ప్రాణి సృష్టిస్వభావానికి ప్రతిబింబం. అది కేవల ప్రకృతి స్వభావం - అటువంటిదాన్ని మనం ఆపాలని ప్రయత్నిస్తే మనమే ఓటమి నంగీకరించక తప్పదు. ప్రకృతి సిద్ధమైన దాంపత్య జీవితాలకు ఔద్ధం స్వస్తి చెప్పిసండునల్లనే క్రమంగా - అసలు ఔద్ధారామాల్లోనే వతనస్థితికి స్థానం యేర్పడి - చివరికి ఔద్ధమే దెబ్బతిన్నది. ఎక్కడో యెవరో "తురీయశ్రమ స్వీకరణ"తో - యే ఒకరో యిద్దరో పదుగురో సృష్టి కార్యాన్ని దీక్షగా ఆకట్టినంత మాత్రంచేత వచ్చినట్టం వుండదు. కాని అదే ఒక ఉద్ద్యమ రూపం దాల్చి కనపడిన ప్రతివ్యక్తికీ - సన్యాసాశ్రమం ప్రసాదించే పరిస్థితి వస్తే సంఘం - ప్రకృతి సిద్ధమైన - స్వభావ బద్ధమైన - శృంగారానికి లోబడకా

తప్పదు - సన్యాసం కళంకాంకితంకాకా తప్పదు. కాగా ప్రకృతీసిద్ధమై శృంగార పరమైన శక్తిని ఆపదం సృష్టికే విరుద్ధం - సృష్టిస్వభావానికే విరుద్ధం - అది పూర్ణంగా ఆగిననాడు సృష్టికే స్థంభనం యేర్పడుతుంది. సృష్టివ్యవస్థతోనే శృంగారానికి అవినాభావ సంబంధం - అఖండమైన సంబంధం వున్నది. అందువల్లనే మన పూర్వులు “శృంగారం రసరాజం” అన్నారు. వాస్తవానికీ అది రసరాజం మాత్రమే కాదు - రసనైజం - నైజరసం - శృంగారరసానికున్న యీ వైశిష్ట్యాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకునే శృంగారేతరరసాలు చిప్పితేసదాలు యెన్నెన్నిచున్నా “శృంగారపదాల” కున్న ప్రత్యేకత ఇతరపదాల కుండదు కాబట్టి “శృంగార పదమే పదం” అన్నభావం తలయెత్తి వుంటుంది. తత్ఫలితంగానే “పద” మంటే శృంగారం చటుక్కున గుర్తుకు రావడం-క్రిమంగా “శృంగారపదమే పదం” అని చెప్పకోవాలన్న దృష్టి శృంగార ప్రీయులకు కలగడం జరిగి వుంటుంది. కాగా “పద” శబ్దానికి “శృంగార పదం మాత్రమే” నన్న అర్థం లోకంలో వ్యాప్తి చెందడం నిష్కారణంగా జరగలేదని గుర్తించక తప్పదు. అయితే “పద” మంటే శృంగారపద మాత్రమేకాదు. ఇతర అనేక పదాలు కూడా శృంగారపదాలతోపాటుపదాలే.

పాదం-చరణం

పదం అంటే పాదం అడుగు అని అర్థాలున్నాయని గతంలో గుర్తించాము - చరణం అంటే కూడా అడుగు - పాదం అని అర్థాలున్నాయి. చరణం అన్నపదాన్ని పాటల్లో పల్లవికి తరువాతగాని అనుపల్లవివుంటేదానికి తరువాతగాని వుండే పాటభాగాలకు వాడతారు. అయితే పద్యాల్లో వుండే పాదాలనుకూడా చరణాలని కొందరనడం గద్ద - పాదానికి చరణం పర్యాయపదం కాబట్టి పద్య పాదాన్ని చరణంగా - “ఆ పద్యంలో రెండవపాదం చదువు - మూడవపాదం చదువు” అన్నట్లుగానే - “రెండవచరణం చదువు - మూడవచరణం చదువు” అని అనడం కూడా కద్దు - పాదం చరణ పర్యాయపదమే - కాని చరణంలోకూడా పాదాలుంటాయి. ఇది ఒక విశేషం - పద్యానికి సామాన్యంగా నాలుగుపాదాలు ఉంటాయి. అని అన్నట్లే చరణానికికూడా నాలుగు పాదాలుంటాయని చెప్పవచ్చు. రెండుపాదాల పద్యాలు - మూడుపాదాల పద్యాలు - ప్రత్యేక పరిస్థితుల్లో అయిదు-ఆరు-ఏడు పాదాలపద్యాలు వున్నట్లే రెండుపాదాల చరణాలు - మూడు - అయిదు - ఆరు - ఏడు పాదాల చరణాలు కూడా వుండవచ్చు - చరణానికి పద్యానికి వాస్తవంలోపోలిక లేదు. పాదాల విషయంలోవైనా నామ మాత్రసామ్యమేగాని వేరే సామ్యం లేదు. పోల్చాలంటే పాటను పద్యాన్ని పోల్చి చూడాలి. పద్యం పూర్తి స్వరూపం - పాట పూర్తి స్వరూపం. పద్యానికి పాదాలుంటాయి. పాటకు చరణాలుంటాయి. పద్యానికి ఎన్ని పాదాలైనా ఉండవచ్చు - అనేకాలు - అంటే రెండు మూడు మొదలుగా పాదాలుండవచ్చు - ఏకపాద పద్యాలు కూడా ప్రత్యేక వ్యవస్థల్లో వుంటాయి. ఏకైక చరణం కలపాటలున్నా పల్లవిగాని అనుపల్లవితోకూడిన పల్లవిగాని ఉంటాయి. పల్లవితేని మాత్రాచ్ఛందాలతో కూడిన పాటలుకూడా వుంటాయి. పాటల్లో పల్లవి లేకుండా అనుపల్లవి ఉండ

నేరదు. అయితే పల్లవితోపాటు అనుపల్లవి ఉండాలన్న నియమం సార్వత్రికంకాదు. అనుపల్లవి ఉంటే పల్లవి ఉన్నదన్నమాటే. కొన్ని పాదాలతో పద్యం పూర్తిరూపం దాల్చుతుంది. కొన్ని పాదాలతో పాట పూర్తిరూపం దాల్చుతుందా? తాల్పితే తాల్పనూవచ్చు తాల్పకపోవనూవచ్చు - పర్యాయంగా యీ వ్యవస్థనిలా పేర్కొనడానికి కారణం పాట స్వరూపం ఏక - ద్వి - త్రాది చరణాలపై ఆధారపడి ఉండడం - ఒక్క చరణం కలపాటయితే పద్యంవలె రెండు - మూడు - నాలుగు-అయిదు ఇత్యాదిగాగల పాదాలతో (చరణానికి ఎన్ని పాదాలైనా ఉండవచ్చు గదా!) పూర్తవుతుంది. ద్వి - త్రాది చరణాలుగల పాటయితే కొన్ని పాదాలతో ఒక చరణం పూర్తవుతుంది కాబట్టి అటువంటి చరణాలు కొన్ని వుంటేనే తప్ప పాట పూర్తి కాదు. అంటే పాట - పద్యం - పూర్ణస్వరూపం దాల్చడంలో ఉన్న పాదాల పాత్ర - పాదశబ్ద నిర్దేశితాలయ్యేవాటిపాత్రపక్షక స్వరూపం కలిదికావన్నమాట. పద్యంలో "పాద" శబ్దనిర్దేశితాలు తమకైతాము స్వయంగా నేరుగా పద్యభాగాలై అదిరూపు దాల్చడంలో పాత్ర వహించగా - పాటలో పాదశబ్ద నిర్దేశితాలు తమకైతాము స్వయంగా నేరుగా పాటభాగాలై అదిరూపు దాల్చడంలో పాత్ర వహించలేవు. పద్యంలో పాదం భాగం - పాటలో చరణం భాగం - ఆచరణంలో పాదం ఒక భాగం - పాటలో పాదాలవల్ల చరణం రూపొంది చరణంవల్ల-లేదా చరణాలవల్ల పాట రూపొందుతుంది. అంటే పద్యంలో పాదాల స్వభావాలకు పాటలలో పాదాల స్వభావాలకు భిన్నత్వం వున్నదని విస్పష్టమవుతున్నది. విభిన్న స్వరూప స్వభావాలు గల పద్యాల పాటల పాదాలను రెంటినీ "పాద" శబ్దంచేతనే యెలా వ్యవహరించారు? పాటల చరణంలో భాగాన్ని తెలిపే పాదశబ్దానికి - పద్యంలో భాగాన్ని తెలిపే పాదశబ్దానికి ఒకే అర్థమా? భిన్నార్థాలున్నాయా? ఒకటే అర్థమైతే పద్యంలో స్వయంగా నేరుగా భాగమైన పాద నిర్దేశితానికి - పాటలో స్వయంగా నేరుగా భాగం కాకుండా చరణభాగమై దానిద్వారా భాగమైన పాదనిర్దేశితానికి ఏక నామక అర్థసమన్వయత్వాలు ఏ విధంగా సమకూరతాయి? ఒక వేళ భిన్నార్థాలుంటే అవి యేమిటి? ఏకార్థకాలు కానప్పుడు పద్యం - పాటలలో వుండే పాదాల స్వరూప స్వభావాలు విభిన్నమైనవేనని ఆమోదించక తప్పదు. కాగా పద్యం - పాటల వరంగా "పాద" శబ్దార్థ విచారణ మరికొంత చేయవలసి వుంటుందన్నమాట.

"పద" శబ్దార్థాలేమో పాదమంటే యేమిటో గతంలో కొంతగుర్తించాము అయితే పద్యానికి నాలుగు పాదాలుంటాయని ప్రాచీనలక్షణకారులు పేర్కొన్నారు. నాలుగు పాదాలుంటాయని వారు చెప్పారే తప్ప నాలుగు పాదాలెందు వల్ల వుండాలో అందుకుగల కారణాన్ని యెక్కడా పేర్కొనలేదు. ప్రాచీన లాక్షణికుడైన కవిజనాశ్రయకర్త

నాలుగు పాదంబులతో

నాలుగు ప్రావళ్లు గూడినను పద్యము....

అంటూ చెప్పిన విధంగానే వెక్కురు లాడుకులు వేర్కొన్నారు.

ఆధునిక సాహిత్యవేత్తలలో విమర్శక ప్రముఖులలో ఒకరైన శ్రీ రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారు

“కాని పదము అనగా పాదము-కాలు అన్నదే మూలార్థమని చెప్పవచ్చును. తాత్పర్యవృత్తిచేత రెండింటి, లేక నాల్గింటి, ఒక భాగము అనుచున్న రావచ్చును. సంస్కృతభాషయందు పదశబ్దమునకు ఎన్నో అర్థములు కట్టు తాత్పర్యసిద్ధములై నవి కలవు. ఈ భాగము అనుచున్న గల పదశబ్దము పద్యము అనుపేరిలోనే అంతర్గామిగానున్నది. పద్యం చతుష్పదం అన్నారు లాడుకులు. కాని ద్విపదలో రెండవభాగమని పట్టడిలో ఆరవభాగమని అర్థమును ఈ పద శబ్దమిచ్చుచున్నది. కాని ప్రాయోగముగా అన్ని భాషలందును పద్యమునకు నాలుగు భాగము లేయుండును. నాలుగుమూలల చౌకమందే-చతురశ్రమందే-మనదృష్టికి అంగము సహజముగా స్పష్టముగా అనుభవమునకు వచ్చునుగాదా! జయదేవుని గీత గోవిందమునకు “అష్టపది” అనుపేరుండుట సుప్రసిద్ధమే-దానిలో ఒక్కొక్క పాటకు ఎనిమిది పదములు, నుడుగులు, కలుగుట అందుకు కారణము. కాని తెలుగునందును పద్యమునందును భాగము అనుచున్న పోయి “పదము” అనగా నిండుపాట అనియే అర్థము నిలిచినది. *

అని వేర్కొన్నారు. పదశబ్దానికి ఎన్నో అర్థాలుండవచ్చు. పద్యభాగాన్ని పాదం లేదా పదం అని యెందువల్ల అన్నారు? పద్యానికి నాలుగు పాదాలుంటాయన్న భావం యెందువల్ల వచ్చింది? పద్యపాదసంఖ్యకూ-పాదశబ్దానికి ఉన్న సంబంధం యేమిటి? యీ సంబంధంలో అర్థానికి వున్న ప్రాచీన ప్రాధాన్యం యెటువంటిది? అని ఆలోచించి ఒక సమన్వయాన్ని సమకూర్చవలసి వున్నది. “పాదం” మనగా “కాలు” అన్న అర్థముతో ప్రారంభమై “భాగము”ను చేపట్టి- నాలుగుమూలలచౌకమును చూచి అష్టపదివరకూ వెళ్లడంలో కాళ్లెన్ని? భాగ విభజనసంఖ్యాపరిమితియెంత? అన్న ప్రశ్నలు దృష్టికి రానందువల్ల ఏకవాక్యం సమన్వయాలు లోపించడంతోపాటు శాఖాచంక్రమణక్రియ కవకాశం లభించి నట్లయింది. పాదం అంటే కాలు అని అర్థం వున్నది-కాలుకు చరణానికి పర్యాయ పదమైన అడుగు శబ్దాన్ని కూడా “పాదం” అన్న అర్థంలో ప్రాచీన లాడుకులు తరచుగా ప్రయోగించారు- “రెండవ అడుగున-మూడవ అడుగున-నాల్గవ అడుగున” ఇత్యాది ప్రయోగాలు ఆయాపద్య పాదాలను నిర్దేశిస్తూ వివిధ సందర్భాలలో చేశారు. “భాగ” మన్న భాషపద్యపాదాల విషయంలో ప్రాచీనులకున్నట్లే కనబడదు. కాలు అన్న అర్థాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకుని పద్యపాదాల సంఖ్య గురించి ఆలోచిస్తే కాళ్లు ఎన్ని అన్న ప్రశ్నను పురస్కరించుకుని మానవ పాదాలను స్వీకరిస్తే రెండే అవుతాయి. డార్విన్ సిద్ధాంతరీత్యా నరుడు తొలుత వానరుడుగా నాలుగు పాదాలు కలవాడు కాబట్టి నాలుకాళ్లను గ్రహించుదామా

* సాహిత్యోపన్యాసములు (3) షేత్రయ్యవరసాహిత్యము. పుట-11.

అంటే-దార్జిన్ సిద్ధాంతం వాస్తవిక సత్య ప్రతిబింబకంగా ఆమోదించడానికి తార్కికంగాను-సృష్టిస్వరూపస్వభావ వ్యవస్థా పరిణామపరంగానూ - ఖగోళశాస్త్ర పరంగానూ-అవకాశాలు సకృత్తుగానైనా కనిపించడంలేదు. మానవ పశు పక్ష్యాదుల పాదాలను దృష్టిలో పెట్టుకుని పాదసంఖ్య ఏర్పరచారా అని అలోచిస్తే-రెండుకాళ్లు గల మానవులు పశులు-నాలుగు కాళ్లుగల పశువులు ఇతర జంతువులు దృష్టోచరమవడం జరుగుతుంది. ఈపద్ధతిలో ద్వీపద చతుష్పదల (నాలుగు పాదాలున్నవృత్తాల) ద్వీపస్థ యాపొందిందని చెప్పవచ్చు-కాని త్రిపద-షట్పది-సప్తపద అష్టపది-వంటి వాటి పాద వ్యవస్థలకు మూలంగా వేర్కొనడానికి అన్ని పాదాలున్న-(కాళ్లుగల) ప్రాణులున్నాయని భావించగలమా? అసలించెందుకు? ఒక జాతి ప్రాణి పాదాలను దృష్టిలో పెట్టుకుని కొన్ని పద్య పాదాలు-మరొకజాతి ప్రాణి పాదాలను దృష్టిలో పెట్టుకుని వేరొక కొన్ని పద్య పాదాలు నిర్ణయించి పుంటారనడంలో సామంజస్యంగాని ఔచిత్యంగాని ఉన్నదనకోగలమా? వేద వాఙ్మయంలోనే చతుష్పదితోపాటు ద్వీపదలకు త్రిపదలకు తదితరాలకు కూడా విస్తృతమైన స్థానం వుండనే వున్నది- కాగా ప్రాణికోటి పాదావయవ సంఖ్యను దృష్టిలో పెట్టుకుని పాదనిర్ణయం చేశారని చెప్పలేము.

చోకిం-చతురశ్రం సౌందర్య ప్రదమనుకుంటే వేదకాలంనుంచీ ప్రయోగి త్తాలై ప్రసిద్ధాలైన ద్వీపద త్రిపద-షట్పదాదికాలైన ఛందాలలో సౌందర్యానికి లోకం వున్నదనగలమా? చోకానికి స్థానం ఉన్నదనగలమా? నాలుగు పాదాలున్న పద్యంలో గణ ప్రకమ సమత్వమే గాని వైనుంచి క్రిందికి సమత్వం లేదుగదా!- చతురశ్ర దృష్టి పాదసంఖ్యకే కాక నిలువు అడ్డాలలో, అంటే వామం నుంచి దక్షిణగతికి-ఉపరితలం నుంచి అధోగతికి అక్షర సంఖ్యలో కూడా ఉండాలిగదా!- ఈ దృష్ట్యా ఎన్నో ఛందంలో పద్యం వ్రాస్తే-అంటే పాదానికి యెన్ని అక్షరాలుంచి (పద్యం) వ్రాస్తామో అన్ని పాదాలు ఉండవలసి వస్తుంది. ఉదాహరణకు ఉన్నామాత తీసుకుందాం-దీనికి పాదానికి యిరవై అక్షరాలుంటాయి. చతురశ్ర దృష్టిలో యీ పద్యం పూర్ణంగా ఉండాలంటే యిరవై పదాలు ఖచ్చితంగా ఉండి తీరాలి. అప్పుడు చోకి-చతురశ్ర సౌందర్యం రూపొందుతుంది.

చోకిం దృష్టితో పర్యాలోకనం చేస్తే “ఉక్త” ఛందస్సులో పుట్టే రెండు వృత్తాలను నాలుగు పాదాలుండడానికే వీలులేదు. ఒకే ఒక పాదం ఉండి తీరాలి. రెండవ ఛందమైన “అత్యుక్తి”లో పుట్టిన నాలుగు వృత్తాలకూ నాలుగు పాదాలు చతుర కాకుండా రెండు పాదాల వంతున వుంటేనే చతురశ్రం యేర్పడుతుంది. మూడవ ఛందమైన “మధ్యమ” లో పుట్టిన ఎనిమిది వృత్తాలకు నాలుగు పాదాలు కాకుండా మూడే మూడుపాదాలు మాత్రమే వుండవలసివస్తుంది. కేవలం నాలుగు పాదాలతో చతురశ్రం యేర్పడే వృత్తాలు ప్రతిష్టాఛందంలో పుట్టిన పదహారు వృత్తాలు మాత్రమే-అయిదవదైన సుప్రతిష్టాఛందం మొదలు మిగిలిన ఛందా అన్నింటికీ ఏకీకృతరాధికంగా పాదాలు రూపొందినప్పుడే చతురశ్రం యేర్పడు తుంది-అప్పుడే చోకంలో చూడాలనుకునే సౌందర్యం కనిపిస్తుంది. ఈ పద్ధతి వల్ల పద్య చతుష్పాద స్వరూపానికి-నిర్ణయంనికి-పూర్తిగా భంగం యేర్పడుతుంది.

కాగా చతురశ్ర సౌందర్య దృష్టిలో పద్యాలకు నాలుగు పాదాలు నిర్ణీతాలయ్యా యనడంలో వాస్తవికత గోచరంకాదు -

కృతత్రేతాద్వాపర కలినాచుకాలైన చతుర్భుగాలున్నాయి. ఈ యుగాలకు నాలుగేసి పాదాలున్నాయి. కలికి నాలుగు రెట్లయితే కృతయుగం. ప్రాచీనులు పెట్టిన కొన్ని అధ్యాయాలలో నాలుగు పాదాలున్నాయి. -నక్షత్రాలకు నాలుగేసి పాదాలున్నాయి. చివరికి ఓంకారాన్ని కూడా నాలుగు పాదాలుగా విభజించారు. ఖగోళశాస్త్రపరంగా చతుస్సంఖ్యకొక విశిష్టత ఉన్నట్లు కనిపిస్తున్నది. అసలు "పాద"మంటే భాగం-అంశ అని మాత్రమేకాక నాల్గవ భాగమన్న అర్థం కూడా వున్నట్లు కనిపిస్తున్నది-ఈ చతుర్భాగమన్న అర్థాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకునే "పాద" శబ్దంలోనుంచి నాల్గవవంతు అన్న అర్థంకల పాతిక(పాదిక) శబ్దం వికృతిగా అవతరించి నిత్యవ్యవహారంలో నిలచినట్లు కనిపిస్తున్నది. ఈ దృష్ట్యా చూచినా నాలుగవ భాగమన్న అర్థంతో చూచినా "పాద" శబ్దం పద్యాలలో అన్నిచోట్లా చెల్లనేరదు-అర్థసమవిషయాది పద్యాలలో అసలే చెల్లనేరదు.

పాదం అంటే ప్రాణికాలు-అడుగు అని మాత్రమే అర్థం కాక మనం కూర్చోనడానికి - వస్తువులు పెట్టడానికి కొన్ని పదార్థాలు చెయ్యడానికి సామాన్యంగా చెక్కతో రకరకాల పీటలు తయారుచేస్తారే ఆ పీటలకుండే కాలును కూడా పాదం అనే అంటారు-పీటకు కాళ్లు (కోళ్లు) రెండుగాని మూడు గాని నాలుగు-అయిదు-ఆరు-ఏడు-ఎనిమిది ఎన్నైనా వుండవచ్చును. పీటకు మూడు కాళ్లంటారేమిటా అని చతుక్కుస సందేహించనక్కరలేదు. మూడు కాళ్ల పీట వుంటుంది. దీన్నే ముక్కాళిపీట అంటారు. సంస్కృతంలో దీన్ని త్రిపాదిక అంటారు. "త్రిపాద" అని అన్నా అనవచ్చు. నాలుగు కోళ్లన్న పీట లెలాగో వుంటాయి గదా! - పీటల పొడవు వెడల్పులనుబట్టి-అవసరంకొలది- నాలుగుకుమించి యెన్ని కోళ్లైనా అమర్చవచ్చుగదా! పద్యాన్ని ఒక పదార్థ భావాదికమయమైన పీఠంగా భావించినప్పుడు ఆ పీఠానికున్న కాళ్లుగా (కోళ్లుగా) పాదాలను భావించవచ్చు-ఈ దృష్ట్యాద్విపద - త్రిపద-చతుష్పద-పంచపద-షట్పద-సప్తపదాదులన్నీ (వృత్తాలన్నీ) పాదార్థ దృష్టిలో సంఖ్యాసరిమిణిలో ఏకపాకృత-సమన్వయాలకు లోనవుతాయి.

పదం (పాదం-కాలు-అడుగు) కలది పద్యం లేదా పదం కావచ్చునుగదా ! పదమంటే అడుగు-అడుగు అన్నప్పుడు కేవల పాదనానుకమైన అడుగు-చరణం అని మాత్రమే మనం అనుకోనక్కరలేదు. పదమంటే పాద నిక్షేపం-చరణ నిక్షేపం-అనగా పాదన్యాసం-విన్యాసం- అడుగుతీసి అడుగువేయడం - అడుగు ఉంచడం అన్న అర్థం కూడా చెప్పవచ్చు-కాగా ఎన్ని పాద విన్యాసాలుంటే అన్నింటికే ఆ సంఖ్య పరిమితమవుతుంది కాబట్టి వివిధ సంఖ్యాస్మకాలైన పాదాలు గల పద్యాలన్నీ పరిగ్రాహ్యాలవుతాయి-పల్లవిచరణ రహితాలైన మాత్రా చ్చందస్సులు గల పాటలు కూడా పరిగ్రాహ్యాలవుతాయి. ఎన్ని అడుగులు వేస్తే (పాదన్యాసాలు చేస్తే) అన్ని పాదాలు లెక్క కాబట్టి అన్ని పాదాలతో ఉద్దిష్ట పద్యం పూర్తి అవుతుంది.

పాద విన్యాసాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకునే వృత్తాదుల పాదవ్యవస్థను ప్రాచీన కాలంలో సంస్కృత లక్షణకారులు—వేదర్షులు—యేర్పరచారనిపిస్తున్నది—ఈ దృష్టి ఉండబట్టే పద్యంలో అంటే సంస్కృత శ్లోకంలో ఏ పాదానికి ఆ పాదం పద విచ్ఛేదంతో తెగిపోవాలని నియమం పెట్టి దీనికి పాదాంతం అని పేరు పెట్టారు. ప్రాణి నడుస్తున్నప్పుడు అడుగు తీసి అడుగు వెయ్యడంలో—ఒకదాని తరువాత ఒకటిగా అడుగు వెయ్యబడుతున్నా—అడుగులు వెయ్యడంలో అనుసూయత వుంటున్నా అడుగుల మధ్య—స్థలావకాశం పూర్తిగా వుంటుంది. పదన్యాస విచ్ఛేదం తప్పక దేనికదిగా జరుగుతుంది. కాగా యీ అడుగుల వ్యవస్థను దృష్టిలో పెట్టుకుని పాదాంత పదవిచ్ఛేదంతోనే పాదభాగాన్ని సంస్కృతభాషాచందో రహస్యజ్ఞులైన మహర్షులు యేర్పరచినట్లు కనిపిస్తున్నది.

తెలుగులో పాదవిభాగం ఉన్నా నిత్యంగా పాదాంత పద విచ్ఛేద పూర్వకమైన నియమం—పద్యపాదాంతం పదాంతమై “తరువాతి పాదంతో” లంకెలేకుండా విచ్ఛేదాన్ని పొంది తీరా” అన్న నియమం లేకపోవడంవల్ల—పదవిన్యాసనక్రమ వ్యవస్థకు భిన్నత్వం యేర్పడినప్పుడు యేరూపంగానూ స్ఫారకత లభించదు. పాదాంతంలో పదం విచ్ఛేదంకాకుండా శబ్దం తొలుతనో మధ్యనో పాదం ముగిసి ఆ ముగింపు పదాక్షరాలు—ఒకటి రెండుగాని అంతకు మించిగాని యెన్నైనా—తరువాతి పాదంలోకి వెళ్లాయంటే—అది—ప్రాణి అడుగువేసి—తీసి—తిరిగి తరువాత వేసే అడుగు రిగు రూపంలో కాకుండా—అంతకుముందు వేసిన అడుగును వెన్నెంటి—అంటిపెట్టుకుని వెయ్యడం వంటిది కాగలదు. మామూలుగా కాలుతీసి కాలువేసి ఏమీ వలసిన ప్రాణి తన అడుగులతో ఒక స్థలాన్ని కొలుస్తున్నప్పు డేవిధంగా అడుగుకూ—అడుగుకూ మధ్య భాళి వుంచకుండా—అడుగువంటి అడుగులు వేస్తే ఆ అడుగుల కెటువంటి అనుసూయతమైన విశిష్టమైన అసహజమైన సంబంధం వుంటుందో అటువంటి సంబంధమే పాదాంత పదవిచ్ఛేదం జరుగని పద్యపాదాలలో కనిపిస్తుంది. స్థలాన్ని కొలిచేటప్పుడు అసహజాన్నిబట్టి విశిష్టంగా వేసే అడుగుల కొలతల పాదవిన్యాసం మానువని నహజనితమైందే—రాజభాషి మైనదీ—సాందర్య కారకమైందీ కాక కాదు! కాగా తెలుగు కవులు ప్రవేశపెట్టిన పాదాంత పదవిచ్ఛేద రాజాంగ్య నిమగ్నమతం పాదవ్యవస్థకు భిన్నమైనదని తేలుతున్నది. పాదవ్యవస్థానికమై పాదవ్యవస్థకు అనుగుణ్య స్వీకృతమవుతున్నది.

పద్యాల్లో పాదాన్ని పాదం అన్నా చరణం అన్నా ఒకటేనని ఆ రెండు పదాలు పద్య భాగాల్లో ఏ యోగితాలవుతున్నాయని యింకొక పూర్వమే నిర్ణయించాలి. అయితే పద్యాల్లో కొన్ని పాదాలు తిరిగి చరణం అనబడుతుంది—కొన్ని చరణాలతో పాట రూపొందుతుంది కాబట్టి పద్య సంబంధంగా పాద విరమై యిచ్చి యీ అర్థసమ్మేయం చరణాలుగల పాదాల పాదాలకు వర్తించదు. కొన్ని పాదవిన్యాసాలవలె చరణం పాదాలను గ్రహించినా—యీ పాదాలతో చరణం పూర్తి రూపందాలుస్తుందిగాని పాట పూర్తి రూపందాలువేరదుగదా!—పదాలతో పద్యం అయితే పాదాలతో (పదం) పాట రూపందదు—పాదాలుగల చరణంతో పాట రూపొందుతుంది. పాదం అంటేనే చరణంకదా! చరణమంటే

పాదం (అడుగు) అని అర్థంకదా! మరి పాదాలుకలది చరణం అనడంలో ఔచిత్య మేముంది? చరణంలో పాదాలుంటాయనడంలో అర్థమేమిటి? అని యెవరైతే నా ఆక్షేపించగలరు. అందువల్లనే పద్య పాదాలపరమైన “పాద” శబ్దానికి—పాటల లోని చరణాలలోని పాదాల పరమైన పాదశబ్దానికి అర్థస్వరూప సందర్భాలలో సంబంధం సమన్వయం కుదురదని గతంలోనే పేర్కొనడం జరిగింది.

అయినప్పుడు చరణగ్రమైన భాగాలనుకూడా పద్యభాగాలను పాదాలన్నట్లే పాదాలుగా వ్యవహరించడానికి కారణం యేమిటన్న ప్రశ్న ఉదయిస్తుంది. “పద” శబ్దం పాదశబ్దానికి పర్యాయపదమని లోగడవ్రాయడమేకాక పదములు కలది—పదసంబంధమైనది పాదం కావచ్చునని కూడా పేర్కొనడం జరిగింది. “పద” శబ్దానికి సంగీతశాస్త్రపరంగా “కళాస్థానభేదం” అన్న అర్థం వున్నది. విశిష్టతాళ పరమైన యీ కళాస్థానభేదాన్ని ఆర్షసంగీత సర్వజ్ఞులు “పదం” అని అంటారు. తత్పద సంబంధమైనది—అంటే తస్మాత్కళాస్థానానికి సంబంధించింది కాబట్టి “పాదం” గా పేర్కొనబడింది. పాదనామకాలైన కళాస్థానాలు—చరణానికి—రెండుగాని మూడుగాని నాలుగూ అంతకెక్కువగాని పుండవచ్చు—చరణానికి పాదాలుంటాయి. అని అంటే “కళాస్థానా”లుంటాయి అని అర్థం. కాగా శబ్దం ఒక్కటే అయినా పద్య భాగానామకమైన పాదశబ్దానికి—పాటలోని చరణభాగ నామకమైన పాదశబ్దానికి అర్థవ్యవస్థల్లోనే భిన్నత్వం వున్నదన్నమాట. అయినప్పుడు పద్య పాదాల వ్యవస్థకూ పాటల్లో చరణాంగగ్రమయ్యే పాదాల వ్యవస్థకూ సమన్వయంతోగాని ఏకవాక్యంతోగాని ఆవశ్యకం లేనేలేదని చెప్పవచ్చు—మరొక విశేషం పద్యపాదాల విషయంలో మనం గుర్తించవలసి వున్నది. కొన్ని పద్యాల రాగాలకు—శ్రవణపేయమైన రాగాలకు—లోగకపోవచ్చు. లోగిన పద్యాల పాదాలకు—పాడడానికి—పాటలవలె రాగతాళలయయుక్తంగా పాడడానికి వీలైన పద్యాల పాదాలకు కూడా కళాస్థానం వుంటుంది. ఈ దృష్ట్యా పాటలలోని చరణాల పాదాలను—కళాస్థానార్థకపాద శబ్దవాచ్యాలగా పేర్కొన్నట్లే పాడడానికి వీలైన పద్యపాదాలను సైతం తస్మాత్కళాస్థానార్థక పాదశబ్దనామ నిర్దేశితాలుగా పేర్కొనవచ్చు.

జయదేవుని గీతగోవిందగణ “అష్టపదు”ల్లోని “పదశబ్దనిర్దేశితాలు పాదాలూ కావు—చరణాలూకావు. అష్టపదాలు (పాదాలు) ఉన్నాయి కాబట్టి అష్టపది అనబడిందని పేర్కొందామా అంటే వాటిల్లో చరణానాళం వున్నట్లు కళాస్థానార్థకమైన తాళలయాన్నివలమైన పాదవ్యవస్థ వున్నట్లు కనిపిస్తున్నది. పోనీ పాదాన్వకాలైన చరణాలే యెనిమిది ఉన్నాయందామా అంటే “పద” శబ్దానికి చరణంఅని అర్థంచెప్పి “అష్టపది” యెనిమిదిచరణాలుకలదిఅని అర్థంచెప్పాలి—ఎనిమిది పాదాలుకలది అని అర్థం చెప్పనేరదు. అయినప్పుడు త్రిపది షట్పదుల సంటిది “అష్టపది” కానేరదు. పద్యాన్వకాలైన అష్టపదులు - గీతాన్వకాలైన అష్టపదులు విభిన్నాలనుకంటే యే యిబ్బంది ఉండదు—

తెలుగులో పదవాఙ్మయం

చిలవలు వలువలుగా జానపదుల్లోనైతే తరతరాలుగా మూడుపూవు లారు కాయలుగా విలసిల్లిన గేయరూపమైన పదవాఙ్మయం తెలుగులో యెప్పుడు ప్రారంభమైనదో చెప్పలేము. నన్నయ నన్నెచోడులకంటే బాగా పూర్వమే అవతరించినది చెప్పవచ్చు. పాల్కురికి సోమనరచనలవల్ల ఆతని కాలంలో గానం చెయ్యబడే పదరచనలు కొన్ని తెలుస్తున్నాయి. ఆ రచనలనామాలు—నామాలవల్ల కొన్నిటి స్వభావంమాత్రమే మనకు అవగాహనఅవుతున్నదిగాని అసలు వాటి స్వరూపం యెటువంటిదో గుర్తించడానికి అవి కావ్యాలవంటి యితర రచనలవలె మనకు ప్రాతలో లభ్యంకాలేదు. గేయసాహిత్యం ప్రారంభమైనతరువాత దాదాపు ఆరేడువందల సంవత్సరాలవరకూ మనకు వాటి స్వరూపం ఒక పద్ధతిలో లభ్యంకాలేదు. బహుముఖాలుగా అవతరించిన పదాలలో సంకీర్తనాపర్వాలైన పదాలు అన్నమాచార్యరచనలు మనకు లభించాయి. అన్నమాచార్యులు యితర రచనలతోపాటు కేవలం శృంగారసంకీర్తనలేకాక—అధ్యాత్మసంకీర్తనలకూడా రచించాడు. “పదకవిత” శబ్దార్థం తెలియనివారికి పద్య-గేయ రచనలు ఒక కోవకు చెందినవేనన్న జ్ఞానంలేనివారి అంధత్వాన్ని రూపుమాపడానికి సంస్కృతంలో “సంకీర్తనలక్షణం” అని ఒక లక్షణగ్రంథం సృజించాడు. అన్నమాచార్యులేకాక ఆతని అర్థాంగి తిమ్మక్క, వారివంశీయులు చినతిరుమలాచార్యులు—చిన్నయ్య—తిరు వెంగళనాథుడు - తిరు వెంగళప్ప—పెదతిరుమలాచార్యులు - శ్రీనివాసాచార్యులు కూడా వివిధ పదకవితాకర్తలుగా వెలుగొందినవారే. అన్నమాచార్యులు మొదలు 19 వ శతాబ్దివరకు వ్రాసిన పదకవిత బహుముఖమై విస్తృతంగా అవతరిస్తూనే ఉన్నది. అన్నమయ్యతరువాత అమేయమై అపూర్వమైన సహస్రాల కొలది అమృతరసపద పదాలను ధారావాహికంగా వెలయించిన షేత్రయ్యకు తెలుగు పదవాఙ్మయంలో మకుటాయమానమైన స్థానం ఉన్నది. క్రీ. శ. 15వ శతాబ్దం మొదలు 19 వ శతాబ్ది చివరివరకూ పోలుగంటిచ్చెన్నకొరి, చక్రపురి రాఘవాచార్య, కందుకూరి లుద్రకవి, తేకుమళ్ల రంగశాయి, బాలపాపాంబ, పరమానందతీర్థయతి—రామబ్రహ్మయోగి - నిముపకవిరామయ్య, శేషాచలకవి, ఉదయాచలకవి, ప్రభృతికవులు ఆంధ్ర తెలంగాణాప్రాంతాలలో ఏదోఒక రూపంలో పదకవితను వెలయించినవారే—పక్షిణాంధ్రనేళంలో క్రీ. శ. 17 వ శతాబ్దిపూర్వంనుంచీ రఘునాథనాయకుడు, విజయరాఘవనాయకుడు, రంగాజమ్మ—పురుషోత్తమదీక్షితుడు— కోనేటిదీక్షితచంద్రుడు, మన్నారుదేవుడు— చల్లసూర్యుడు—పెదకెంపరాయణ— చిరవవదనరాజు—నారాయణతీర్థులు— శహజీ— వాసుదేవకవి, నివర్తి శేషాచలపతికవి— రఘోజీ—తుక్కోజీ (తుకుజరాజు)—బాలకవి సుబ్బన్న—రామ—వి— రాగిరిరాజకవి—అన్నతానం వెంకటాంబ—తిరుమలకవి—ఏకోజీ— భాస్కరశేషాచలకవి - ఆలూరికుప్పన్న - పిన్నబయలచార్యులు - మదురుపాటి వెంకన్న—మాతృభూతకవి—మెరట్టూరు వెంకటరామశాస్త్రి—త్యాగరాజు—శివాటి - ప్రభృతిగాంబ - పులనేకులు పెక్కురితులలో పదసాహిత్యాన్ని వివిధ సందర్భాలలో రచించారు. క్రీ. శ. 15 వ శతాబ్దం మొదలు క్రీ. శ. 19 వ శతాబ్దం చివరివరకూ

ఆంధ్రసంస్కృత తమిళ కన్నడ హిందీ మహారాష్ట్ర మొదలైన భాషలలో బహు ముఖంగా సంకీర్తనాపరమైన పదరచనలు అనేకమంది విరచించారు. అన్నమాచార్య ప్రభువులు-క్షేత్రజ్ఞులవలె అణ్ణాచ్చి అయ్యర్-అమృతలింగప్పియై గిరిరాజు- రామరాజు-త్యాగరాజులవలె చిరస్మరణీయులై సంస్కృతాది భాషలలో ప్రవీణులై సంగీతకళాశాస్త్ర పారంగతులై విలసిల్లినవారు సాధారణంగా సాహిత్యప్రపంచానికి తెలియకుండా మరుగుపడిఉన్నవారు పెక్కుమందిఉన్నారు. పురందరదాసు చండీదాసు ప్రభువులు సుప్రసిద్ధులై-కేవల సంగీతప్రపంచానికి అందులోనూ పరిశోధకులకుతప్ప లోకానికి తెలియనివారు వెంకటరమణదాసు- వెంకటస్వామినాయుడు-వెంకటరమణయ్య - కోశేశ్వరయ్యర్ -అతాణఅప్పయ్య- అయ్యార్ భాగవతార్ -ప్రభువులు అందరెరిగినవారుకారు. నారాయణతీర్థుల కోవలో చేర్చవలసినవారు పెక్కురున్నారు. తంజావూరు రామారావు- లక్ష్మీకాంతమహారాజు - అమృతనాయక్ - కార్వేటిసగరం గోవిందస్వామయ్య - చూపనస్వామయ్య - వైడలగురుమూర్తి శాస్త్రి - రామానందయతీంద్రులు-గోవింద దీక్షితార్ -చంద్రశేఖరసరస్వతి - చిదంబరనాథయోగి - ఆణ్ణాచ్చిఅయ్యర్ - అమర సింగ్ మహారాజు-ఆదియప్పయ్య-గోపాలయ్యర్ -చిన్నస్వామిదీక్షితర్ -చొక్కనాథ నాయర్ -అనంతపద్మనాభస్వామి - ఆదిమూర్తిఅయ్యర్ - చల్లగాలికృష్ణయ్యర్ - గోపాలకృష్ణ భారతి - తంజావూరుచిన్నయ్య - చిన్నస్వామిచాసరి - దురైస్వామి అయ్యర్ -గణేశయ్యర్ -వెంకటరమణభాగవతార్ - మొదలైనవారు కద్రాచల రామదాసు-త్యాగరాజులవలె తెలుగు తమిళాదిభాషలలో క్రీ॥ శ॥ 1500-1880 మధ్యకాలంలో దక్షిణాంధ్రప్రాంతాలలోజీవించి పదవాప్యాయాన్ని నిర్మించి గానం చేసి వనియించి తరియించినవారై-వీరిలో పెక్కురు తెలుగు-తమిళం-తెలుగు- కన్నడభాషలలో రెండిటూ వైదుష్యం కలవారై సంకీర్తనరచనగాన మహా వైభవాన్ని మూడుపూవు లాగుకాయలుగా పరిపోషించినవారై-

ప్రాచీనకాలంలో భక్తిపదాలు-ఆధ్యాత్మికపదాలు అవతరించినట్లే నీతి పదాలు-హాస్యపదాలు-శృంగారపదాలు-వివిధ స్తుతిపదాలుకూడా అవతరించాయి. దేవతలనుస్తుతియిస్తూ పాటలు వ్రాయబడినట్లే రాజులను వారి సామంత ప్రభువులను నుంతులను స్తుతియిస్తూకూడా పాటలు వ్రాయబడేవి.

ఆంధ్రనాయక రాజులు నమ పరిపాలనాకాలంలో కవిపండితులను అనేక మందిని ఆహ్రించి పోషించి సంస్కృత - దేశభాషాసాహిత్యాలను పరిపరివిధాల పోషించారు-నాయక రాజులతగువారు తంజావూరు రాజధానిగా దక్షిణాంధ్రాన్ని పరిపాలించిన మహారాష్ట్ర ప్రభువులకూడా నాయక రాజులకు దీటువచ్చేట్లుగానే సంస్కృత-దేశ భాషాసాహిత్యాలను కవిపండితులను పరిపోషించారు-మరింత ప్రశంసనీయంగా మనం చెప్పకోవలసిందేమంటే శాహజీ ప్రభువులు మహారాష్ట్రీయులే అయినా తాము స్వయంగా సంస్కృతంతోపాటు ఆంధ్రాది దేశభాషలను నేర్చుకుని పాండితీగరిమను సంపాదించి రచనలుచేసి కవిరాజులుగా వెలుగొందడం - నాయక రాజులకాలంలోగాని ఆతరువాత మహారాష్ట్ర రాజుల కాలంలోగాని వెలసిన భిన్న భిన్న రూపాలలో అవతరించినపదాలు వివిధ గ్రంథాల

రూపంలోగాని సంకలనం పద్ధతిలోగాని ఏ వైతేనేమి మొత్తం 40 గ్రంథాలుపైగా తంజావూరునరస్వతిమహాలులో ఉన్నాయి. ఈ 40 గ్రంథాలలోనూ వివిధపదాలు యీ క్రిందివిధంగా ఉన్నాయి.

- (1) త్యాగరాజస్వామి కీర్తనలు—M. 693 A. ఒకటి—.
- (2) క్షేత్రయ్యపదాలు—B. 11522 C. ఒకటి—.
- (3) త్యాగేశపదాలు—B. 11187-M. 175-B. 11630 మూడు.
- (4) వెంకటేశపదాలు—B. 11658-M. 174. M. 40 మూడు.
- (5) ఇళిర కీర్తనలు—B. 11652 ఒకటి.
- (6) పాటలు—M. 694-B. 11605 D మొత్తం మూడుప్రతులు.
- (7) వర్ణములు గీతములు—B. 11612 ఒకటి
- (8) స్వరజతి—B. 11605 ఒకటి—.
- (9) శాహజీయము. శాహరాజసాహిత్యము (ఈ పేరుతోకూడా పాటలున్నాయి)— B. 11628-B. 11635-B. 11627- పేర్లతో మొత్తం మూడు ప్రతులు—
- (10) కీర్తనలు (శృంగారమయాలకూడా)—B. 11652 ఒకటి—.
- (11) నానావిధకీర్తనలు-పదములు — గీతములుగా— M. 14 - M. 42 - B. 11662 - B. 11661 - B. 11660 - M. 24 ఆరుప్రతులు—
- (12) నీతిపదములు - B. 11663 - B. 11665 - B. 11664 మూడు —.
- (13) పదములు — B. 11643 - B. 11606 - B. 11641 - B. 11647 - B. 11638 - B. 11636 - B. 11644 - B. 11634 - B. 11640 - M. 136 - M. 482 - B. 11521 - B. 11648 - B. 11646 - B. 11639 - B. 11657 - M. 694 ప్రతులు పదికొండు —.
- (14) శృంగారపదములు— B. 11632 ప్రతి ఒకటివంతునూ ఉన్నాయి—.

13 వ సంఖ్యగాయచ్చిన 17 ప్రతుల్లో చివరినూడు ప్రతుల్లోనూ కీర్తనలుకూడా ఉన్నాయి—M. 136 ప్రతిలో శృంగారపద్యాలున్నాయి—.

వీటిలో కొన్నిటి రచయితలు త్యాగరాజులన్ని సంగతి తెలుస్తున్నది— ప్రస్తుతం ప్రకటితమవుతున్న గ్రంథంలోని తొలిభాగంగా ఉన్న పాటలు—B. 11632 (14 సంఖ్య) ప్రతిలోనివి. రెండవభాగంగాఉన్న సీసపద్యాలు M. 136 ప్రతిలోనివి—

కర్తయెవరు ?

రాగతాళశుద్ధి శబ్దశుద్ధిసౌష్ఠవమూకలిగి ఉదాత్తస్థాయిలో వున్న యీ శృంగారపదాలను యెవరురచించారో చెప్పలేము. ఒక పడతి—లేదా కొందరు పడతులు కొన్ని కొన్ని పాటలు—యెవరికివారుగా పాడినట్లుగా ఉన్న యీ పాటలను ఒకానొక కవయిత్రియేరచించిందో కొందరు కవయిత్రులు రచించారో— కవులేరచించారో చెప్పలేము. కవయిత్రులు యింతగా శృంగారరస సంభరితాలైన

పదాలు రచించగలరా అని మనం సందేహించనక్కరలేదు-విజయరాఘవుని కాలంలో శబ్దశక్తికల రచయిత్రిగా వెలిగి కనకాభిషేక్త అయిన పసుపులేటి రంగాజమ్మ విచిత్రచర ప్రతికాశచ లిఖితవాచికార్థావగాహనప్రవీణ, చత్రప్రతి త్రికాశచ స్వహస్తలేఖన ప్రశస్తకీర్తికలదేకాదు అతులితాష్టభాషాకవిత సర్వంకపమనీషా విశేషశారదమాత్రమేకాదు-రాజనీతి విద్యావిశారదమాత్రమే కాదు. “శృంగారరసతరంగిత పదకవిశ్వమహనీయమతి స్ఫూర్తి విద్వత్కవి జనస్తవనీయ-” అనికూడా పేర్కొనడంజరిగింది. ఇంతటి మహనీయమతి స్ఫూర్తి ఒక్క రంగాజమ్మమాత్రమేనని మనం యెందుకు భావించాలి? ఇటువంటి కవయిత్రులు ఏకోజీ శాహజీ శరభోజీ-తుఘజరాజులకాలంలోకూడా వుండి వుండవచ్చునుగదా!-ఆయితే యీ పదాలు కేవలం కవయిత్రులేరచించి వుంటారని చెప్పలేము. వివిధకావ్యాలలో చగుసందర్భాలలో (స్త్రీ) విరహోది వర్ణనలను స్వస్వానుభూతిగల పడతులవలెనే కవయిత్రులవర్ణనలను మించి భావించి వులు వర్ణించలేదా! అదేవిధంగా పడతులుపాడినట్లున్న యీ శృంగారపదాలను ఎవరో ఒకరిద్దరుగాని మరికొందరుగాని కవులే రచించినారచించివుండవచ్చును. సరస్వతీమహాలులోనే ఉన్న “పదములు” మూడుప్రతులలోగల చివరపాటలో “గిరిరాజకవినచ-గిరిరాజను” శబ్దాలు ఉపయోగింపబడ్డాయి.

— పాయఃగింజవోడి నాపైనివేయకు మొక్కె...
 మాయత్త కోపగత్తెరా
 గిరిరాజ కవిను శరభోజస్సపా! నన్ను
 మరునికేళిగూడ వేరా —
 (B. 11638-చివర)

— “చేరరాకురా శాహజేంద్రా చేర రాకురా
 చేరరాకురా చెలుపుడ! యిప్పుడు మావాటచూడబో యేట
 (పుస్తకప్రారంభం)
 నింద్యావార్తలు యిందూగిరిరాజనుతుండు
 అందముగనూ
 (B. 11636—పుక్తంముగింపులో)

— “ సదయుడగిరిరాజను! నీ రొమ్మున
 చెదరినగంధమందము
 మనమున శాపేంద్రముగుదను గూడినచందము
 (B. 11634 పుస్తకంతుదిపాటలో)

శాహజీ శరభోజీలపేర్లు పేర్కొనబడిన యీ పాటలు గిరిరాజకవినామ సంకలితా లైవున్నాయి. కాగా వీటికర్త - సుప్రసిద్ధకీర్తనకర్త అయిన కాకర్ల

త్యాగరాజుకు తాళలయిన గిరిరాజకవిఅని స్పష్టపడుతున్నది. “పాయక గంధమిడి” ఇత్యాది పదాన్ని గుర్తిస్తే గిరిరాజకవి యీ “శృంగారపదాల” వంటి పదాలు రచించినట్లు స్పష్టపడుతున్నది—ఈ గిరిరాజకవి తంజావూరులో రెండవ శహాజీ ఆస్థానంలోను అతనికరువాన పరిపాలకులైన అశనిసోదరులు శరభోజీ—తుక్కోజీ (తులుజ) ల ఆస్థానంలోనూ కవిపండితుడుగావున్నాడు. ఈ పదాలను గిరిరాజకవి రచించాడేమో చెప్పలేము.

ఈ పదాలలో అన్నీ ఒకేఒక్కరాజునుద్దేశించి వ్రాసినవికావు— ఏకోజీమీద (సామి దయజూడుమీవేళ—16 పుట) శాహజీమీద (కాని కానరానివగల్గె 25 పుట) శరభోజీమీద (ఇదిసమయమురా, దయజూడరా—3వ పుట) పెక్కుపదాలు తుకుజ రాజుమీద ఉన్నాయి—అయితే “తుకుజ” శబ్దం ఏకోజీ - శాహజీ - శరభోజీ—తుక్కోజీలకు అందరికీ ఉపయోగించబడింది. ప్రస్తుత గ్రంథంలో ముద్రితాలైన పదాలు మొత్తం 68—చిట్టచివరిపదాలు మూడూ (30—31 పుటలు) మంగళ హారతులు.—11—12 పుటల్లోఉన్న “చరుణిరో!” ఇత్యాదిపదం ఒకానొక పడతి నుద్దేశించి ఏకేంద్రవినుతుడైన తుకుజరాజుపాడినది. ఈ సంకలన గ్రంథం మొత్తంలో పురుషుడుపాడినపదం యిది ఒక్కటిగానే ఉనిపిస్తున్నది. 15వ పుటలోఉన్న “కోవముసేయకే” ఇత్యాదిపదం ఒక యువతినుద్దేశించి ఆమె సఖి పాడినది. 19వ పుటలోని “చూడవెరామ!” ఇత్యాదిపదంవల్ల తుకుజరాజు శృంగారచేష్టలు వ్యక్తకరింపబడ్డాయి. 23వ పుటలోని “కోలెన్న కోలెన్న కోలె” ఇత్యాదిపదంలో తుకుజరాజు కేవలం మదనకామీవ మార్కండేయునివలె రావడం వర్ణించబడింది. ఈ పదంచివర “సామితుకుజేంద్రుండు” చరువాతి తిరిగి “కోలెన్న కోలెన్న” చరణం పునరావృత్తమవుతుంది. 14వ పుటలోని “నువసుబటిగానుంఠే” ఇత్యాదిపదంలో చక్కని దూరదృష్టికల విశాలహృదయమలవడం నీచి బోధచేయ బడింది. 23వ పుటలో “పాట్టనిమిత్తము ఇనులుపోటీచేసేరు” ఇత్యాదిపదంలో కుర్చొల్లెష్ట సంకల్పితమైన పరాన్నభుక్కుల లంచగొండులను ఆస్మవంచకులను దూషించడం జరిగింది. ఈ ఆరుపదాలు ఉన్న మిగిలిపదాలన్నీ శృంగార సాహిత్యకాలే.

ధాతు—మాతువులు

“ధాతువలంఠే సంకీర్త్యాకై మైః నాదబంధం—మాతువులంఠే సాహిత్యాత్మక మైః క్షిబ్దబంధం. శబ్దబంధం యే గురులఘువుల ప్రాసములోసాగింది నాదబంధంకూడా సరిగ్గా అదే గురులఘువుల ప్రాసంలో సాగేట్లు పాడేపద్ధతిని మాతుప్రధానగాన పద్ధతి—మాతుల గుణక భాగిహోములద్వారా ఒక తాళంలోనిపాటను తాళగతులు మార్చిపాడడం నాట్యకళాకారులకు అనుభవైక పద్ధతం—అప్పుడు గురులఘువుల స్వభావాలు కొద్దిగా మారతాయి—అప్పుడది ధాతుప్రధానమవుతుంది.” అని కొంతవంటారు.

ఒక తాళంలో ఉన్న పాటను మరొక తాళంలోకి మార్చిపాడడం అనుభవైక

వేద్యంమాత్రమేకాదు. అల్పల్పతాళజ్ఞానం వున్నవారికెవరికైనా వేద్యమే అవుతుంది. తాళజ్ఞానంలేనివారై నా తాళంమార్పులవివరాలను చెప్పలేకపోవచ్చును గాని-మార్పువచ్చినవిషయం గుర్తించగలరు.

శార్ఙ్గదేవుడు వాగ్గేయకారలక్షణంచెప్తూ
వాక్మాతురుచ్యతే గేయంధాతురిన్యభిధీయతే
వాచం గేయంచకురుతేయః సవాగ్గేయకారకః॥

అన్నాడు - అనంతరం శబ్దానుశాసనజ్ఞానాదివిషయాలుచెప్పి
అనుచ్ఛిష్టోక్తి నిర్బంధోనూన్న ధాతువినిర్నితీః॥
పరచిత్తవరిజ్ఞానం ప్రబంధేషుప్రగల్భతా
ద్రుతగీతవినిర్మాణం పదాంతతవిదగ్ధతా॥
త్రిస్థానగమకప్రాడిః వివిధాలప్తి నైపుణమ్
అపధానంగుణై రేభిర్వరోవాగ్గేయకారకః॥
విదధానోధికంధాతుంమాతుమందస్తుమధ్యమః
ధాతుమాతువిదస్రోధః ప్రబంధేష్యపినుధ్యమః॥
ఠమ్యమాతువినిర్మాతా ప్రథమోమందధాతుకృత్
వరోవస్తుకవిర్ వర్ణకవిస్మధ్యమఉచ్యతే॥
కుటీకొరోన్యధాతౌతు మాతుకారః ప్రకీర్తితః

అనికూడా వక్కాణించాడు.

నిబద్ధమనిబద్ధంశద్ ద్వేధా నిగదిశంబుధైః
బద్ధం ధాతుభిరంగైశ్చనిబద్ధమభిధీయతే

అని అనంతరం ప్రబంధ-వస్తు-రూపక నామాలతో నిబద్ధసంజ్ఞాత్రయాన్ని పేర్కొని యీ క్రిందివిధంగా ధాతుభేదాలు పేర్కొన్నాడు శార్ఙ్గదేవుడు.

ప్రబంధావయవో ధాతుః సచతుర్థానిరూపిణః
ఉద్గ్రాహః ప్రథమస్తద్రుతతోమేలాపః ద్రువౌ॥
ఆభోగాశ్చేతి తేషాంచక్రమాలక్ష్యాభిదధృషే
ఉద్గ్రాహః ప్రథమోభాగస్తతో మేలాపః స్మృతః॥
ద్రువత్వాచ్చద్రువః పశ్చాదాభోగ స్త్వంతిమోమతః
ద్రువాభోగాంతరే జాతేధాతురమ్యోస్త రాభిధః॥
సతుసాలగసూడస్థరూపకేష్యేవదృశ్యతే
వాతపిత్తకఫాదేహధారణార్థాంతమోయధా
పవమేతేప్రబంధస్య ధాతవో దేహధారణాత్॥

ప్రతిపాద్యవిశేషంవల్ల గనాలంకారభేదంచేత సాహిత్యంలో (మాతువులో) నూతనత్వం యేర్పడుతుంది. లయగ్రహణవిశేషంవల్ల తాళాలకు నూతనత్వంవస్తుంది. తాళవిశ్రామంలో విశేషవిశ్రామస్థితికంటే లయకు నవశ్యం సమకూరుతుంది. ఈవిధంగానే రాగాంశభేదంచేత ధాతువుకు—ధాతు మాతు తాళలయాదులకు సైతం నవత్వంరావచ్చును. రూపకప్రబంధాలగురించి సంగీతరత్నాకరకర్త వివరిస్తూ “గుణాన్వికంఠోపహీనం నవం రూపము త్తమమ్” అని పేర్కొని ధాతుమాత్యాదుల నవత్వంగురించి యీవిధంగా ఉటంకించాడు.

రాగేషధాతుమాతుభ్యాం తథాతాలలయోడుజైః
 నూతనై రూపకంనూత్నం రాగః స్థాయాంతరైర్నవః|
 ధాతూ రాగాంశభేదేన మాతోస్తు నవతాభవేత్
 ప్రతిపాద్యవిశేషేన తనాలంకారభేదః|
 లయగ్రహణవిశేషేణ తాలానాంనవతామతా
 తాలవిశ్రామతోన్యేన విశ్రామేణలయోనవః|
 ఛందోగణగ్రహణ్యాస ప్రబంధావయవైర్నవైః
 బేదుచాపరపర్యాయాంచనానవతాంప్రతేత్|

అసలు వాస్తవికతకు లోతుగా పరిశీలిస్తే శార్ఙ్గదేవుడు ధాతుమాతు స్వభావ వివేచనం తులనాస్పృశంగా సమగ్రవృష్టితో చేసినట్లు కనపడదు—ధాతు శబ్దానికి ఉన్న అర్థాలలో గైరికాదిధాతువులు—మణిశిలాచ్యుర్థాలను విడచిపెడితే మిగిలిన అర్థాలు ప్రత్యేకించి పేర్కొనదగినవి (1) శరీరసప్త ధాతువులు—(2) పంచభూతాలు—(3) శబ్దస్పృశరూపసరిగంఢనంచకం—(4) సప్తసంజ్ఞ—(5) ఆకాశం—(6) సంగీతం అన్నవి. న, రి, గ, మ, ష, ద, ని, లు శబ్ద గుణకాలే కాదు—శబ్దయోని అయిన ఆకాశ మూలకమైన నాదరూపం అవి — కాగా అవి సంగీతాభివ్యక్తికరణలో ముఖ్యాలు.

సప్తస్వరాలుకాబట్టి ధాతుశబ్దానికి సప్తసంజ్ఞార్థం సంగీతవృష్టి యేర్పడిందనే చెప్పవచ్చు—సరిగ్మాది సప్తస్వరాలుకూడా పంచభూతాత్మకాలే—

1. న—అగ్నిబీజం (న్ + అ = న-అగ్ని-వాయుబీజాలు)
2. రి—అగ్నిబీజం (ర్ + ఇ = రి-అగ్ని-అగ్నిబీజాలు)
3. గ—పృథ్వీబీజం (గ్ + అ = గ-పృథ్వీ-వాయుబీజాలు)
4. మ—ఆకాశబీజం (మ్ + అ = మ-ఆకాశ-వాయుబీజాలు)
5. స—వాయుబీజం (స్ + అ = స-వాయు-వాయుబీజాలు)
6. ధ—జలబీజం (ధ్ + అ = ధ-జల-వాయుబీజాలు)
7. ని—ఆకాశబీజం (న్ + ఇ = ని-ఆకాశ-అగ్నిబీజాలు)

కాగా ధాతుశబ్దానికి సంగీతార్థం—నా—శబ్ద—రూప—గానే కాక—యీ పంచభూతాత్మక స్వరసంపత్తి మైన అక్షరరూపంగా సైతం రావచ్చును. అన్నింటికంటే ముఖ్యమైనది శబ్దగుణకమై—శబ్దయోనిత్యాన్ని పొందిన—నా కళకు—మూలమనుకొనిన ఆకాశార్థమై—మాతృశబ్దంకూడా “మాతృ” (కా) శబ్దార్థకంగా అవలంబించిచే—ప్రఖ్యతరమూ మాతృకే—అక్షరాన్నికమైన శబ్దజాలం—శబ్దాత్మకమైనవాక్యాలు అన్నీ మాతృ మూలకాలే—అక్షరాలన్నీ పంచభూతాలలో దేదో ఒక భూతానికి చెందినవే—కాగా సాహిత్యానికై నా పంచభూతాత్మకాలైన—నా దాష్టకాలైన—అక్షరాలే బీజాలు. మరి ధాతువుకై నా మాతువుకై నా మూలం ఒకటేనన్నమాట. అయితే ఒకటి వైజ్ఞానికమై నాదాష్టకమై మాతుభావాన్ని ఆవిష్కృతంచెయ్యగూ రెండవది తౌకికశబ్దార్థ స్వ స్వభావాన్ని వ్యక్తంచేస్తుంది. మాతువుగాని మాతృభివ్రేత మయ్యే భావంగాని లేకుండా ధాతువుండనేదు. ధాతుస్వరూపంద్వారా యేభావం అభివ్యక్తీకరించబడుతుందో సాధ్యవబంధురమైన మాతువు ఏదో ఒకరూపంలో (గేయరూపంలోనే ఉండనక్కరలేదు) హృద్గతమై ఉండితీరుతుంది. మాతు స్వరూపాచారణంలో ధాతుస్వరూపం యే అల్పాల్పమాత్రం గానైనా వుండనే వుంటుంది.

అసలు సగగానం త్రివిధాలు—(1) ధాతుప్రధానగానం (2) మాతుప్రధాన గానం (3) ఉభయ (ధాతు మాతు) సమప్రధానగానం—మాతు (సాహిత్య) గత భావాన్ని మాతుగా రూపంగాంచేకూడా అన్యధికంగా ధాతు (సంగీత)—అని గా రాగాదులద్వారామాత్రమే ఆవిష్కృతం చెయ్యడం ధాతుప్రధానగానం—తీలగా నామమాత్రంగా రాగతాళాలను స్పృష్టిలోపెట్టుకొని కేవల మాతువు (సాహిత్యం. ద్వారామాత్రమే మాతుగతభావాన్ని అభివ్యక్తీకరించడం మాతుప్రధానగానం) ధాతు మాతువులు రెండింటినీ సమఉంటుగా—హెచ్చులోచులకు లోనుకాకుండా (కగుమాత్రమైన రాగాదులతో) తుల్యాస్మికాలుగా ఉండేటట్లు గానంచెయ్యడం ఉభయసమగానం—

మాతు నిర్మాణంలో ఉన్న గురులఘువులకు—లేదా—మాత్రాసంఖ్యాస్మితకూ తనమాతు ధాతుస్వరూప మాత్రాపరిగణనకు భిన్నస్వం యెన్నడూరాదు. గానంలో సర్వసామాన్యంగా వచ్చే ప్లుతాత్మకమైనభేదం పరిగణనకురాదు. మాతుగతభావాన్ని మాతువు ద్వారాకా—ధాతువు ద్వారా—రాగాదులరూపంగా ఆవిష్కృతంచెయ్యడం ధాతుప్రధాన గానలక్ష్యం దాని లక్షణమూఅదే—అంటేగాని గురువును లఘువు గాను—లఘువును గురువుగాను లాగి లాగి పీకీ పీకీ—కుదించి కుదించి—మాతుగత భావాన్నే కాదు—ధాతుగతమైన రాగతాళాల స్వభావాన్నే వికారంగా వెల్లడించడం ధాతు ప్రధానగాన లక్ష్యంకాదు. సాహిత్యాన్నే కాదు సంగీతాన్నికూడా సఫాచేయగల—మాతువిచ్ఛేదం—మాతుభావవిచ్ఛేదం చేయగల గానంచెయ్యడం—ధాతు ప్రధానగానధ్యేయంకాదు. శాస్త్రబద్ధమూకాదు. రాగతాళాలమార్పుతో మాతువులో తననుగుణంగా పరివిచ్ఛేదం—విశ్రాంతి—పూర్వరాగానుగుణవ్యవస్థలకు భిన్నంగా—రూపొందిడంసహజం. అంతమాత్రంచేత మాతువు గురులఘుత్వాల వ్యవస్థలో మార్పురానేరదు— ద్రుతాద్రుతగమనాలలో నైతం ఛందోపరమైన వ్యవస్థలో మాత్రాపరిగణనలో విభిన్న త్యానికి తావుండదు. “రామునితోక”—

పివరుండు గా—ధాతు ప్రధానగానంచేస్తే శాస్త్రమేకాదు సహృదయ సంగీతపండిత మండలేకాదు—రసజ్ఞశ్రోతృజనమండలికూడా హర్షించదు—ఆమోదించదు.

విశిష్టరాగాలు

ప్రస్తుత శృంగారపదాలలో అనేకరాగాలుపయోగింపబడ్డాయి. “నిన్నె నమ్మినాసురా” ఇత్యాదిపదం (5 పుట) బృందావనిరాగంలో ప్రాయబడింది. ఇది యీ పదకర్తడూగుప్పికి సరిశోధనాదృక్పథానికి ఒక మచ్చుతునక—సంగీత శాస్త్రాలలో “బృందావని”—“బృందావనసారంగ” అని రెండు విభిన్నరాగాలు పేర్కొనబడ్డాయి—ఇవిరెండూ ఒకేరాగానికున్న పేర్లని కొందరభిప్రాయపడ్డారుగాని అది సరికాదు.

—బృందావని—

ఆరోహణం—సరిమపనిస

అవరోహణ—సనిపమరిగిస

—బృందావనసారంగ—

ఆరోహణ—సగరిమపనిస

అవరోహణ—సనిపమరిగిస

త్యాగరాజు—“కమలావతుల” ఇత్యాదికీర్తననూ—పట్టుంసుబ్రహ్మణ్యఅయ్యర్ “సరసీరుహానన” ఇత్యాదికీర్తననూ—సరిమపనిస ఆరోహణగా చెయింపగా దీనిని “బృందావని” గా కొందరు గుర్తించలేక పొరపాటున “బృందావనసారంగ”గా శ్రమపడినట్లు స్పష్టపడుతున్నది. బృందావనికి “బృందావనసారంగ”కూ ఆరోహణలో ఉన్న భిన్నత్వాన్ని శాస్త్రజ్ఞులు గుర్తించవలసిఉన్నది. అయితే యివిరెండూ 22వ మేళకర్తలయిన “ఖుహరప్రియ” జన్మాలే-

“నేడు ముచ్చటజేసెనే నీరజాక్షినిపే” (27పు) అన్నవిదానికి “ఘంటారవం” రాగం నిర్దేశితమైనది. దీనికి “ఘంటారావం” అనికూడా నామాంతరం ఉన్నది. “ఘంటారాగం—ఘంటాణరాగం—ఘంటారవరాగం” అని ఇవిమూడూ ఒకటేనేమో ననిపించే క్రమకలిగించే నామాలేఅయినా ఒకటిమాత్రంకావు. “ఘంటారవం”—2వ మేళకర్తలయిన “త్వాంగి” జన్మ్యరాగంకాగా—“ఘంటా” రివమేళకర్తలయిన హనుమతోడి జన్మ్యరాగమై—“ఘంటాణం” 5వ మేళకర్తలయిన “సింహేంద్ర మధ్యమ” రాగజన్మ్యం-

—ఘంటారవం—

ఆరోహణ—సరిగిమపనిస

(లేదా)—సగమనిధపధనిస

అవరోహణ—సనిధపమగరిస

“సామియజూడుమివేళ” — “నిన్నెనమ్మినాసురా” — “కలకంటినేనొకటి” (16-17 పుటలు) పాటలకు “లాహరి”రాగాన్ని—“నాసామిగా నావైకరుణింపరా”

(21 వుట) అన్నపదానికి “అక్షి” రాగాన్ని అపూర్వంగా-విమాత్సంగా యీ అజ్ఞాతపదకర్త సమలంకృతంచేశాడు. కాపీ, సావేరి, బిల్వారి, కన్నడ, ముఖారి, అసావేరి, సారాష్ట్ర, వసంత, అతాణ-ధన్వాసీ, బేగడ, తోడి, సారంగ, సురట-బృందావని-ఘంటారావం-వంటి రాగాలనూ-ఒకదానికొకటి పోటీగా-గౌరి కేధార గౌళి-పంతువరాణి పున్నాగవరాణి-భైరవి, వసంతభైరవి-కళ్యాణి, శ్యామకళ్యాణి-కాంభోజి ఎరుకలకాంభోజి, గుమ్మకాంభోజి-వంటి రాగాలనూ ఉపయోగించి వివిధ పదాలు రచించిన యీ సత్పదకర్త-శబ్దసంగీతశాస్త్రాభిజ్ఞతకు కొదువలేని యీ సుపదకర్తనూతనరాగాలను వెలయించడంఅబ్బరమేమీకాదు.

ఈ శృంగారపదాల ద్వితీయభాగం సీసపద్యసంకలితం. తొలిభాగం సామాన్యంగా వలపుకత్తె (లు) పాడిన శృంగారపదాలుకాగా యీ మలిభాగం వలరాజువంటి వలపుకాడు-వెన్నెలకాడు-ఒక వన్నెలాడినుద్దేశించి చిలుకపలుకుల తెలుగు జీలుగువెలుగులుచాటు నుడులతో-తెలుగువెలుగులుదీటు తెలుగు నానుడులతో-తెలుగు ముచ్చట్లతో, వలపు కులుకులుచాచే పద్యాలతో నిండివున్నది. ఈ తెలుగువెలుగు పలుకుల వలపులచెలువుల తిలకించి పులకరింపటం మొదలై పొంగి పొరలని తెలుగు ఒడలులు-తెలుగుగుండెలు ఉండనేఉండవు- మురిసి ముగ్ధతచెంది పరవళ్లుతోక్కిని-గుండెలూవుండవు. విరిబోలులూ-నెరజాణలూవుండరు. ఈ పద్యాలు సమగ్రంగా లభించకపోవడం రసపిపాసువులకేకాదు-ఈ గ్రంథానికి-శృంగారపదవాఙ్మయానికీకూడా తీరనిలోపం-అయినా అందనిపళ్లే-పులుపుకావు-మరింత మధురాలేమో! మధురాతిమధురాలేమో!-తెనెనోనల పదపాదరసగుళికల వంటి యీ సీసపద్యాలను వెలయించిన ఆ అజ్ఞాతకవి బల్లజుడెవ్వరో!

అంధ్రులైన మహారాష్ట్రులు-
కొన్ని చారిత్రక విశేషాలు

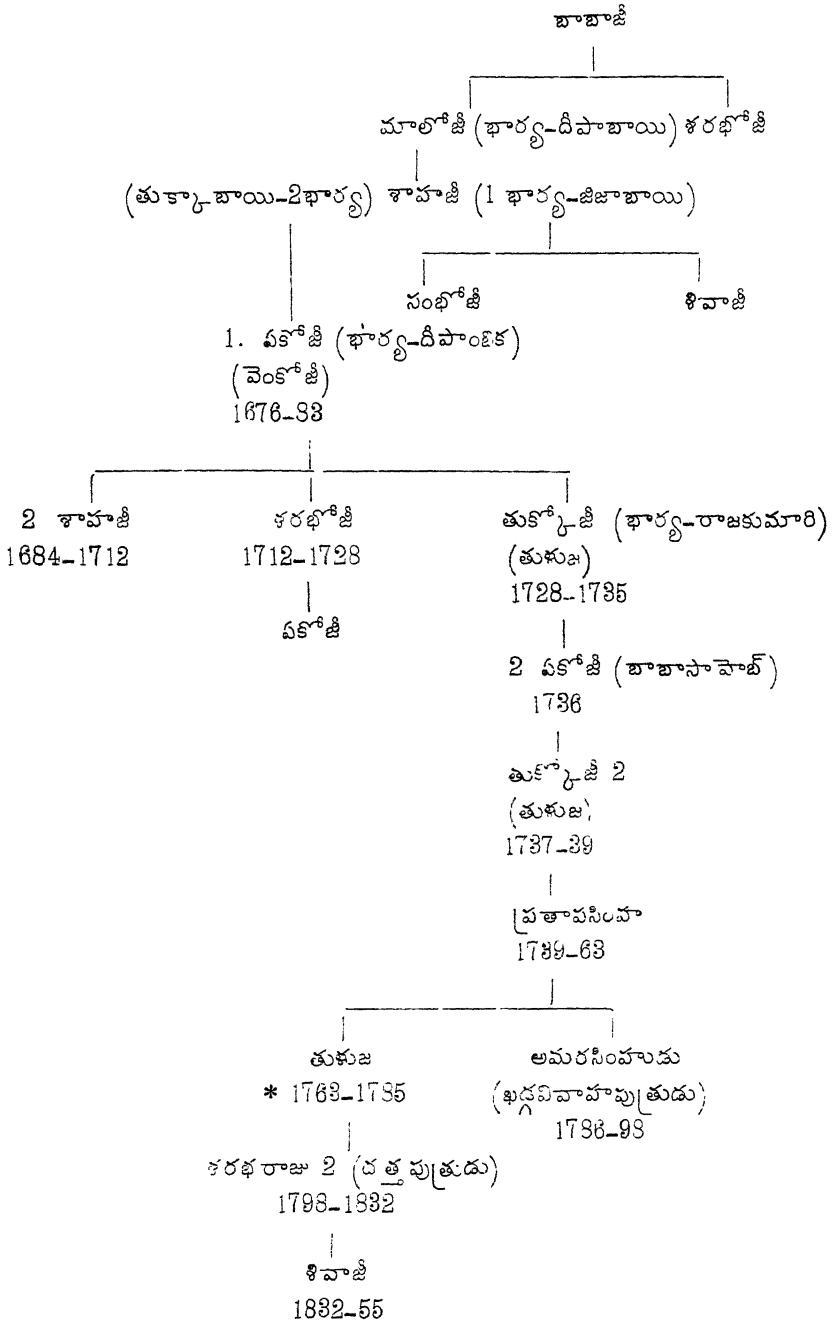
దాక్షిణాత్యాంధ్రసాహస్యం నాయక రాజుల అసంభవం మహారాష్ట్ర రాజులైన శాహజీ-శరభోజీ ప్రభువులచేసిన గిరిలోపలనే పరిపోషింపబడినట్లు చారిత్రకులు అనేకమంది పేర్కొన్నారు. విజయరాఘవభూపాలునివీరమరణానంతరం తంజావూరు మహారాష్ట్ర రాజుల వశమైనదనీ అప్పుడు రాజ్యానికివచ్చిన ఏకాదశీకుమారుడైన శాహజీ ఆంధ్రసంస్కృతాదిభాషల్లో స్వయంగా కవిపండితుడై పెక్కు గ్రంథాలు రచించడమేగాక అనేకమంది కవులను పండితులను కళాకారులను ఆదరించి గౌరవించి కళాసంస్కృతుల పరిపోషణచేసినట్లు పెక్కురు భావించారు. తంజావూరు రాజ్యాన్ని పరిపాలించిన నాయక ప్రభువులలో చిట్టచివరివాడైన విజయరాఘవ భూపాలుడు క్రీ. శ. 1633 మొదలు క్రీ. శ. 1673 వరకూ పాలించాడు. ఈ నాయక రాజులు తాము స్వయంగా కవిపండితులవ్వడమేగాక కవిపండిత కళాకారుల పరిపోషకులుగా అమూల్యమైన కళాసాహిత్యనేప చేసినమాట వాస్తవమే. ఇది ఊహించుకొనుట అనిపించుకున్నదంటే అది వేరుమాట. నాయక రాజులకాలంలో కళాసాహిత్య పరిపోషణజరిగినట్లే వెనువెంటనే ఆ తరువాత యేర్పడిన మహారాష్ట్ర రాజుల పరిపాలనలోకూడా జరిగిందనీ-అదికూడా-అను

సూత్రంగా-అవిచ్చిన్నంగా జరిగిందని ఒక అభిప్రాయం చరిత్రసాహిత్య విమర్శకులలో యెప్పుడున్నది. ఇది సరికాదు. ఇంతేకాదు. ఏకోటి దీపాంబికలపుత్రుడైన శాహజీ క్రీ. శ. 1634-1712 మధ్యకాలంలో చంజావూరురాజ్యాన్ని పరిపాలించాడని అంటూనే యీ శాహజీ క్రీ. శ. 1650 ప్రాంతంలో చంజావూరుకు తరలివచ్చి తెలుగునేర్చుకుని క్రీ. శ. 1704 ప్రాంతంలో గ్రంథరచన చేసివుంటాడని కొందరు సుస్మృక్తంచేశారు. ఇందులోకూడా వాస్తవంలేదు. క్రీ. శ. 1684-1712 మధ్యకాలంలో చంజావూరు రాజ్యపరిపాలకుడై ఆంధ్రాదిభాషలలో అనేకరచనలు చేసి శాహజీ పేరుకు మహారాష్ట్రీయుడుగాని వాస్తవానికి ఆంధ్రుడే. ఈ శాహజీ చింది తాతముత్తాలకు మహారాష్ట్రులు. ఈ విషయంకాదనలేము. అయితే శాహజీ చింభోజీ-తుక్కోజీల సోదరప్రయం మహారాష్ట్రులనడానికి అపకాళంలేదు- కాగా తుక్కోజీకి అందువలన రాజ్యపాలనకువచ్చిన అవని పుత్రసౌత్రాది వంశీయులంతా ఆంధ్రులే ఆవతారుగాని మహారాష్ట్రులుకానేరరు.

జాతి దేశీయతల నిర్ణయంలో మాతృత్వాన్ని ముఖ్యంగా పరిగణించడం జరుగుతున్నది. అందువల్లనే యెనరిగురించైనా వారి స్వభావావిషయం తెల్పుకోవాలంటే "మాతృభాష యెది?" అని ప్రశ్నించడంజరుగుతుంది. సంతానం కలిగించినవాత ఆ సంతానంతో చల్లకున్నంత నిత్యసాన్నిహిత్యం తండ్రికి ఉండదు. బిడ్డలకు ఉగ్గుపెట్టి -పాలిచ్చి-నీళ్లుపొయ్యడంవల్ల గుఱునుంచి సాకి విద్యాబుద్ధులు అందులో నిష్కృష్టంగా అంధకారంపాల్గొని తండ్రికి ఉండదు- సృష్టివ్యవస్థే యీ ప్రయంలో నిత్యనుగూలమైంది- అందువల్ల నిష్కృష్టహతురాలైన తల్లినుంచే బిడ్డలు అయిపోతూంటారు-ఉండు-ఉండు-గుఱునుంచి అత్త తాతలవరకేకాదు వాదాన్ని సూచనలుమాటలన్నీ సామాన్యంగా చల్లించడనే నేర్చుకొండం జరుగు తుంది-గుఱువారే సేవించేమైసా తల్లినిచ్చినవాడే ఆధాపలోని తొలితొక్కు-వాడే తొలుత చల్లినోటివెంటనే వెలువడి చిల్లలకు వెంట్రుమొంట అబ్బుతాయి. అల్ల-రానిభాష బిడ్డలకు పాఠాలో చేర్చలేదుదా! వచ్చినభాషే నేర్చుతుంది. కాగా చిల్లిభాషయేవో ఆ చిల్లిబిడ్డల మాట్లాడా అదే అవుతుంది- ఇది సామాన్య విషయం. లో ముందు చిల్లవలలోనే తేలికవిషయం జేతున్నది- ఒక ఆంధ్రుడు ఒక సమీపవలని వివాహం చేసుకొని ఆంధ్రదేశంలో స్థిరపడ్డావనుండాల-అప్పుడు వారికి కలిగినవల ఆంధ్రులలో సమీకులా? ఆవిర్భవల్లకి తెలుగువచ్చినా తమిళంవచ్చినా దాని తేలుగు-మిళవదాలు అవికొన్ని యివికొన్ని చిల్లి బిడ్డలకు చేర్చినా నుండా. అయినా ఆసంతానాన్ని ఆంధ్రులంటామా అమిళు-సూచనా? ఒక సమీపవల్ల ఒక ఆంధ్రయువతని వివాహమాడి ఆంధ్ర దేశంలో స్థిరపడ్డావనుండాలను అప్పుడావంతులు. కలిగేంతాం ఆంధ్రజాతికి చేరింది-వచ్చుదా సమీకూడతకి చెందిందవుతుందా? ఇలాగే ఒక ఆంధ్రుడు తమిళ చిల్లిని వివాహమాడి ఒక ఆంధ్రయువత ఒక సమీకయువకుని వివాహమాడి వారు సమీకదేశంలో స్థిరపడ్డావనుకుదావను. వారికి కలిగేంతాం తమిళాంధ్రజాతుల్లో చేరికెచెందింది నిర్ణయిస్తావను. మూపుడెప్పుడూ ను పరిసరాల్లో చుట్టుపట్ల గౌరవ నిరూపణ జేసేభాషాసంస్కృతులను తానెవరచుకొని తనబిడ్డలకలవరచాలని

ప్రయత్నిస్తాడు-కాగా తాను నివసించే ప్రదేశ-దేశ-భాషాసంస్కృతులు బిడ్డల కలవడజేస్తాడన్నమాట-అంటే మాతృభాషానిర్ణయంలో మనదేశభాష అంటే తాను నివసిస్తున్న ప్రదేశభాషకూడా ఆధారభూతమవుతున్నమాట. మహారాష్ట్ర దంపతులు తెలుగుదేశంలో స్థిరపడ్డాననుకోండి. తాత్కాలికంగా వారు మహారాష్ట్రలై నా వారి పుత్రపౌత్రులు తెలుగుదేశంలోనే పుట్టిపెరిగినవారు. తల్లిభాషగా తెలుగునేర్చినవారు తెలుగువారే అవుతారుగాని మహారాష్ట్రలెలా అవుతారు? నివాసప్రదేశవ్యవస్థకు మాతృభాషానిర్ణయంలో స్థానంలేకపోతే అసలు తరతరాలుగా ఒకవ్యక్తి-లేదా కొందరువ్యక్తుల తాతముత్తాతలు ఒకే రాష్ట్రంలో స్థిరంగాఉన్నారని అన్నిసంస్కారాలలోనూ అంబరివిషయంలోనూ ఖచ్చితంగా చెప్పలేరుగదా! రాష్ట్రాన్నిబట్టి ఆ రాష్ట్రభాషనలవసంచుకునే మానవునికి నివాస ప్రదేశ రాష్ట్రనిర్ణయంలేనప్పుడు-సరిగరాలుగా యిదిని పూర్వవంశజులందరిది యిదే మాతృభాష అని యేవిధంగా ఒకభాషను నిర్దేశించిచెప్పగలం? కాగా మాతృభాషానిర్ణయంలో పుట్టిపెరిగిన రాష్ట్రప్రదేశపాత్రకూడా ఉండితీరక వచ్చదన్నమాట-ఈ దృష్ట్యా ఏకోశీతండ్రి నిశ్చయంగా మహారాష్ట్రడనే చెప్పవచ్చు- ఏకోశీ ఆంధ్రదేశంలోనే పుట్టిపెరిగాడని నిశ్చయంగా చెప్పలేము. కాబట్టి అతనిని కూడా మహారాష్ట్రుడుగానే మనం పరిగణించవచ్చును. అయితే ఏకోశీ సంతతిని వారి పుత్రపౌత్రుల్ని స్వీకరించుకున్న మహారాష్ట్రులుగా పేర్కొనే అవకాశంలేదు.

విజయరాఘవభూపాలుని అసంతకం మధుసూదనాధుని ఆజ్ఞాప్రకాశం ఆయన అండపండలతో చొక్కనాథుని ముద్దెని అలగిరిపాలనలో నిలచింది వంజావూరు. అయితే యీ అలగిరిపాలన ముచ్చటగా మూడుసంవ్సరాలైనా సాగలేదు. క్రీ. శ. 1676 లో ఏకోశీ వంజావూరు రాజ్యాధిపతి అయ్యాడు. ఈ విషయమంతా చరిత్రకారులు సాహిత్యవిమర్శకులు ఒకవిధంగా గుర్తించినా ఏకోశీ తంజావూరు సరిపాలకుడవ్వడానికి కారణంయేమిటి? అసలు మహారాష్ట్రుడనబడుతున్న ఏకోశీ వంజావూరు రాజైలాఅయ్యాడు? ఆప్రాంతాల కతనేవిధంగా వచ్చాడన్న విషయాలను సాకల్యంగా గుర్తించలేదు. ఏకోశీకి ధర్మసతిశివాజీకి తండ్రిఅయిన శాహజీ గుడిచాదిని స్థిరపడ్డాడని గుర్తించినా నాయక రాజ్యం అంతమవ్వడం మహారాష్ట్ర రాజుల సరిపాలన ప్రాంతభవనవ్యధంలో ఉన్నపరిస్థితులను సాకల్యంగా సమన్వయపూర్వకంగా నిమగ్నతులవారు వెల్లడించలేదు. ఈ సమన్వయం జరుగ సందువల్లనే నాయక రాజులఅసంతకం-వారి సాహిత్యపరిపోషణను మహారాష్ట్ర రాజులు ప్రోత్సరించి ఏకోశీపుత్రుడైన శాహజీప్రభువులు కొనసాగించినట్లు కొందరు భావించడంబరిగింది. ఆంధ్రదేశంవచ్చి ఆంధ్రరాజులతో సమానంగా తులతూగుతూ వారివలెనే అమూల్యసాహిత్య కళాపరిపోషణకాపించిన శాహజీ ప్రభువుల వంశం అభ్యుదయవంశంలో యిది - పీరిది భోసలవంశం - యీ భోసలవంశంలో

* రాజుల పేరులకింద ఉన్న సంవత్సరాలు వారివారి పరిపాలన (క్రీ. శ.) సంవత్సరాలు. 1773-1776 మధ్యకాలంలో ముస్లిం పరిపాలకుల సామంతులుగా తుకుజరాజులున్నట్లు కనిపిస్తున్నది. తుకుజరాజు తరువాత అమరసింహుడు కొంత కాలం పరిపాలించాడు.

బాబాజీ—మాలోజీలకు ఆంధ్రదేశంతో సంబంధంలేదు—చిత్రపతిశివాజీ తండ్రి అయిన శాహజీ కర్ణాటక రాజ్యంపేరుతోఉన్న దక్షిణాంధ్రప్రాంతానికి తొట్ట తొలుత తరలివచ్చాడు. బిజాపూరంరాజైన మహమ్మద్ ఆదిల్ శాహజీకి నైజాం శాహిలోని జాగీరులిచ్చి తన దండనాయకులలో ఒకడుగా నియమించాడు. అనంతరం శాహజీ ఆదిల్ ఆజ్ఞానుసారం కర్ణాటక విజయయాత్ర సాగించాడు. తత్ఫలితంగా శాహజీకి కర్ణాటకలోఉన్న అప్పటి ఆంధ్రభాషాప్రాంతాలైన కోలారు-బంగలూరు - బారాకోట - బాలాపూరు - శివకటప్రాంతాలు జాగీర్లుగా లభించాయి. శాహజీ తన తొలిభార్యకు తొలిపుత్రుడైన సంభాజీని తన చిన్న భార్యఅయిన తుక్కాబాయిని తీసుకుని క్రీ. శ. 1638 నాటికే కర్ణాటకంలోని తన జాగీరుచూచుకుంటూనే తంజావూరురాజ్యాన్ని ఆక్రమించాలన్నదృష్టితో కర్ణాటకానికి తరలివెళ్లిపోవడంజరిగింది. శివాజీరండ్రియైన యీ శాహజీయే విజయరాఘవుని ఓడించి తంజావూరురాజ్యాన్ని స్వాధీనపరచుకున్నట్లు కీ. శే. శ్రీ కె.వి. శత్రుణరావువంటివారు అభిప్రాయపడగా “విజయరాఘవభూపాలుడూ అతని కొడుకైన మన్నారు దేవుడూ కూడా మధురప్రభువైన చొక్కనాధనరనాయకునితో యుద్ధంలో దండనాయకుడైన వెంకటకృష్ణప్పచేత క్రీ. శ. 1673లో హఠామార్చబడి”నట్లు కొందరు చరిత్రకారులు భావించారు. అలగిరిపరిపాలనాకాలంలో అతనిమంత్రియైన వెంకన్నతో విరోధంరావడంవల్ల ఆ వెంకన్న విజయరాఘవుని కుమారుడనిచెప్పి ఒక కుట్రవారిసంకల్పంపెట్టి తంజావూరురాజ్యం అతనికిరావాలనిచెప్పి అలగిరిపరిపాలననుంచి తంజావూరును తప్పించాలని ప్రయత్నించాడు. ఈ తంత్రాంగంలో బిజాపూరసుల్తాన్ సహాయసంపత్తి నతడర్థించాడు. బిజాపూరరాజు దండనాయకుడుగానేకాక జాగీర్దారుగాకూడా తంజావూరు ప్రాంతాలలోనేఉన్న శాహజీపాత్ర యీ సందర్భంలో చాలా ఉన్నదనే చెప్పవచ్చు—శాహజీ ఒక అసాధరణమైనపాత్ర వహించబట్టే అలగిరి అనంతరం తంజావూరురాజ్యం తన కుమారుడైన ఏకోజీకి దక్కించుకోగలిగాడు. శాహజీ తనరాజ్యాన్ని విస్తృత పరచడానికి అనేక యుద్ధాలుచేశాడు. క్రీ. శ. 1658 ప్రాంతంలో జరిగిన కనకగిరి యుద్ధసమయంలో అఫజల్ ఖాన్ మోసంవల్ల శాహజీ తన ప్రియతమజ్యేష్ఠపుత్రుడైన సంభోజీని (శివాజీఅన్న) కోల్పోయాడుగదా!—

శాహజీ తన పెద్దకొడుకైన సంభోజీతోను రెండవభార్యఅయిన తుక్కాబాయితోనూ కర్ణాటకానికి తరలివచ్చాడని అది క్రీ. శ. 1638 కు పూర్వమే జరిగిందనికూడా గుర్తించాము. శాహజీ రెండవవివాహంచేసుకున్నది క్రీ. శ. 1630లో, అయితే శాహజీ కోలారుప్రాంతాలకు తరలివచ్చేసరికి (1635-36 ప్రాంతం) తుక్కాబాయికి సంతానంకలగలేదన్నది స్పష్టం—కాగా శాహజీ తుక్కాబాయిలకు ఏకోజీ పుట్టింది పెరిగింది నాటి ఆంధ్రకర్ణాటకంలోనే—తొలినుంచి ఏకోజీని తంజావూరుకు రాజునుచెయ్యాలన్నతలంపు శాహజీకి ఉన్నది— అందువల్లనే మహారాష్ట్రంలో తనకున్న జాగీర్లవిషయమంతా శివాజీకి (పెద్దభార్యకొడుకు) అప్పగించాడు. కాగా ప్రజాభిమానం సంపాదించడానికి తానై తెలుగు సంస్కృతాది కవిపండితులను ఆపరించడం తనకున్నంతలోనే అమూల్యమైన ప్రాచీన వ్రాతప్రతులు కాపీలువ్రాయించడంవంటి పనులు చెయ్యడమేకాక తన కుమారునికి

తెలుగు మాతృభాషవంటిదిగానే నేర్పించాడు. అయినా యీ ఏకోజీని మహారాష్ట్రుడుగానే భాంచవచ్చు.

శాహజీవంశీకులు తమ సంతానానికి తమ పూర్వులపేర్లే తరచుగా పెట్టుకున్నట్లు కనిపిస్తున్నది. వివాహమైనతరువాత తమ యింటికోడలికి తమ యిష్టంచేసినపేరు పెట్టుకునే సాంప్రదాయం మహారాష్ట్రులలోకూడా కొందరిలో ఉన్నది. ఈ సాంప్రదాయంప్రకారం శాహజీ తనకోడలైన ఏకోజీభార్యకు దీపాంబిక అన్నపేరు-తన తల్లియైన దీపాబాయిపేరును దృష్టిలోపెట్టుకొని-పెట్టినట్లు కనిపిస్తున్నది. శాహజీ తనకుమారుడైన ఏకోజీకికూడా తనమేనమామఅయిన (దీపాబాయిఅన్న) వెంకోజీపేరుపెట్టాడు. ఏకోజీకి వెంకోజీ అని ఉపనామంకూడా ఉన్నది. ఏకోజీకూడా తన పెద్దకొడుక్కి తన తండ్రి శాహజీపేరు-రెండవ కొడుకుకు-తనపినతండ్రిఅయిన శరభోజీ (దీనికిమూలం శరభజీ) పేరు-మూడవ కొడుకుకు తనతల్లి పేరు వచ్చేట్లు తుక్కుజీ అని పేరుపెట్టుకున్నాడు-

ఏకోజీ క్రీ.శ. 1676నుంచి క్రీ.శ. 1693 వరకూ తంజావూరును పరిపాలించాడు. ఇతని అనారోగ్య కారణంచేతనో మరే కారణంచేతనో క్రీ. శ. 1694 నుంచి ఏకోజీ పెద్దకొడుకు శాహజీ రాజ్యానికివచ్చాడు. ఏకోజీ రాజ్యభారంవహించేసరికి దాదాపు 30 సంవత్సరాలవయస్సు ఉండేవాడు. దాదాపు ఎనిమిదిసంవత్సరాలు పాలించి ఆ భారాన్ని పెద్దకొడుకుపై వుంచాడు. అయితే యీ ఏకోజీభార్య మహారాష్ట్ర స్త్రీగా కనపడడంలేదు. "తులు"జాతి స్త్రీయేమోననిపిస్తున్నది. ఏకోజీ తండ్రి అయిన మొదటిశాహజీ క్రీ. శ. 1696లో కర్ణాటకలో స్థిరపడ్డతరువాత తంజావూరుపతనం జరిగేవరకూ మిన్నకుండలేదు- చిన్న చిన్న ప్రదేశాలను జాగీర్లను ఆక్రమిస్తూ తన స్వాధీనంలోకి తెచ్చుకుంటూనేఉన్నాడు. అప్పుడు శాహజీ "చంద్రగిరి-కళ్యాణపురి" నదులనడుమఉన్న "తుకు"* ప్రాంతాన్ని స్వాధీనపరచుకున్నట్లు కనిపిస్తున్నది. ఈ నదులమధ్య "తుకు" భాషాప్రజలు నివసిస్తారు. అత్యంత సంవృతతర అయిన తులుయువతని ఏకోజీ వలచి వివాహం చేసుకున్నాడా అని అనిపిస్తున్నది. ఎవరినివివాహంచేసుకున్నా "దీపాంబిక" అని పేరు పెట్టుకొనడంలో యిబ్బందివుండదు- తొలి ఏకోజీకి 3-4 పరాల తరువాత పుట్టిన తులుజ (ప్రతాపసింహునికొడుకు) రాజు మొదలుగా తులుజవంశం యేర్పడినట్లు కొందరు చరిత్రకారు లభోహవద్దారు. (రెండవ ఏకోజీకుమారుడైన తుక్కుజీకి తులుజనామం ఉన్నదని అనుసవద్దనుచే తులుజరాజులనబద్ధారనికూడా కొందరు భావించారు.) కాని తులుజకళ్లం తొలిఏకోజీ మూడవకొడుకైన తుక్కుజీకి నామాంతరంగా వాడబడింది. అంతేకారు. ఏకోజీవృద్ధునించి రాజులందరికీకూడా, తులుజ రాజేంద్ర "తులుజభూపాల!" వంటి పదాలరూపంగా సామాన్యంగా ప్రయోగించబడింది. ప్రస్తుత శృంగారపదాలలో శాహజీ-శరభోజీ-తులుజులకేకాక ఏకోజీకి కూడా తులుజకళ్లం పేర్కు సందర్భాలలో ప్రయోగించబడింది. అయితే ఏకోజీ

*ద్రావిడ భాషలో "తుకు" భాష ఒకటి- ఆంధ్ర భాష- ఆంధ్రజాతివలెనే-తుకు భాష-తుకు జాతి ఉన్నది- 1941 జనాభా లెక్కల ప్రకారం తుకు భాష మాట్లాడేవారు మన భారతదేశంలో 9,188,000 మంది వున్నారు.

తుకుప్రాంతాక్రమణవరువాత ఆ తుకుప్రాంతంలోనేవుట్టాడా అందువల్ల తుకుజశబ్దం ఏకోఙ్గీ ఉపయోగింపబడిందా అని అనిపిస్తున్నది. తుకుప్రాంతాన్ని పరిపాలించేవారు తుకుదేశంలోపుట్టినవారూ-తుకుజాతి(స్త్రీ)కి పుట్టినవారూ తులుజలపుతారు.

పెక్కు తెలుగుకృతులలో అనేకసంస్కారాలలో “తుకుజ”శబ్దమే ఉపయోగింపబడింది-కాని కొందరు చారిత్రకులు “తులజ”గా ఉపయోగించారు. ఇది చర్చాస్పృహకంగా జరుగలేదు. భోజనవంశీయులు తుల్యాభవానిభక్తులైనందున తులజులైనారని కొందరభిప్రాయపడవచ్చు. కాని శాహసీవంశీయులు ఏకోఙ్గీ ప్రభృతులు అంతా తుల్యాభవానిభక్తులుగా కనిపించడంలేదు. వైగా అభవసాంబళివులుగా వర్ణించబడివారూ ఉన్నారు-మన్నారుదేవునిభక్తులూ ఉన్నారు. నిర్వివేకంగా అందరికీ వాడబడిన తులుజశబ్దం తుల్యాభవమైనదికాదని చెప్పవచ్చు. కావ్యాల్లోని “లు” కారమధ్యవర్ణం “ల” కారమధ్యమత్వానికి పూర్తిగా భిన్నమైనది. అంతేకాదు “తుకుజమహీనాధ” “తుకుజాపనీంద్ర”వంటి పదాలు “తుకుదేశీయుల ప్రభువు” అన్న అర్థాన్ని నిస్సందేహంగా ప్రతిపాదిస్తాయి.

ఇక్కడ మనం గుర్తించవలసిన విషయం ఒక్కటే-తుకుజ (తుకోఙ్గీ)లు ముగ్గురూ ఏకోఙ్గీప్రతులే. వారు అన్నదమ్ములే-కాని దీపాంబికా సుతాదిశబ్దాలు శాహసీ-తులుజ (తుకోఙ్గీ) రాజులకు మాత్రమే అనేక సంస్కారాలలో ఉపయోగింపబడింది. శరభోజినీ దీపాంబికా సుతుడుగా నివర్తితేషాచలకవి పేర్కొన్నా యిందరత్రా అందుకు భిన్నత్వం కనిపిస్తున్నది. కాగా ఏకోఙ్గీ కూడా రెండు వివాహాలైనాయా శాహసీ-తులు రాజులు ఒక తల్లి బిడ్డలు కాగా శరభోజినీ మరొకతల్లి సంతానమా అన్న సందేహం కలుగుతున్నది. ఈ శరభోజినీ ఏకోఙ్గీ నామరుడైన కొడుకున్నట్లు ప్రస్తుత పదగ్రంథంలోని తొలిపదంలో ఉన్న శరభేంద్రతనయంచైన ఏకోఙ్గీవరనిమన అని తులుజ భూపాలుని పేర్కొనడం వల్ల స్పష్టపడుతున్నది.

నాయక రాజుల కాలంలో తంజావూరు-మధుర ప్రాంతాలన్నీ బహుముఖమైన ఆంధ్రకళామతల్లికి సారస్వతజ్యోతికి ఆలవాలమయ్యాయి. అందువల్ల తొలి శాహసీ తన పుత్ర పౌత్రులందరికీ ఉగ్గుపాలతోనే తెలుగుతోపాటు యితర భాషలుకూడా వారికి నేర్పించి కవితా పాండితీ ప్రతిభలవడేట్లు చేశాడు. అందువల్లనే ఏకోఙ్గీ కొడుకైన శాహసీ నాయక రాజులను మరపించేట్లుగా సాహిత్యస్పృహ పరిపోషణ చేయ్యగలిగాడు. జన్మచా తెలుగు నేర్చుకొని తెలుగు ప్రజలవధ్య పెరిగి నేవచేసిన శాహసీ ప్రభృతులను (వాని పూర్వులు మహారాష్ట్రులైనా) మనం ఆంధ్రులుగా భావించడంలో అవాస్తవికతకు తావులేదు. తొలి ఏకోఙ్గీ మొదలు శివాజీ వరకూ ఆ భోజనవంశీయులందరూ ఉగ్గు బాలతో తెలుగు నేర్చుకున్నవారే-

తొలి శాహసీ తుక్కాబాయీల వంశంలో మొత్తం శాహసీలు యిద్దరు- ఏకోఙ్గీలు ముగ్గురు - శరభోజినీబిద్దరు - తుకోఙ్గీబిద్దరు - ప్రతాపసింహుడొక్కడు - ప్రత్యేకించి “తుకుజ”నామం (ప్రతాపసింహుని కుమారునికి తుకోఙ్గీఅనికాక “తుకుజ”నామంమాత్రమే ఉన్నట్లు కనిపిస్తున్నది.) వున్న రాజొక్కడు-శివాజీ (చిత్రపతిశివాజీ జిజాబాయికొడుకుగదా!) ఒక్కడుఉన్నట్లు స్పష్టపడుతున్నది. కొన్ని

కావ్యాలలో శాహజీవంశానికి సంబంధించిన పద్యాలలో కొన్ని కొన్ని పాదాలువిలువైపోవడంవల్ల చారిత్రకులు వురుషక్రమాన్ని సరిగ్గా గుర్తించినట్లు కనపడదు. తంజావూరును పాలించిన శాహజీవంశీయులలో చిట్టచివరివాడైన శివాజీ "అన్నపూర్ణాపరిణయము" అన్న కావ్యాన్ని రచించాడు. ఇతని పరిపాలనాకాలం క్రీ. శ. 1833-1855 మధ్య- ఈ కావ్యంలో శాహజీ పుత్రప్రాత్రులనందరినీ పేర్కొనలేదు. తంజావూరు రాజ్యపాలనకు వచ్చినవారిని కొందరిని పేర్కొన్నాడు. ద్వీపద. శ్రీ శాహజేంద్రుండు చిరసదుండు-వాసిగాను వెలింగై పుమీరగను

నేకోజి యనుపుత్రునెలమిగానవుడు-జోకతోఁగాంచెను సొంపుమీరగను
శ్రీమించి యేకోజి చెలువుచెందగను-ప్రేమగా యీ చోళభూమిపాలించి
తుక్కోజి యనుపుత్రుఁదులున్నిగనియె-చక్కనొసాండర్యశాలి తుక్కోజి
చెలువుడైన ప్రతాపసింహేంద్రుఁగాంచె - నిలలోన జనులెల్ల
పెచ్చుగాఁబొగడ

వ. ఇవిద్దంబునఁబ్రతాపసింహేంద్రుండు పూర్వరాజురులబోలి రాజ్యంబు చేయుచునుండి తులజేంద్రుండను కుమారునిగాంచె నివిద్విధంబుగా-

ద్వీపద. ఆ తులజేంద్రుండద్భుతగుణుఁడు-భ్రాతృతుడై విలసిల్లి ఘనులఁబోషించి
బహుయోగశాలియై భాగ్యసంపదలు-సహజముగాగాంచి సొందర్యఘనుని
శరభేంద్రుఁడను పుత్రుఁజెలువుగాఁగాంచి - సరిపూర్ణ సామ్రాజ్య
పదముననుచె

ఆ శరభేంద్రుండు నతిసుందరుండు-శ్రీశివభక్తుండు స్థిరయశోధనుఁడు
మహాదేవునస్కృపామహిమంబువలన-వహిమించిన శివాజీవర్ణునిఁగాంచె

[అన్నపూర్ణాపరిణయము M. 662.....G - 1225]

ఇందులో తొలిశాహజీని అరనికొడుకు ఏకోజీని అని మూడవకుమారుడు తుక్కోజీని పేర్కొన్నాడు - ప్రతాపసింహుడు తొలి తుక్కోజీకొడుకుకాదు - రెండవతుక్కోజీకొడుకు - తొలి తుక్కోజీకొడుకు ఏకోజీ-ఇతడు కవి-ఈ ఏకోజీ కొడుకు తుక్కోజీ-ఈ తుక్కోజీకి ప్రతాపసింహుడు పుట్టాడు. "చెలువుడైన ప్రతాపసింహేంద్రుఁగాంచె" అన్న పాదానికి పూర్వం మరిరెండు ద్వీపపదలుండాలి-

"ఈడివఁ వివర్ణునేకోజిఁగనియె-వాడని నఁజుండు వరధీరవరుఁడు
తుక్కోజికలిగెను తుత్తూగునట్లు-నెక్కడెవిడెల నెవఁగు తుక్కోజి"

అన్న పద్యంలోఉంచే సరిపోతుంది-మధ్యలో ద్వీపపదలుపోయినవని గుర్తించక కొందరు ప్రతాపసింహుని తొలి శాహరాజుకు మునిమనుమడుగా పేర్కొన్నారు. ఇది సరికాదు- ప్రతాపసింహుడు కనియై పెక్కుగ్రంథాలు రచించిన రెండవ శాహరాజు చిన్నదమ్ముడైన తుక్కోజీకి మునిమనుమడు-మొరటి తుక్కోజీ కొడుకైన ఏకోజీ కవి అని యింతకుపూర్వం పేర్కొన్నాను. ఇతడు (ప్రతాపసింహునితాత) రామాయణము రచించాడు. (M-16 - G- 2525) అందులో

భోసలకలశాల్తి పూర్ణచంద్రుండు-భాసుర మాకోజి పార్థివ సుతుడు
సాహసాంకుడు నిర్ద్యసత్యసంధుండు-శాహభూపాలుండుచతురమానసుడు

అజనితనూజుడేకావనీపాలు-డగనిబాలకుండు శాహాక్షిపాలు
 డవని సోదరుడుమహోక్తి శాలి-చతురుడు శరభరాజన్యదేవేంద్రు
 డా రాజసోదరుండతుండైకముడు-ధీరుండుసయశాలి దీపాంబునుతుడు
 చోళభూపాలుండు సుగుణహారుడు-పాలిగునుజునుడు పరమహానుడు
 సనుపడితుకుజభూపాలుడా రాజు-స... దేకధరణిపాలకుండు

అంటూ శాహమహారాజు చిన్నతమ్ముడైన తుకుజు (తుక్కోజీ) భూపాలుని కుమారుడు ఏకోజీ (ఇంద్ర రామాయణకర్త) అని ఉన్నగురించి పేర్కొన్నాడు. కాబట్టి అన్నపూర్ణాపరిణయంలోని ద్విపదలలోలోపం ఉన్నదని తప్పదు. రామాయణకర్త అయిన యీ ఏకోజీ క్రీ. శ. 1787లో ఒక్కసంవత్సరం మాత్రం రాజ్యం చేసినట్లు కన్పిస్తున్నది-ఇతడు ద్విపదు రామాయణం-విశ్వేశ్వరకల్యాణనాటకం-కొన్ని నీతిపద్యాలు రచించాడు. ఈ ఏకోజీకి బాబాసాహెబ్ అని నామాంతరంకూడా ఉన్నది.

ఏదియేమైనా నాయకరాజులఅనంతరం శాహజీ ధర్మమాఅని మహారాష్ట్రుల పరిపాలన యేర్పడినా తెలుగు సంస్కృతాది కళాసరస్వతులు అప్పురావకాంతి వుంజాలను వెదజల్లాయి. తొలి శాహజీ సూత్రధారిత్వంలో ఏకోజీ రాజైనా విజయరాఘవునిఅనంతరం ఒక ఏశాబ్దంపాటు అంటే రెండవశాహజీ రాజ్య పరిపాలనకు వచ్చేవరకూ (క్రీ. శ. 1684) ఆంధ్రసాహిత్యానికి సరైన ప్రోత్సాహం లభించినట్లు కనపడదు. రెండవశాహజీ తానై సవ్యసాచిగా సలురచనలు చెయ్యడమే కాక అనేకమంది కవిపండిత కళాకారులను పోషించి తోషింపజేశాడు. తొలిశాహజీ తరువాత ఏకోజీ ప్రభృతులు అంజావూరు పరిపాలించినా మధురచోక్కనాధ భూపాలాదులకు సామంతులుగా ఉన్నట్లు కన్పిస్తున్నది. పెక్కు పాటలలోని చోక్కనాధపాలా వంటి విశేషణాలు యీ విషయాన్ని ధ్రువపరుస్తున్నాయి.

“కోసముసేయక” అన్నపదంలో (15 వుట) తులుజేంద్రుడు సూర్య వంశజుడుగా పేర్కొనబడ్డాడు. కాగా శాహజీది సూర్యవంశమున్నమాట. శాహజీ ప్రభృతులందరూ మదనమోహనసౌందర్యవంతులు - ధీర వీర పరాక్రమవంతులు- శరణాగతరక్షకులు-సంగీతసాహిత్య కళాసంసేవకులు-ఆశ్రీచజనపోషకులు వినయ సంపన్నులు-మాతాపితృభక్తికలవారు-సోగరప్రేమసమన్వితులు-దైవభక్తిసత్పరులు-శృంగారప్రియులై కూడా పావభీతికలవారు. వనితాలోలురైనా నీతి నిజాయితీలు కలవారు-ఈ గుణగణాలన్నీ శాహజీప్రభృతులలో వున్నాయని. యీ పాటలలో గోచరమవుతుంది. అయితే శాహజీ శ్రీరామునివంటివాడుగానైతం కొన్ని కృతులలో పరింపబడడం మనం గుర్తించవలసిన ముఖ్యవిషయం-శాహజీ, శరభోజీ, తుకుజు (తుక్కోజీ) ఏకోజీలను (ఇతడు శాహజీతండ్రికావచ్చును లేదా శరభోజీ కొడుకూ కావచ్చును. తుక్కోజీకొడుకైనా కావచ్చును.) దృష్టిలోపెట్టుకొని యీ శృంగారపదాలు అజ్ఞానకవిశల్లజునిచేత రచియింపబడ్డాయి. ఏకేంద్రసుత-ఏకేంద్రవినుత వంటి విశేషణాలు పెక్కుపాటలలో కనిపిస్తాయి. ఏకేంద్రసుత అంటే తొలి ఏకోజీ కొడుకు అన్నది విస్పష్టం. “ఏకోజీవినుత” వంటివాటికి-కొన్ని సంవత్సరాలలో తండ్రిచేత నుతింపబడినవాడు-అని ఆయా పదాల్లో శాహజీప్రభృతి సోదరు లేవరు వర్ణింపబడితే వారికి సమన్వయమవుతుంది. తుకుజేంద్ర (తుక్కోజీ)

పదాలలో “వెనకండ్లి (శరభోజీ) కుమారుడైన ఏకోజీచేత నుతింపబడినవాడు” అనికూడా అర్థంరావచ్చు-

అత్యంతవిఫులమై పరిశోధనాబృత్తికమైన యీ పీఠికలో మన వాఙ్మయ మంటే యేమిటో లోతుగాపరిశీలించి అపూర్వ సంగీతసాహిత్య శాస్త్రవిశేషాలు వెల్లడించడంబరిగింది- డి.డాంధ్రాన్ని పరిపాలించిన భోవలవంశీయులచరిత్ర విషయంలోకూడా అనేక నూతనవిషయాలు ఉల్లేఖించాను. ఈ పీఠికతో ఆంధ్రవాఙ్మయ వ్యవస్థాపమర్షయంలో-సమస్వయంహితంగా దారితప్పినడచిన- పరిశోధనావిషయ-సమర్షయ పునస్సవంగా సక్రమమైన రాజవిధిలో నిరాటంకంగా సయనిస్తాయని నిశ్చందేహంగా చెప్పవచ్చు-

ఏనాడో రచించబడి మరుగునపడివున్న యీ శృంగారపదాలను శ్రమపడి సంపాదించి యీరూపంలో ఆవిష్కృతమయ్యేట్లు రూపొందించినవారు శ్రీ పి. సీతాపతి (ఫార్టర్ డైరక్టర్ స్టేట్ ఆర్కైవ్స్) శ్రీ కె. వెంకటేశ్వరరావుగారు. శ్రీ సీతాపతిగారు డైరక్టరుగాను శ్రీ ఆర్. విశ్వనాథరావుగారు అసిస్టెంట్ డైరక్టర్ గాను ఉన్నప్పుడు ఆంధ్రప్రదేశ్ గవర్నమెంట్ ఓరియంటల్ మానిస్క్రిప్టుస్ అైబ్రరీ అండ్ రిసర్చినిస్టిట్యూట్ పజాన ప్రచురించాలని నిర్ణయించి ప్రభుత్వఅనుమతి పొందిన ప్రాచీనగ్రంథాలలో యీ శృంగారపదాలు ఒకటి. దీనిని చంజావూరు సరస్వతీపహాలులోని తాళపత్రవ్రతుల మైక్రోఫిల్మలనుండి ఓపికగా కాపీవ్రాసిన శ్రీ M. మనిరత్నంను, శ్రీ E. హనుమచ్ఛాస్త్రిని (అసిస్టెంట్ ఆర్కైవిస్టు-స్టేట్ ఆర్కైవ్స్) అభినందిస్తున్నాను-

అమూల్యప్రాచీనగ్రంథాల ప్రచురణకై మన సంస్కృతీసంపదల పునరుద్ధరణకై అత్యంత శ్రద్ధాభక్తులతో అనిశాసక్తిచూపిస్తూ సారధ్యంవహిస్తున్న ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ ముఖ్యమంత్రి గౌరవనీయులైన శ్రీ పి. వి. నరసింహారావు గారికి-విద్యాశాఖకార్యదర్శి శ్రీ యస్. ఆర్. రామమూర్తి (I. A. S.) గారికి ఉపకార్యదర్శి శ్రీ డి. కామయ్య సహాయకార్యదర్శి శ్రీ ఐ. రఘునాథరావు గార్లకు మా కృతజ్ఞతలు. ప్రభుత్వం ప్రచురిస్తున్న యీ గ్రంథాలను ఓర్పితో శ్రద్ధతో సుందరతరింగా ముద్రిస్తున్న ఆంధ్రప్రదేశ్ లెక్ష్మెంట్ ప్రెస్ డైరక్టర్ శ్రీ నారాయణ రావుగారికి-అడుగడుగునా సహకరించి తోడ్పడుతున్న డిప్యూటీ డైరక్టర్ శ్రీ బి. రామకృష్ణారావుగారికి ఉదితరఉద్యోగులకు మా హృదయ పూర్వక అభినందనలు.

ఇట్లు

వాఙ్మయ మహాధ్యక్ష

వడ్లమూడి గోపాలకృష్ణయ్య

కళా-ప్రపూర్ణ

JOINT - DIRECTOR

Andhra Pradesh Government
Oriental Manuscripts Library &
RESEARCH INSTITUTE.

పరిధాని, తెలుగుఉగాది.

16-3-1972

వైద రాజాదు.

శృంగారపదములు

(పాటలు — పద్యములు)

ప్రచీన అజ్ఞాతకవికృతము

శ్రీ గౌరవదములు

(పాటలు)

శృంగారపదములు

భైరవిరాగం - ఆదితాళం

కన్నుల పండుగాయెరా
నిన్ను జూడగా
కన్నుల పండుగాయెరా
ఘనుడ : శ్రీతుళజభూపా

చిన్నెలన్నియుంజూచి
చాలా మోహించి
యున్నాను కరుణించుమీ
సన్నతకీర్తి విశాలా!
సద్గుణశుభలీల,

వన్నెకాడ : నీచిన్ని వనిత మరులుకొని

||౧||

సామిగామ్రెక్కెనురా , ఈ వేళ నీవు
తామసమునేయకురా , నా ముద్దు
సామిగా, నీ ముద్దు సొగసుచూచి

||౨||

శరభేంద్రతనయుండైన ఏకోజి
వర వినుత, భోసలేంద్ర :
సరస జనపాలక !, సామితుళజభూపాల :

సరసమైనట్టి, చక్కదనముచూచి

||౩||

వలచినాను, వలపు చాల నిలువఁజాల
వలరాజు బారికితాళ, తుళజమహిపాల
విరహము తాళఁజాల, సరసుండా కోపమేల
విరిబోణిబోధనలు , వినవేల భూపాల :

||౪||

నిన్నె నమ్మినదాన నీ పొత్తు నేను మాన,
వన్నెకాడా : చిన్నదాన, వలచి వచ్చినదాన
సరసయేకేంద్రనుత, సామిశ్రీతుళజేంద్ర
గుఱుతుగా రతికేలి, కూడుము భోసలేంద్రా

||౫||

... ..

కల్పాణి — ఆది

పరమమా తంజపూరి, కోటలో మంచి

సరసుడైన తుళజ జనపాలుండు

సరస చోళ భూమిపాలుడు

వెలయు సకలదేవ పుణ్యపాలుండు

॥౧॥

ఘనమైన కీర్తి విశాలుండు, వాడు

ఘనుడు, దీపాంబికా తనయుండు

ఘనమైన శివభక్తిశీలుండు, సామి

ఘనుడు, రాజులమేటిధీరుండు

॥౨॥

చతురుడే ఏకేంద్ర వినుతుడు, సామి

చంద్రమాశీశ్వరభక్తుండు

సద్గుణశుభలీలుండు, వాడు

జనపాల తుళజరాజన్య దేవేంద్రుండు

॥౩॥

వసంతఖై రవి — ఆది

చెలియరో చూడవె, నేటి ముచ్చటలెల్ల

చెలికాడైన తుళజ రాజేంద్రుండు కరుణించెనె

చెక్కిలి నొక్కిలి నొక్కమంటి, చిన్నెలు జేసివాడు

చక్కెరమోవియాని చక్కగ కౌగిలించెనె

॥౧॥

చెలిచే నేవిభుని, పిలువ నంపగానె

చెలగి మాటాడుచు, చెలికాడు వచ్చె కొమ్మ :

చక్కని యేకేంద్రనుతుడు, జనపాలతుళజేంద్రుండు

గ్రక్కున రతికేణి, కలసి సంతసితైనమ్మా :

॥౨॥

కాఫీ — ఆట

నిన్ను నెఱనమ్మినదానరా నేను

నెఱజాణ : తుళజేంద్ర : ఘోగదేవేంద్ర :

॥౧॥

కన్నెలందఱు జూడ, కన్నడి సేతురా :

మన్నెహంపీర : మ్రొక్కెరా మదనావతార :

॥౨॥

మునుపటి మమతలు, మునుపటి నెనరులు

మనసున నుంచరా, నా మనవిచేకొర

॥౩॥

దిన దినము నా మది, తెలియని వాని వలెనె

ఘనుడ : నలుగురు జూడగ, మోడిసేతురా ?

॥౪॥

మధ్యమావతి — ఆట

సామి : రారా, నే నీకు మ్రొక్కెదరా

సామి : రారా ఘోసల శ్రీశరభోజరాజేంద్ర :

॥౧॥

వలచిన దాననురా, వలపు నిలువలేరా
 వలరాయుని బారికి, వశము కాదు తాళరా ||౨||
 చిలుక వలుకులు, చెవులను వినలేరా
 చెలువ గంధము బూసి, సామి : కొనియున్నానురా ||౩||
 ఎలమి నతనుడందైన, ఏకేంద్రవినుత :
 చెలువుగా కూడుము శ్రీశరభోజేంద్రా : ||౪||

వసంత తిలకం—ఆది

వెలదిరో వినవమ్మా : యీ వేశ
 విరహము తాళనమ్మ :
 ఎలమితో శరభేంద్రు
 డెన్నటికి వచ్చునమ్మా :
 సరసమైన గుబ్బలను, సరసమైనమోవిని
 సరసమైన మోమునకు, సామి ముద్దు బెట్టునెపుడు ||౧||
 ఘనమైన మాటలను, ఘనమైన పాటలను
 ఘనమైన యాటలను, ఘనుడెన్నడు జూచునమ్మా : ||౨||
 సరసు డేకేంద్రసుత, శరభ భూపాలకుండు
 సరసకేళిని నన్ను, జోడుగా గూడెదెపుడమ్మా : ||౩||

ఎరుకల కాంభోజి — ఆది

అలుక చేసేది న్యాయమా : చక్కని సామి,
 చెలికాడా నీకు మ్రొక్కెనురా
 చిన్నదాన, కౌగిలీరా, ఆ వలరాజుబారితాళ
 వన్నెకాడ : కోపమేల,
 నలలితగుణశీల, సామి తుళజమహిపాల : ||౧||
 విరహము తాళలేరా, వెన్నెలకాంతి కోర్వలేరా

సరసగంధము బూయరా, చక్కెర కెమ్మోవియ్యరా : ||౨||
 సరస యేకేంద్రవినుత : జనపాలతుళజేంద్రా :
 సురతకేళిని నన్ను, జోడుగూడి పాలించరా : ||౩||

కల్యాణి — ఆది

ఇది నమయమురా, దయజూడరా
 నదయకీర్తి విశాలా : , శరభోజి భూపాలా :
 చలమేల జేసేవు, స్వామి నా హృదయేశా :
 పలుమాఱు నీ పదముల మ్రొక్కెదరా :
 అలమికౌగిటఁ జేర్చి, అరుదైనకెమ్మోవి
 పలుగంటిజేసి, గుబ్బలగోరు జీరను ||౧||

సరసములాడుచు, సంతోషముగాను,
 సరసుడా నీవు నన్ను, కరుణతోఁబిలిచి
 విరివిగ కర్పూర, వీడెమిచ్చివేగ,
 గరిమ ముచ్చటలాడి, గ్రక్కన నన్నాదరించి ||౨||
 సరసయేకోజిరాజ ! నన్ను తశరభేంద్రః
 విరహము తాళలేరా, వేడ్కతో రారా
 వరుసగంధము పూసి, వగకాడా ! యీ వేళ
 సరసమదనకేళితగూడి పాలించును ||౩||

మోహన-ఆది

నీ సౌగసు జూచి, మోహించినాను
 నీవు నన్ను కరుణించరా, భోసలకులచంద్ర !
 శ్రీతుకజరాజేంద్ర : భోగదేవేంద్ర మ్రొక్కెదరా ||౧||
 శ్రీలక్ష్మీవలె నేను ఉన్నానురా,
 చెలువగా కరుణించరా :
 చాల నీకు మ్రొక్కెదరా, చక్కెర కెమ్మోవిరా
 లీలగా కౌగిలించరా, తాళజాలరా ||౨||
 ఘనుడ ! ఏకేంద్రవినుత ! దీపాంబాతనయ !
 జనపాలతుకజేంద్ర !
 మనసెజ కేళిగూడి, మనసు రంజిల్లచేయరా
 మనసున దయసేయరా ||౩||

శ్యామకల్పాజీ — చంపు

నిన్ను నమ్మినదానరా, నా సామి
 కన్నడ సేయకురా, ఘనుడ శ్రీభోసలేంద్ర
 సన్నుతకీర్తిసాంద్ర : సామిశ్రీతుకజేంద్ర !
 వలచితి నేను చాల, వలపు దాచేవేల
 వలరాజుబారి తాళ, వన్నెకాడ ! యీ వేళ ||౧||
 రాజుల మేటివీవు, రాజచంద్రుడవీవు
 రాజులలోన నీవు । రాజుకేసరి నీవు ||౨||
 చతుర ! ఏకేంద్ర వినుత ! చతుర శ్రీతుకజేంద్ర !
 చతురత తోడుత, రతికేఁ ననుగూడుమా ||౩||

బృందావని - ఆది

నిన్నె నమ్మినానురా, శ్రీతుళజేంద్రస్వామి :
 ఖోసలకులచంద్ర, ఖోగదేవేంద్ర
 భాసుర కీర్తిసాంద్ర! , భవ్యకరుణోపేంద్ర : ॥౧॥
 నిన్ను జూచినపుడె, నిండు మోహముతోను
 ఉన్నాను కరుణించు, మన్ననతో లాలించరా ॥౨॥
 సరస యేకేంద్రవినుత, సామి శ్రీతుళజేంద్ర :
 గరిమతో రతికేళి గారవించు మ్రొక్కెదరా ॥౩॥

సావేరి - ఆది

ఊరక కోపము జేసెనమ్మా :

ధీరుడు శాహరాజ దేవేంద్రుడు నా పై
 చెక్కిలి నొక్కమంటి, చిన్నెలు నేయమంటి
 ప్రక్కకు రమ్మంటి, బాగుగా కౌగిలిమ్మంటి ॥౧॥
 వలచి నేనుండగా, వాడు నన్ను జూచి
 పలుకులేదని సరి, పడతుల జూడంగ ॥౨॥
 ధీరయేకేంద్రనుత గంభీరశాపేంద్రుండు
 కూరిమి రతికేళిగూడి దాని మాట విని ॥౩॥

సావేరి-ఆది

మనసు సంతోషమాయెను, మగువరో : యిపుడు

ఘనుడైన శ్రీతుళజ జనపాలుని జూచి
 ముద్దుమాటలాడి, ముద్దు పాట పాడి
 ముద్దు సామి యిపుడు ముదితరో : లాలించగా ॥౧॥
 వగలతోను వాడు, వంచన జేసి నన్ను
 సొగసైన గుబ్బలను, సొంపుతో జీరంగ ॥౨॥
 సరస యేకేంద్రనుతు సామి శ్రీతుళజేంద్రుడు
 మరుకేళి గూడి నన్ను కరుణించెనప్పుడె ॥౩॥

సావేరి - ఆది

కోపమేలరా : చక్కని సామి

కోపమేలరా : భూపాలతుళజేంద్ర :
 వలచినాను బాల వలవలరాజు బారితాళ
 వలపు నిలువఱ్ఱెల, వన్నెకాడ : యీ వేళ ॥౧॥
 కులుకు గుబ్బలవైని, నెలవంకలుంచరా
 చెలువుడా : నావై దయజేసి కౌగిలీరా : ॥౨॥

చక్కని యేకేంద్రవినుత, చక్కని శ్రీతుళజేంద్ర :
చక్కగ రతికేళి సామి నన్ను గూడరా :

॥3॥

సావేరి — ఆది

చక్కని వారిలో నీ సాటి
చక్కని దొరను గాన.

చక్కని యేకేంద్ర
సన్నుతతుళజేంద్ర
జనపాల రాజేంద్ర
సలలితగుణసాంద్ర

వలచి నేను చాల
యుండే వేళను

వగకాడ : మాట
లాడితి వేర

చెలికాడా : నీవు
చెలియలందఱుఁజూడ

॥౧॥

చక్కని కానగోర నీవు
జేరితి వార
మోడి జేసి నేను ఉండే వేళను
మోము మోము జేర్చి
ముద్దు బెట్టి నీవు
వేడుకతోడను

వీడెము లిచ్చి వింతగా
చిన్నెలు జేసితి వార

॥౨॥

సరస నొక రాజు
సన్నుత వర
దీపాంబికా తనయ
శ్రీతుళజేంద్ర
సరసి జాషీ చేర
రమ్మని పిలిచి

సరతకేళి జేత
గూడితి వార

॥౩॥

గౌరి — చంపు

మ్రొక్కెదనీ పాదములకు
గ్రక్కున కరుణించరా

చక్కని తుళజధీర
సామి కౌగిలించరా

నిన్ను నమ్మినానురా
నన్ను మన్నింపరా

వన్నెగా చిన్ని చన్నుల
వగగా గోర జీరరా

॥౧॥

ఘన శివభక్తుండవు
ఘన యోగశాలివీవు

ఘన దీపాంబాతనయ
ఘన భోసల రాజేంద్ర

॥౨॥

సరస ఏకేంద్ర వినుత
సరస రసికుండ వీవు

సరసముగా రతికేశి
గరిమతోగూడి కరుణించరా

॥౩॥

... ..

గౌళిపంతు — ఆది

సామిగా నీ దానరా నేను

చక్కని తుళజేంద్ర భోగదేవేంద్ర :

బాలరానిను బాసినేను

తాళరా, యీ పేళకురా

లీలగాను బిగికౌగిటజేర్చి

ఖాళిగా నను కరుణించమీవేళ

వన్నెల చిన్నెల చనుల

క్రాన్నెలలుంచు జవరాల

॥౧॥

తిన్నగాను పలుచని కెమ్మొవి

తేనియలను దయసేయుమీవేళ

॥౨॥

కంతుని కేశినను వింతగా కలిసితివిరా

సంతతమును, ఏకరాజుచినుత

చక్కని భోసలతుళజరాజేంద్ర

॥౩॥

కావేరి—ఆది

ఎంతటి వాడెనేడు బాల

యింత ముచ్చట జేసెనె

దీపాంబికాతనయుండు

దీన మందారుండు

భూపాల తుళజ రాజు

నృప దేవేంద్రుండు

॥౧॥

సరస యేకేంద్ర వినుతుండు

సరస సద్గుణశీలుండు

సరస సద్గుణశీలుండు

సరస చోళ భూపాలుండు, గంభీరుండు

॥౨॥

సకల సద్గుణ నిధి

సకల నిత్యోత్సవనిధి జనపాలనిధి

॥౩॥

బిల్వారి — ఆది

నిన్నె నమ్మిన దానరా నా సామిగా

నిన్నె

సన్నుత గుణశీల : శరభోజ భూపాల

కన్నడ సేయకురా, మ్రొక్కెదరా

కరుణించి కౌగిలీయరా

చిన్ని చన్నులవైని క్రొన్నెలలుంచరా

చిన్నదాననెరా, చెంతకురారా

॥౧॥

కోరి వచ్చినదానరా, నావై

కోపము సేయకురా

సారమైన కెమ్మొవి తేనియలీయరా

నా

సామిగా దయగా, మ్రొక్కెదరా

॥౨॥

రతికేఱి షతగూడరా, యేక

రాజసుత : శరభోజధీర, సం

తతకీర్తి విహార, ప్రభుతజన మందార

సామి కరుణ జూడరా,

నే మ్రొక్కెదరా

॥౩॥

బిల్వారి — ఆది

నేనె కోపసత్యనని

నేరమెంచేపు

భూనాథ ! తుళజేంద్ర :

భూలోక దేవేంద్ర :

వగలను జేసినీవు

వట్టి యలుక జేసేవు

ఉవిదెల పాడి విని

ఊరక చులక జేసేవు

॥౧॥

సన్నుతాంగులెల్ల గూడ

నైగజేసేరు నిన్ను

వన్నెకాడ : నీవు నా

వద్దకు రార : వంచించేవు

॥౨॥

సరస యేకేంద్రవిసుత :

సదయ : శ్రీతుళజేంద్ర :

సురతకేళిని గూడి

గరిమ రంజిల్లసేయరా

॥౩॥

కన్నడ — ఆది

కన్నడ సేయకు మీ భామపై నీవు

వన్నెకాడ : తుళజేంద్ర : వలచినది మాబాల

కోరియున్నది చోలా, కోపము జేసేవేరా

సారెకు కీర్తివిశాల : , చోల మ్రొక్కెనీవేళ

॥౧॥

తిలకము దిద్దికొని, చెలియ శృంగారించుకొని

నెలకొని నీవె వతియని, నినునమ్మినది తరుణి

॥౨॥

ఏకేంద్రవిసుత, భోసలేంద్ర తుళజరాజేంద్ర

జోకను రతికేళిని, జోడుగూడుమీవేళ

॥౩॥

వలచిన దాసరా నేను నీపై చోల

నలలితగుణశీల, రుళజ మహీపాల :

బిల్వారి - ఆది

మ్రొక్కెనీ పదములకు

చక్కెర మోవియారా

గ్రక్కున నాదరించు

ఘనుడ శ్రీ భోసలేంద్ర

॥౧॥

నరన యేకేంద్రవినుత : సామి నా ప్రాణనాథా :
 గరిమ మీఱంగనన్ను, కరుణించు మీవేళ
 ఏక రాజేంద్రతనయ : లోకైకపాలక :
 శ్రీకర తుళజరాజేంద్ర : భోగదేవేంద్ర :

॥౨॥

॥౩॥

కన్నడ — ఆది

కోపమేలరా, చక్కని సామి

కోపమేలరా

భూపాలతుళజేంద్ర

భోగదేవేంద్ర:

॥౧॥

చెలిమిజేసి విలిచిన

చెంతకు రాలేదా

తలచినపుడె నేవ

తానుచేయలేదా

॥౨॥

విలసిల్ల నేను నీ

విడిదికి రాలేదా

పలుమారు నీ మీది

పదములననేలేదా

॥౩॥

ఆ యింతి బోధనల

నన్నిటి నీవువిని

నాయందు దయలేక

నన్నలయింప

॥౪॥

న్యాయము కాదురా

నమ్మినదాన ; నన్ను

పాయక యీవేళ

బాగుకొగి లియ్యరా

॥౫॥

వన్నెకాడా ! యేకేంద్ర

నన్నుత : తుళజేంద్ర :

చిన్నదానను నీ

చిత్త మీయకున్నావు

॥౬॥

ఇది నీకు ఉచితము కాదురా :

మన్నించి యీవేళ

నన్నిపుడె యేలుకోరా :

ముఖారి — జంపె

వింటివా : నీవు

కంటివా వానివగలు

ఓ చెలియరో :

జతగాడైన తుళజ రాజేంద్రుండు

నకియరో : ఎంత ముచ్చట జేసెనె

చక్కని గుబ్బల గోరుల గోరులుంచి

చక్కెర కెమ్మోవి యానిమించి

గ్రక్కుననన్ను కౌగిలించి

కలికిరో : యెంత లాలించెనమ్మా :

॥౧॥

చనువులతో ముద్దుమాటలు విని

మనస్సు రంజిల్లనాతో నరసములాడి

వనజాక్షి రమ్మని చేరబిలిచి

వనితరో : కర్పూరవిడె మిచ్చెనమ్మా

॥౨॥

నరస యేకేంద్ర రాజవినుతుండు

జనపాల తుళజమహీపాలుండు

సురతకేళి నన్ను జోడుగూడి

తరుణిరో : నావై దయ యుంచెనమ్మా

॥౩॥

ముఖారి — జంపె

తరుణిరో : నీ వగలు తెలిసి మోహించితి, నీ

నరసమైన తుళజ రాజన్యుండను నేను

ఘనమైన నీ కుచములను చూచి, వేడుకను

ఘనమైన నీ బుద్ధి గరిమ జూచి

॥౧॥

ఘనమైన నీ ముచ్చటను జూచి, రంజిల్లు

ఘనమైన నీ చక్కదనమును జూచి

॥౨॥

నరసమైనట్టి నీ, కరుణచే నా మనసు

నిరతమానందముగ, నీవునేయవె

కరమునను సొగసు, కౌగిటను జేర్చియుండు

విరిబోడి : కర్పూర విడెంబు లీయవే

॥౩॥

విలసిల్లు ఏకేంద్ర వినుతుండను, చతురుండను
తుళజేంద్రుండను, మమతతో చూడవె
చెలువైన రతికేళి కలిసి నా చిత్తమున
పలుమారు సంతోషముల కలుగజేయవే

॥౩॥

ముఖారి—ఆట

లీలగ శ్రీతుళజేంద్రుండు

లెన్నయుండిన చాలునే

వెలయుప్రేమ నా మీద నెనరుంచి

వేడుక చెల్లించునె నా సామివాడు

॥౧॥

అలిగి నేనున్నఁజూచి, ఆదరించి, లాలించి

వెలదిరో : మాటలాడునె, నాప్రాణేశ్వరుండె

॥౨॥

వనజాక్షుల జూడంగ, వరుస సొమ్మును

తన యింటికిచ్చి వనుచునె నా మేలు వాడె

॥౩॥

చతురు డేకేంద్రనుతుండు, చక్కని తుళజేంద్రుండు

మరురతికేళి ననుగూడునె కొనియాడు

॥౪॥

ముఖారి — ఆట

ఎటువలె తాకుదునమ్మలారా

విటరాయుడైన తుళజ విభుని కరుణలేకయె

వగలు జేసివాడు, వట్టి అలుకజేసి

వగలాడిమాట విని

వద్దకు విభుండు రాకున్నాడు

॥౧॥

కలికి : వాని పాదములె గతియని యున్ననన్ను

కలకంఠిమాటవిని కన్నడ జేయుచున్నాడు

॥౨॥

మొన్నప్రొద్దునవచ్చి, కాముని కేళిగూడినన్ను

వన్నెకాడేకేంద్రవినుతుడు, వంచించెను తుళజేంద్రుడు

॥౩॥

సావేరి — ఆట

నీవలె చతురుండు, నేనెందుగానరా

భూవరతుళజేంద్ర : భోగదేవేంద్ర :

భావజూప : భక్త కీర్తితభూప :

సరస యేకేంద్రసుత : జనపాలకులచంద్ర :

సరసరతికేళి సామి నన్నుగూడరా

॥౧॥

నిన్నునమ్మి యున్నానురా
 నెనరుంచి కౌగిలీర
 మన్యహంవీర : నాతో
 మనసిచ్చి మాటాడరా
 వలచి వచ్చినానురా
 చలము జేసేదేమిర
 సలలితగుణహర
 సామినీకు మ్రొక్కెదరా

||౨||

||౩||

సౌరాష్ట్రం - ఆది

శ్రీరామావతారుడె
 శ్రీతుళజేంద్రుడె
 వారిజబాంధవ
 వంశ వర్ధనుండు
 తల్లిదండ్రు మాటలు
 తప్పని రాజ్యపాలుండె,
 హితమైన భోసలేంద్రుండె హిమకిరణ గుణమహితుండె
 సత్య భూషణ శీలుండె, సకలగుణ సంపన్నుండె
 నిత్య యశోభూషణుండె, నీతి తప్పనివాడె
 దివ్యగుణ భూషణుడె దీపాంబికా తనయుండె,
 భూపాలతిలకుండె భోసలతుళజేంద్రుండె

||౧||

||౨||

||౩||

సౌరాష్ట్రం-ఆది

కాముండు మంచి వాడాయె
 కాంతుడు దయజేసినపుడె
 సామి శ్రీ తుళజేంద్రుండె
 సరసములాడినపుడె
 ఘనుడైన భోసలేంద్రుండు
 కౌగిట నన్నాదరించి
 చనుమొనలంటి నావై
 నెనరుంచినపుడె
 సరసమై విడెమిచ్చి, చందనము మేనబూసి
 వరుసగా నాముద్దుమాట
 వగగాను విన్నప్పడె

||౧||

||౨||

సౌరాష్ట్రం - ఆట

కోపము నేయకురా

కోరియున్నానురా

శ్రీవతి కీర్తిసాంద్ర

శ్రీతుళజేంద్ర :

వలపు నిలువలేరా

వలచినను, ఉన్నానురా

చలము వలదురారా

సదయ : నీకు మ్రొక్కెదరా

॥౧॥

ఆదరించి నన్ను బ్రోవుమీ

అలమి కౌగిలించుమీ

ముచ్చటతో కరుణించుమీ

॥౨॥

ధీరయేకేంద్ర వినుత దీపాంబికాతనయ

సారెకు మీవేళ చక్కని తుళజ భూపాల

॥౩॥

మోహన-ఆట

మనను ఒకటిగానుంటే, యొనరు సకల కార్యములు

మనను కలకము పుట్టితే, మాటికి కలహము పుట్టును

అన్నదమ్ములకైన, అత్యంతావులకైన,

తిన్నగా శ్రీపురుషులకైన,

తిరముగ తండ్రికొడుకులకైన,

॥౧॥

స్వామి నేవకులకైన, నద్దురు శిష్యులకైన,

వేమాటు రాజమంత్రులకైన, వెలయు బావమఱదులకైన,

॥౨॥

తుళజేంద్ర యేకేంద్రులకైన, తురంగస్వారులకైన,

సలలిత భోసలవంశ, చంద్రమాశీశ్వరులకైన

॥౩॥

కేదారగౌళ - జంపె

నాసామిగా నీవు నన్ను కరుణించరా

భోసల కులచంద్ర : శరభోజ రాజేంద్ర :

నిన్ను నమ్మినదాననేను, నీ పదములకు

వన్నెకాడా : మ్రొక్కెదరా, వద్దకురారా

॥౧॥

విరహము నే తాళలేరా, వేడ్కతో కౌగిలీరా

గురుకుచముల చిన్న గోరులుంచరా

॥౨॥

ఏకోజిరాజనుత, ఎన్నికవాడా శరభేంద్ర :

శ్రీకర రతికేళి చెలువముగా గూడరా

॥౩॥

కేదారగౌళ - రూపక

కరుణజూడరా, ఘన భోసలేంద్రా
 సరనుండా : దయజూడు; సామి శ్రీతుళజేంద్ర :
 ఏవేశ నిన్నునే నమ్మియున్నానురా
 నీవె నా దైవము నిజము మ్రొక్కెదరా ॥౧॥
 చక్కెరవంటి నీ మాటలు నే విని
 చాలమోహించితి, చోనవీయవేరా ॥౨॥
 ఏకేంద్ర వినుత సామి : నా ప్రాయమ్ము
 నీ రతికేళి నేలితినారా ॥౩॥

కేదారగౌళ - ఆది

ఎంతైన దయజేసి, యేలుకో నా సామి
 సంతత కీర్తిసాంద్రా : సదయ భోసలతుళజేంద్ర :
 నేరక నడిచినా, నేర్చి నడిచినా
 నేరములెంచక నెనరు బ్రోచే సామి ॥౧॥
 నిన్నునెఱ నమ్మినాను, నిను బాసితాళతేను
 వనితల మాటవిని, వగలునేయకు జాణ ॥౨॥
 చతుర: ఏకేంద్రవినుత, జనపాల తుళజేంద్ర
 రతికేళి ననుగూడి పాలించు నీకు మ్రొక్కెదరా ॥౩॥

కేదారగౌళ - ఆది

కోపము సేయకె, ముద్దుల గుమ్మ:
 కోపము సేయకె, భూపాల తుళజేంద్రుతో
 నకల విద్యలభోజుండె, చక్కనివాడె
 జలజ బాంధవ వంశుడె
 మకరంద బిరుదాంకుడె, మహిత దానకర్ణుండె
 సకలాంశముల యందు, సొంబ శివుండతనితో ॥౧॥
 నిరుపమ గుణ శీలుండె, నీతిపరుండె
 నిఖిల జన పాలకుండె, వరకీర్తి విశాలుండె
 వాసవ విభుండె, శరణాగత పోషకుండె
 తరుణి వానితో ॥౨॥

ఏకోజిరాజ వినుతుండె తుళజేంద్రుడు
 ఎనలేని రణశూరుండె, శ్రీకర గుణవంతుండె
 శ్రీతజనపాలుండె, జోక నిన్నేలినవాడె
 సుదతి యతనితో

॥3॥

... ..

లాహిరి — చంపు

సామిదయ జూడు మీ వేళ
 సదయ శ్రీతుళజభూపాల :

కాముని బారికి తాళలేరా

కొగిలించి ఆదరించరా ॥

నీ ముద్దుమాటలు నేనువిని

నీ సొగసెల్లను నేనుకని

వేమారు మోహించియున్నానురా

నామీద నెనరుంచి, నన్నాదరించరా

॥౧॥

నీవెగతియని నెఱనమ్మినారా

ఈ వేళ సరసములాడవేరా

తీవిగా గంధము నెమ్మేన బూయరా

భావము రంజిల్లు వదములు వినరా

॥౨॥

సరస యేకోజి రాజేంద్రః సన్నుత జనపాల

తుళజేంద్ర నీకు మ్రొక్కెదరా గరిమగా

రతికేళి గూడితివేర

ఘనుడ నా మనసు సంతోషమాయెరా

॥౩॥

లాహిరి — ఆది

నిన్నె నమ్మినానురా నా సామిగా

వన్నెకాడ ! తుళజేంద్ర :

వలచి వచ్చినానురా

వలరాజు బారితాళ, వశముగాదు మ్రొక్కెదరా

చెలువుగా దయజేసి చక్కెర మోవియ్యరా

॥౧॥

మగువలతోగూడి, మనసియ్యక తనతో

వగలు జేసితె నిన్ను వద్దనే వారెవరు

॥౨॥

సరస యేకేంద్ర వినుత : జనపాల తుళజేంద్ర :

గరిమను రతికేళి కలిసి నను గూడరా

॥౩॥

లాహిరి — ఆది

కలకంటి నేనొకటి కలకంటి: వినవె
సలలిత భోసల తుళజ జనవతి

దయజేసినట్లు

అలముకొన్న మోహమును
అలరు శయ్యపై నుండగను
నా మనసు తెలిసి విభుండు
నవ్వుచు చేర వచ్చినట్లు

॥౧॥

చలువ వెన్నెల బైటను
చెలులతో నాడుచుండగా
చెలుపుండావేశను వచ్చి

చిన్ని చన్నుల జీరినట్లు
సరసి జాక్షి: యేకరాజ

॥౨॥

నన్నుత శ్రీతుళజేంద్రుండు
గరిమగా మదను కేళి

కలసి సత్పలముల నిచ్చినట్లు

॥౩॥

వసంత — ఆది

సరసమైన తుళజ భూపాలునిఁ జూచి
సకియగో: మోహించితి నీవేశ

ఆ సరస గుబ్బలను గోరులుంచి

సరసు డెన్నడు లాలించును

విరహము తాళలేను ఈ వేశను

కరుణఁ జూడమనవె

॥౧॥

ముదమున జనపాలు

పొగరుచ్చము మీఱంగా

నదయుడు మదగజముపై నెక్కి

వీధిలో సరి రాగను ఈ వేశ

॥౨॥

ఘనుడు, ఏకేంద్రసుతుండు; దీపాంబికా

తనయుండు, తుళజ భూపాలుడు

వినయముతో నన్ను గూడి

మనసిజకేళి, మనసు రంజిల్లఁజేసిన

॥౩॥

... ..
... ..

అతాణ — ఆది

సుదిన మాయెను ఓ చెలియరో ।
 నదయ భోసలతుశజజనపాలునిఁ జూడగ
 విరహము తాశలేను, కరుణ జేయమనంగ
 నరసుడు కౌగిలించి, చనుమొనలంటగానె
 నరసుండు చతురుండు, సకల జనపాలుండు
 కరుణా సాగరుండు రాగా ॥౨॥
 ఘనుండు, ఏకేంద్ర సుతుండు
 జనపాల తుశజేంద్రుండు
 సురత కేళిని నన్ను
 జోడు గూడి గూడగానే ॥౩॥

బిల్హరి-ఆది

సుదతిరో: చూడవె, నేటి ముచ్చట
 తుశజజనవతి దయజేనె ॥
 కులుకు గుబ్బలమోవి
 జిలుగు పయ్యెదడాసి
 చెలువుగా గోరులుంచి
 చిన్నెలు జేనెనె ॥౧॥
 మొలక నవ్వులతోను
 ఎలమి కౌగిటజేర్చి
 ఆదరించెనె చాలా ॥౨॥
 చతురుండేకేంద్రసుతుండు
 సామి తుశజేంద్రుండు
 రతికేళి నను గూడి
 లాలన జేనెనమ్మా ॥౩॥

ధన్యాసి — జంపె

సామి: దయజూడరా
 చాల నమ్మినానురా
 భూమి జనపాల, తుశజ
 భూపాలచంద్ర ॥౧॥

వలపు నిలువలేరా
 వలరాజు బారికిని
 కలంగుచుండె నను
 కరుణించు మీవేశ

॥౨॥

... ..

ధన్యానీ — ఆట

చూడవె గామః ముచ్చట లెల్ల
 వేడుకతో శ్రీ తుళజరాజేంద్రుండు
 వెలదిరోః యీవేశఁ జేసిన చిన్నెలు
 కలికిః నీబంగారు

జిలుగుపయ్యెదకొంగు
 తొలగినదని దయ

తో నావద్దకువచ్చి
 చెలియలందఱు జూడ

చెలువుండు హౌయలుగా
 మొలక చన్నులపైని
 నెలవంకలుంచెనె

॥౧॥

కనకాంగి నెమ్మేన

గందము నలదుదామని

ముదమున నన్ను, అలమి కౌగిలించి
 మొనసి నాదుకె, మ్రోవి తేనెలాని
 ఘనముగా రత్నాల, కమ్మలిచ్చెనమ్మా :

॥౨॥

బేగడ—ఆది

రంజిల్లు ఏకోజి

రాజేంద్ర వినుతుండు

మంజువాణిః తుళజ

మహిపాల చంద్రుండు

రంజితముగానన్ను

రతికేళినిగూడి

కంజాక్షి బంగారు

కడియా లిచ్చెనమ్మా :

॥౩॥

బేగడ — అది

వలచినాను చాల

వన్నెకాడ : యీవేళ

సలలిత గుణశీల :

తుళజ మహిపాల :

సామి మ్రొక్కెదరా :

చక్కెర మోవియ్యరా :

కాముబారికి తాళరా :

గ్రక్కున కౌగిలించరా :

॥౧॥

నారీమణులలోన

నన్నాదరించి చాల

గారవించి నామేన

గంధముఁబూయరా :

గ్రక్కున కెమ్మోవానరా :

॥౨॥

సరస యేకేంద్రనుత :

సామి శ్రీతుళజేంద్ర :

సురత కేళినిగూడి

సౌగవుగలుగజేయరా :

బేగడ — అట

రమ్మనెనె కొమ్మ : నిన్ను

సమ్మతించివాడు

ఎమ్మొకాడు, తుళజేంద్రుండు

ఇంతలో దయజేసి, యీవేళ

॥౧॥

చక్కగా శృంగారించుకొని

అక్కరతోడుత సంతోషమునను

గ్రక్కున నిన్ను కౌగిలించి

కెమ్మోవి యానను

॥౨॥

వన్నెలాడి : నీ వగల్గెనుగొని

వన్నెకాడు మోహించి చాల

తిన్నెగా సరసములాడుచు

హూయలుగా చేన్నుల

గోరజీరి లాలింపను

॥5॥

మంతువెక్కిన యేకేంద్రవినుత

మహిపాల తుళజ రాజేంద్రుండు

సంతతము నిన్ను జోడెడ బాయక

కంతుకేళి జతగూడి, కరుణింపను

॥6॥

తానాంతందిరి నానాంతిల్లా నానాం

దిరినా తానాదిరి తిల్లానా తిల్లిల్లా

నాతందిరి, తానాదిరి తిల్లిల్లానా

తిల్లిల్లానా తందిరి దిరి తిల్లానా

తిల్లానా తానాతందిరి నాదరితద్ధకాం

గుక్తధిమిత తిల్లానా తందిరి

దింతాం దింతాం ధిత్తకాంగు తధిమిత

॥7॥

... ..

భోగడ — ఆది

కొమ్మ : వీడు ఎటువంటి వాడమ్మ

రమ్మని నైగజేసెనె

లాలించి కౌగిలించి

ఎమ్మొకాడు, తుళజ రాజేంద్రుండు

కరుణించెనె

తరుణీ: నీరత్నాల సరులు చూతామని

గురుకుచములపైని గోరులుంచి లాలించెనె

॥8॥

సుదతిరో : నీ బేసరి చూతామని యొకసారి

ఉరమున కెమ్మొవి మొనసి నొక్కె నృపశౌరి

॥9॥

ఏకోజి రాజు వినుతు

డెలమి శ్రీతుళజేంద్రుండు

జోకను రతికేళి

జోడుగూడి కరుణించెనె

॥10॥

లక్ష్మీరాగం — చంపు

నాసామిగా నాపై కరుణింపరా

నీదాన నేనురా । భూమీశ తుళజేంద్ర :

భోగదేవేంద్ర :

చాల వలచినానురా :

చలము జేసేదేమిరా :

॥౧॥

బాలరా : నేను తాళజాలను

జాలిగొనియున్న

జవరాల, మ్రొక్కెదను

రారా : కౌగిలియ్యరా : రాజనద్గుణహర :

కోరియున్నారా : గారవించరా

॥౨॥

బౌర : నీకెమ్మొవి నాననియ్యరా :

సరస యేకేంద్రనుత సామిశ్రీ తుళజేంద్ర :

చురులుకొన్నారా : పునవి చేకోరా :

గరిమగా రతికేళి

కలిసిమనసియ్యరా

॥౩॥

పంతువ రాళి — అట

సామిగా కోవమేల, విరహముతాళ

సామి భోనలేంద్ర, సదయ శ్రీతుళజేంద్ర :

చినదానను, మగువ నెంతైనగాని

కలనైన నిన్నెడబాయక,

కలకంఠి బోధనవిని

॥౪॥

నిక్కముగ నిన్ను నమ్మినానురా, హౌయలు

గ్రక్కున కౌగిలియ్యరా కరుణ

ఘనుడ శ్రీయేకేంద్రనుత : దీపాంబాతనయ :

జనపాల : తుళజభూపాల : శివభక్తిలోల :

వగలు జేసేవేలరా : తుళజభూప :

వలచినదాననేర

॥౫॥

వగలాడి మాటవిని, వగలాడియని—

సరస గంధము బూయరా, సరిమేనను

చక్కగా కౌగిలియ్యరా, విరహము తాళలేరా

కరుణ

॥౬॥

చిన్న వయసు దానరా: చక్కనిసామి
 చెక్కెలి నొక్కవేమిరా
 కన్యలందఱు జూడ, కన్నడ జేసేదేమిర
 మన్యహంధీర: యొక్కెఱ
 మదనావతార:

||౪||

రతికేళి జతగూడరా: ఏకోజి రాజనుత:
 తుళజరాజేంద్ర: సతతకీర్తి విహార:
 సకల జనాధార: చతురుడా:
 మ్రొక్కెదనురా

చనివియ్యరా:!

సరస గుణవతిహే, తుళజ భూరమణ:

||౫||

... ..

పంతువ రాళి — చంపు

కోలెన్న కోలెన్న కోలె
 శృంగారకాడె, శ్రీతజన కల్పుండె,
 యేకేంద్ర వినుతుండె, శ్రీతుళజేంద్రుండె
 ఘనకీర్తిశాలి వాఁడు

||౬||

ఘనయోగశాలి వాఁడు

ఘన యేకేంద్ర వినుతుండు

ఘనుడు తుళజేంద్రుండు

||౭||

మద గజముపై నెక్కి

మార్కండేయు కై వడి

సదయతుళజేంద్రుండు సాగిరాగాను

||౮||

చక్కని గుణశీలుండు, చక్కని రూపవంతుండు

చక్కని యేకేంద్రనుతుండు,

చక్కని తుళజేంద్రుండు

||౯||

సరస చంద్ర మౌళీశ భక్తుండు

సరసుండు

సకల యేకేంద్రనుతుండు,

సామి తుళజేంద్రుండు

||౧౦||

పున్నాగవరాళి - ఆది

నమ్మినాను నిన్నుచాలా నయగుణ శుభశీల
తుళజ భూపాలా:

చక్కెర మోవీరా, చక్కని సామిగా మ్రొక్కెను నేను ॥౧॥

కాముని బారికి తాళగక్కున కొగిలించుమీ
కామించి యున్నాను, ఘనుడా: భోగదేవేంద్ర :

సరస యేకేంద్ర వినుత:

సామి శ్రీతుళజేంద్ర :

వరుసగా రరలే:

గరిమతో ననుగూడరా:

॥౩॥

పున్నాగవరాళి - ఆది

నేరక నేనునడిచినా

సిద్ధ ప్రాణేశా:

టప్పుకోవయ్య

సారెకు భోసలవంశ దేవేంద్ర:

నదయ శ్రీతుళజ రాజేంద్ర

చిన్నవయసుదాననేని

చిన్నలైతె తెలియలేను

మన్ననతో మాటలాడి

మహిపాల: కరుణించుమీ

మదన శాస్త్రము నేరను

మక్కువతోను నమ్మినాను

కొదమ గబ్బి గుబ్బలను,

గోరజీరి లాలించుమీ

వతుర యేకేంద్ర వినుత: చక్కని తుళజ రాజేంద్ర:

రతికేకిని దిద్దుకొని

సతతమునన్నెలుకొమ్మి

॥౪॥

... ..

కాంభోజి — ఆట

వలచినాను నీవై చాల

వలరాజు బారికితాళ

తుళజ జనపాల

చలువ గందము బూసి

సామి! కరుణించరా

అలమి కౌగిట జేర్చి ఆదరించరా

కులుకు గుబ్బలపైన గోరులుంచరా

మోవిచ్చి పాలించుకోర

||౧||

ఘనుడ: యేకేంద్రవినుత

జనపాల తుళజేంద్ర

గరిమ సురతకేః

గ్రక్కున గూడరా

||౨||

కాంభోజి — ఆది

కాని కానరాని వగల్గెల్ల

కాని కానరా

కాని రానీవగలు, ఘనుడ: శ్రీ శాహజేంద్ర :

మ్రొక్కె నీ పాదములకు, చక్కెర మోపియిర

గ్రక్కున నేలుకోరా, చక్కని భోసలేంద్ర:

||౧||

నిన్ను నమ్మినానురా

నన్నుకరుణించరా

కన్యలలో నన్ను

కన్నడ నేయనేరా

||౨||

సరస యేకేంద్ర వినుత: సామి శ్రీ శాహేంద్ర:

గరిమను రతికేః, కలిసి యేలితివార:

||౩||

కాంభోజి — ఆట

సామిగ నాపై, చలమేల జేసేవుర భూమిళ:

తుళజేంద్ర: భోగదేవేంద్ర:

వలచి వచ్చినానురా; వన్నెకాడ: కౌపమేల

వలరాజు బారికి కావక, వళముగాదు

మోవియ్యరా:

||౧||

కవురంపు వీడేమీర, కౌగిటజేర్చుకోర

అవరంజి సొమ్ములీరా, ఆదరించుకోర

||౨||

సరస యేకేంద్రనుతః సామి శ్రీతుళజేంద్రః
సరస సురతకేళి సామిః నన్నుగూడరా

॥౩॥

సురట — ఆది

నమ్మినాను నిన్నుచాల
నయగుణ కుభలీల :

తుళజ మహిపాల

॥౧॥

వలచినారా, వలపును నిలువలేరా

వలరాజుబారికి, వశముగాదె మ్రొక్కెదరా

॥౨॥

కన్నడ సేయకురా, ఘనుడ : భోసలభూప :

నన్ను కౌగిలించరా, నాసామి నీ దానరా

॥౩॥

సరస యేకేంద్రవినుత : జనపాల తుళజేంద్ర

గరిమ సురతకేళి, కలిసి నన్నుగూడరా :

॥౪॥

సురట — జంపె

సరసగుణశీల తుళజభూపాలుని

జూచి

నకియరో : వలచితిని నేను చాల

వలపు నిలువవలెనె, వాని తలంచినపుడె

ఏమో

వలరాజు మిగుల నన్నులయించెనె

॥౧॥

కరుణజేసి ఆవేశ నన్ను

కలికిరో : రమ్మనుచు

గారవించినన్ను

కౌగిలించెనె

ఏక మహిపాల నన్నుతుండు

తుళజ భూపాలకుండు

శ్రీకరంబుగగూడె చెలియ : వినవె

॥౨॥

... ..

సురట — చంపు

నిన్ను నేనమ్మినదానరా, నాసామి

కన్నడ సేయక భోసలేంద్ర :

ఘనుడ శ్రీతుళజేంద్ర :

వలచిన నామనసు

తెలిసి వంచనజేసి

పీలచినా యిందురాక

ప్రేమ దాచేదేమిరా

||31||

మునుపటి దయమఱచి

మోడిచేకొని తోడి

కనకాంగులెల్ల జూడ

గారవించుకుందురా

||32||

తనరు ఏకరాజేంద్రవినుత

శ్రీతుళజేంద్ర :

అనువుగా రతికేళి

నెనసి నన్నేలుకోరా

నవరసాలంకార, నృపతి

సకల జనాధార :

||33||

ఘంటారవం — ఆది

నేడు ముచ్చటజేసెనె నీరజాక్షి వినవె

వేడుకతో భోసల విభుడైన తుళజేంద్రుండు

సరస గంధము నామేన

చక్కగ అలదినన్ను

తరుణి వేణొకతెకు కపూర తాంబూలమిచ్చె

నమ్మా :

||౩౪||

అలిగియున్నను బిలిచి

ఆదరించి పలికెనమ్మా :

కలికి వేణొకతెను

కౌగిట లాలించెనమ్మా :

||౩౫||

ఘనుడు ఏకేంద్రసుతుడు

జనహాల తుళజేంద్రుండు

నన్ను ఏలినసామి

ఇతర వనితల రంజిల్లజేసెనమ్మా :

||36||

ఘంటారవం — ఆది

ఇంత కోపము సేతురా

ఎవరైనపింటే ఏమిసేతురా

తుళజ భూపాలచంద్ర :

మంతుకెక్కిన యేకమహిపాల సన్నుత :

కోరి వచ్చిన ముద్దుగుమ్మను ఎంచేది

మేరగాదురా నీమీద మోహమ్ము హెచ్చెరా

॥౧॥

బహుదినముల నీదు పదములె గతియని

మహిపాల: నమ్మిన మగువనునేరా

॥౨॥

చిఱుతప్రాయమునాటి

చెలిమిని నన్నేలు

నరన యేకేంద్రనుత సామి: శ్రీతుళజేంద్ర:

॥౩॥

సారంగ

నీసరి దొరలను, నేనెందుగాన

వాసరాధిపవంశవర తుళజభూపాల:

అశ్వారోహణ సామజారోహణములను

విశ్వపాలనముల, వివిధ విద్యల

శాశ్వత కీర్తుల, సకల ధర్మముల

విశ్వేశుభజనల, వితరణమహిమల

॥౧॥

శౌర్యగాంభీర్యముల, చతురుపాయములను

దయా దాక్షిణ్యములను, కార్యసంగతుల

కమనీయ గుణముల

ఆర్యపోషణముల, నఖిలాంశములజూడ

॥౨॥

వినయ వివేకముల, విభవ సంపదల

అనుపంబు జలముల, ఘనుడ: యేకరాజేంద్ర

వినుత, దీపాంబికా తనయ

భోసలాభినుధాకర: తుళజేంద్ర:

॥౩॥

తొడి — ఆది

ఏల యలుక జేనేవు తెలువరాసామి

బాలరా, తుళజ భూమిపాల,రా

నీదాననేరా

దేవర చిత్తమునేను,

తెలిసినడుచుకోలేదా?

భావించి మీసేవ నేను

భక్తితో జేయగలేదా ?

॥౧॥

మేటి విద్యల మిమ్ము, మెప్పింపగాలేదో
సాటికీ మీ మనసు దెలిసి

చక్కగ నాడలేదో

||౨||

సరస యేకేంద్రసన్నుత,

సామి శ్రీతుళజ రాజేంద్ర!

గుణుతుగా రతికేళి నన్ను గూడ

వంచనజేసి

||౩||

తోడి — ఆది

సామిగా దయజూడరా, భూమిపా దేవేంద్ర!

భోసల రాజేంద్ర!

వలచి వచ్చినానురా

వంచన వగలేలరా

వలరాజు బారితాళ

వశముగాదు ఈవేళ

||౧||

గ్రక్కున కౌగిలియ్యరా

కపూర విడెమియ్యరా

చక్కెర కెమ్మోవీర

సామి నీకు మ్రొక్కెదరా

||౨||

సరస యేకేంద్రవినుత, జనపాల తుళజేంద్ర!

కరుణించి రతికేళి, గరిమతో గూడరా

||౩||

గుమ్మకాంభోజి — ఆది

పొట్టనిమిత్తము జనులు, పోటిచేశేరు

వట్టి పాపముల వడికట్టెదు, పౌరులు తిట్టేరు

వెండి బంగారు శ్రీ చేత

విద్యాగర్వములచేత

నిండునభలొనుండి

నే సమర్థుడననుకొనేరు

||౧||

తాము శుద్ధులనుకొనేరు

స్వామిద్రోహము జేసేరు

పామర బుధులొచు

పరుల దూషించేరు

||౨||

సరస యేకేంద్రసుతుని
 శంకరుని తలంచలేదు
 పరగ లంచమ్ము పట్టి
 పరుని కొనియాడెరు

||3||

గుమ్మకాంభోజి — ఆట

శ్రీ తుళజ నృపాలునికి జయమంగళం
 ఏకేంద్రవినుతునికి నిత్యమంగళం
 మహిపాల శిరోమణికి, మహి జనాధారునికి
 మహనీయ చరితునికి, భోసలకులచంద్రునికి
 సజ్జనాధారునికి, దుర్జన గర్వహారికి
 దిగ్విజయవంతునికి, దీపాంబాతనయునికి
 చతురయేకేంద్రవినుత, జనపాల తుళజేంద్రునికి
 సరస జనాధారునికి, చంద్రమాశీశ భక్తునికి

గుమ్మకాంభోజి — ఆట

శ్రీరామచంద్రునికి మంగళం
 నిత్యసీతాభిరామునికి
 ఇనవంశసోమునికి, నేకేంద్రవినుతునికి
 మనసిజాకారునికి మంగళం
 కంజాత నేత్రునికి, కరుణాసముద్రునికి
 మంగళ చరితునికి మంగళం
 సీతాసమేతునికి, శ్రీతజనకల్పకునికి
 మా తుళజేంద్రపాలునికి మంగళం
 శ్రీతుళజ రాజేంద్రునికి మంగళం
 ఏకేంద్రవినుతునికి మంగళం ॥
 శృంగారాకారునికి, శ్రీతజనపాలునికి
 సంగీతలోలునికి మంగళం ॥
 దీపాంబాతనయునికి, దీనవత్సలునికి
 భూపాల తుళజేంద్రునికి మంగళం ॥
 ఏకేంద్ర తనయునికి, ఇనకుల తిలకునికి
 పాకారి భౌమునికి మంగళం ॥

ఘంటారవం — జంపె

జయమంగళం నిత్య శుభమంగళం
 మంగళం భోసలాంబుధిపూర్ణచంద్రునికి
 మంగళం సరసగుణసాంద్రునికి మంగళం
 శుభకలిత విభవదేవేంద్రునికి మంగళం
 తుళజ రాజేంద్రునికి, ధీరునికి
 జలధి గంభీరునికి, సజ్జనాధారునికి
 విక్రమోదారునికి, నీ శూరుని కీర్తి విస్తారునికి
 శోభనాకారునికి, శాత్రవవిదారునికి ||జ||
 వనితాలోలునికి, విమల శుభ శీలునికి
 విబుధ జనపాలునికి, మంజుతర లీలునికి
 ఫాలలోచన భక్తిపాలునికి, ఏకేంద్ర బాలునికి
 తుళజభూపాలునికినీ ||జ||

శ్రీ గౌరవదములు

(పద్యములు)

శృంగారపదములు

చేరి యింకొకసారి చిన్నారి నెమ్మొము
 కన్నులు చల్లగా కందునొక్కొక్క
 తెలియనింకొక సారి తియ్యని వలుకులు
 వీనుల విందుగా విందునొక్కొక్క
 కదిసి యింకొక సారి కండ చక్కెర మోవి
 కమ్మతేనియలానఁ గందునొక్కొక్క
 ప్రేమ నింకొకసారి బిగియారకొగిట
 నదిమి చెక్కిలినొక్కొక్క నబ్బునొక్కొక్క
 చెలిమినింకొక్కొక్కసారియై పులక లీన
 గళరవంబులుగులుకంగ కలసి మెలసి
 యొద్దికల పాన్పు పైచేరి యుందునొక్కొక్క
 అందమగు దారిముద్దుటొయ్యారి గోరి॥

1

కలికి: నీ బిగి బిగి కౌగిలి దొరకునె
 భాగ్యంబు లేనట్టి పల్లవునకు
 జలజాషి: నీకటాక్షము కల్గనేర్చునె
 పుణ్యంబు జాలని పురుషునకును
 సకియ: నీ కెమ్మోవి చవులు సిద్ధంబొనె
 మణి, యదృష్టములేని మానవునకు
 అతివ: నీ సురత సౌఖ్యములబ్బు నిచ్చునె
 ప్రాప్తి గూడని యోగ బాహ్యునకును
 ఏల యిందులకైవట్టి జాలిబొంది
 చింతలొనరింప మోహముల్ చిక్కబోనె
 తలచినంత, ఋణాను బంధములు లేక
 అలరుల కటారి ముద్దుటొయ్యారి గోరి॥
 మిడి బెడసరి మీల వడువున నొకవింత
 ధళధళ వెడలి సంతస మొనర్చ
 చెలువైన తమ్మిరేకుల జాడ నొకనిండు

2

చకచకల్ బలసి ముచ్చట ఘటింప
వెలలేని కలువ పూవుల తుల నొకమంచి
నిగనిగల్ నిగుడ వెన్నెలలనీన
కలయ వెన్నెల పుల్గు కవజాడ నొకతేట
మినమినల్ చెదరి యెమ్మెలు వహింప
జకుకు బెకుకును నిగ్గును జగ్గు కఱుకు
చుఱుకు సౌలపును నిలపును సౌంపు నింపు
వాలు చూపుల నింకొక బారి నన్ను
చూడవే ముద్దుటొయ్యారి సొగసుమీటి॥

9

చలపట్టి యింతరచ్చల బెట్ట నుడిగట్టు
వలపులేగతి పట్టి నిలుపువాడ
గమకమై దుమికి పై గదియ తెంపువహించు
మమత లేజాడను మఱకు వాడ
చిగురొత్తి యూరకె జిగిబిగిగా నల్లు
నానలే బాగున నడచు వాడ
అమితమైనెగడి మిన్నంది తత్తర బెట్టు
తమకమే కైవడి దాచువాడ
తలచినప్పుడె నెమ్మైన కలయమొలకు
పులక లొక్కట నెలకొని బలియసాగె
చలము లిక నేల కౌగిట నలమ రాదె
యొర సేయక ముద్దుటొయ్యారి చేరి॥

4

చిలుకలకొలికి నీ పలుకఁ జేసిననేమొ
జాలిబొంది మనంబు చంచలించు
ఎలనాగ నీవాత పలుక కుండిననేమొ
యదరుచు గుండెఝల్లుని కలంగు
ముదితః నీవాచక మోముద్రిప్పిన నేమొ
కనుగవలందు చీకట్లు గదియు
చెలి! నీవు నవ్వుచు చెనకకుండిన నేమొ
తమి బూని నెమ్మేను తత్తరించు

ఇందుకేమందు ? నెట్టులోర్తు ? నేమి నేతు?
 వలసి యొల్లమిగా, నీమ వారి కరణి
 చేయకిటువంటి మాలిమి సేయనెంత
 వచ్చెనే? ముద్దుటొయ్యారి వన్నెమీటి॥

5

చందమామను జూచి చక్కని నీముద్దు
 మొగమంచు నొకకొంత ముదముగాంతు
 కలువరేకుల జూచి బెళుకొందు నీ తేట
 కనుగవలని కొంత తనువునేతు
 పూవు బంతులఁ జూచి పొంగాడు నీగుబ్బ
 లని తమిచేఁ గొంత యక్కచేర్తు
 మెఱుపు తీగెను జూచి మించు నీ నెమ్మేని
 సొంపని తప్పక చూడనెంతు
 కళవళంబున నొక్కెంత కన్నుమాసి
 కలల నీతోడి లోకమై కలసియుండు
 వలపు చెడ్డది యెంతటి వారికైన
 నలుగకే, ముద్దుటొయ్యారి యానమీటి॥

6

చల్లని తమ్మివాసనలను నీ మేను
 గ్రుచ్చి కౌగిట జేర్చు కొనక యున్న
 గరగర కండ చక్కెరలూరు నీమోవి
 తేనియల్ తమిదీర నానకున్న
 కమ్మని వలపులొక్కట గుల్కు నీముద్దు
 పలుకులు చెవులనింపకయయున్న
 అపరంజి తళుకు టద్దపు నీదు చెక్కిలి
 నును గోర జిగి మీఱ నొక్కకున్న
 పులకలెగయంగ గళరవ స్ఫురణ మెఱయ
 తనియ రతులందు వైకొని పెనగకున్న
 తాళలేనింక దయజేసి యేలుకొనవె
 ముద్దుటొయ్యారి: వేగనా యొద్దజేరి॥

7

కలికి: నీ నిడువలు బెళుకు జూపుల నల్ల
 కలువ దండలు మేన గప్పకున్న
 కలకంఠి: ముద్దులు గులుకు నీ చిఱునవ్వు
 తేట వెన్నెలలు వై మీటకున్న

చెలియః మచ్చికల నీ చిన్నారి చేతుల
 చిగురులు కనుగవఁ జేర్చకున్న
 కోమలిః నీగబ్బి కొదమ సిబ్బెవుగుబ్బ
 పూవు బంతులు జొమ్ము బొందకున్న
 తొడల నటికంబమువ్విడి వడకయున్న
 చలువ చెమటల పన్నీరు జల్లకున్న
 వింతనిట్టూర్పు సురటుల వీవకున్న
 తాళనే ముగ్ధ ననుగూడి తనుపకున్న॥

8

ఈ వెండివెన్నెల కెటువలె నోర్చునో
 మల్లెపూవంటిది మచ్చెకంటి
 ఈసెగల్ గలగాలి కెటువలె తాళునో
 మరువంబు వంటిది మందగమన
 ఈ తుమ్మెదల దొమ్మి కెటువలె నిలుచునో
 వనజమ్మువంటిదీ వనజగంధీ
 ఈ విరిశరముల కెటువలె నైచునో
 చిగురాకు వంటిదీ చెలువు చెలువ
 వనిత నేరాతిగుండియ వాడనంగ
 దిట్టతనముననున్నాడ తెఱవమనసు
 మెత్తనిదియంచు బోవరే మేలుగూర్చు
 మదనః మాముద్దుటొయ్యారిఁ గదియఁజేరి॥

9

పసిమీర నవరంజి పదికనార్చిన లీల
 కస్తూరికిని తాపిగట్టినట్లు
 కలికి ముత్యము పులు గడిగిన కైవడి
 భావజ్ఞాస్త్రము సానఁ బట్టినట్లు
 మించుటద్దమురహి మించు తోమినజాడ
 ఘనమణికుందను బెనయుకరణి
 కమ్మజాజికి పరువమ్ము గూడిన బాగు
 శశినిండు కళలతో నెనఁగు పగిది
 వేళవేళకు వింతగా వెలఘటింప
 రాని సింగారములు మేనఁ బూని సాని
 కులములో వన్నెకెక్కితి జశకుదేఱి
 ముద్దుటొయ్యారిః యన్నిట ముదముమీఱి॥

10

ఆవల నొకచోట నానతోనుండుట
 తెలియకచేరుటె చులుకదనము
 మఱి యన్యమగుదిక్కు మనసుంచి తిరుగుట
 గనలేక తగులుటె కాని తనము
 వేఱొక్కతావున కోరికతో నుంట
 యెఱుగక కవయుట యెద్దెతనము
 పరగడ నొకయెడఁ జానిగా మెలగుట
 తలపక కలియుట పలుచదనము
 నిలువఁగూడని మదహతి నిగుడుకరణి
 వలపు తనకన్నమించిన వనజ గంధి
 పొందుగోరుటకొదువబో బుద్ధికెల్ల
 తలచవే ముద్దుటొక్కొరి చెలిమిదారి ॥

11

కడలేనివేడ్కల యెడయకుండెడుపహా
 వరులవేడుకకు భావమునఁ గంచె
 తమి జోడుగూడి మంతనములాడెడి సతీ
 పతుల ముచ్చటకు లోపల దలంకి
 అల్లి బిల్లి గను సయ్యాటల పెనగు చం
 పతుల చిన్నెలకు తాపము వహించి
 తనియని రతి గళ ధ్వనులిచ్చి మెచ్చు శ్రీ
 పురుష సంగతికి నూర్పులు నిగుడ్చి
 వలపు నెలకొన నెమ్మైన పులకలీనఁ
 చలచి కళవళపడి, సోలి, సొలసి, యలసి
 తలిరువిలుకాని యారగా వలనె వట్టి
 జాలిచే ముద్దుటొక్కొరి మేలుగోరి ॥

12

గొప్ప నెన్నెఱి నునుగొప్పు నిగ్గుల చండ
 మినమిన నీలంపు మెఱుగలీన
 పుటుమచ్చ మోవిఱైఁ దొంకమే చిరునవ్వు
 తకతక మొంద దెన్నెంలు గాయ
 రలచుట్టి పడలెంప దెకుకుచూపుల చాలు
 నిగనిగవెంత వన్నియలు గదార్చు
 తకుకు చెక్కిళ్లపై పొలయు కమ్మల చాలు
 ధగధగ నొక్క ముదము ఘటింప

ఘల్లు ఘల్లున నందెలు ఘణిలు మనెడి
 గిలుకు మెట్టెల రవము త్రొక్కిళ్ళు వార
 నిండు చుక్కనమదహతి నిగుడు కరణి
 వెడలుఁబో ముద్దుటొయ్యారి వింతదారి॥

13

చక్కని నును కొప్పె చాలు మోహముగూర్చ
 వాలుగన్నులె చాలు మేలు గోలువ
 తళుకు చెక్కులె చాలు తగులు పుట్టగఁజేయ
 బెళుకు చూపులె చాలు బ్రయము నెఱవ
 చక్కెరకెమ్మొవి చాలు ముచ్చటఁజెప్ప
 మొలకనవ్వే చాలు వలపురేవ
 కులుకు గుబ్బలెచాలు గూర్మికిఁబెనఁగంగ
 నొయ్యారములె చాలు నుబుసుఁజేయ
 మఱియు చుంబన భేదంబు లెఱిగి, కళలు
 చెనఁకి, బిగియారఁగొగిటఁజేర్చి, సురత
 బంధముల చిత్తమలరార భావమెఱుగ
 నేర్చుఁబో ముద్దుటొయ్యారి నీటుసీఱి॥

14

గొప్ప క్రొమ్ముడి మంచి కొదమ తుమ్మెద చాలు
 నునుమోము వనజ శోభనకరంబు
 తళుకొండు కన్నులు బెళుకు బేడినమీలు
 కంతంబు శృంగార కరము కరము
 చెలువైన మృదు బాహువులు మృణాళంబులు
 కులుకు గుబ్బలు జక్క వల బెడంగు
 కటినివాసంబు నైకత స్ఫుటతటంబు
 లూరులంబుకరేణు కరోత్సవంబు
 గాగ గవులెంచ సరసాగ్ర గణ్యవైతి
 ముద్దుటొయ్యారి యెనలేని ముదముమీఱి॥

15

మెఱుగు లీనెడి మంచి హరి నీలములరవల్
 సరములు గూర్చిన చందమునను
 కొదమతుమ్మెద గుంపు గొనివచ్చి యొక్కచో
 పొంకమ్ముగా నారుఁ బోయుకరణిఁ

గప్పుమీఱెడినునుకాటుకనుందీసి

యొప్పుగా గుదిగట్టి యునిచినటుల
కళదేటు చొక్కంపు కల్వపూవులచాలు

చిన్నారిదండలు చేర్చినట్లు

నీరదచ్చాయ మాయించి నెమలి పింఛ
ములను వెలగొని, శైవాలములను గెలిచి,
చమర వాలంబులకు లేని భృమణమొసఁగి
మెఱయుఁబో, ముద్దుటొయ్యారి కురులుమీఱి॥

16

వలపునాటినతేట బెళుకు చూపులకొంత

తెగనాడు కొను మోడి వగల కొంత

చిలువతేనియలూరు మొలక నవ్వుల కొంత

చాలు చాలనెడి వేసటలకొంత

చాయగానాడు మచ్చరపు మాటల కొంత

కినియగారాని జంకెనల కొంత

నెయ్యంబునను జేరు నొయ్యారముల కొంత

తలగి పొమ్మనెడు పంతముల కొంత

ముచ్చటల కొంత చుంబనములను కొంత,

కొగిలింపుల కొంత, నఖక్షతముల

కొంత, కొనరుల కొంత, పై కొనిన రతుల

తీరునే తమి ? ముద్దుటొయ్యారి గోరి॥

17

తమిపెంచి, తలయాచి, తాల్మి తప్పక చూచి

వాలుకన్నులొకింత తేలవేయు

వేసి, మోమటుద్రిప్పి నెచ్చనూర్చుచునెడ

నభిముఖియై మోవి యాని చొక్కుఁ

జొక్కి, చొక్కంపు గోట నొక్కి, కొగిటఁజేర్చి

బలుపు గుబ్బల తొమ్ముఁ బట్టి కుమ్ము

గుమ్మి, తామొనబంట కొరికిన తెలనాకు

మడుపు సగమ్ముకొమ్మని యొసంగు

నొసగి డాకేల ముంగురు లొడిసి చుట్ట

పట్టి, వలకేల చెక్కిలి గొట్టి, తిట్టి

యిట్టు, వగల భళా! యని దిట్టయగుచు

కొనరుమాముద్దుటొయ్యారి కూర్మిమీఱి॥

18

కొదవలెంచినచాయ కోపంబు చేయక
 కూర్మిగోరుట తెచ్చు కోలుగాక:
 అగచాట్ల నొకమోడి వగబూని యుండుట
 చెలిమిఁజేయుట కాన గొలుపుఁగాక
 తమక మెంచినవేళ తప్పించి జరపుట
 కోరికలో మేలు కొఱపఁగాక:
 కోరివచ్చియు పట్టి నేరమ్ములెంచుట
 కొనరుటలక్కలహించు పనరుగాక:
 ఒడిసిపోవక వెనవెనలు బుక రతుల
 మనసు దాచక తెగరయే తినుకదెలియ
 తిరుగుటయె మోహములకిల గుఱుతుగాక
 వెరవుఁజేతురే ముద్దుటొయ్యారిఁజేరి॥

19

దండఁజేరిన యంత రమి పుట్టకున్న ము
 చ్చట గాదు పట్టివేసటయెగాని
 తలచినప్పుడె మేన పులరలెత్తక యున్న
 మేలుగాదది తెచ్చుకోలుగాని
 అంటినప్పుడె వెన్నయై కరంగకయున్న
 ఇంపుగాదది కంట గింపుగాని
 చెనకిన యవుడె వైకొనక యుండిన కొగి
 లింపు గాదది యడ్డ గింపుగాని

కాన నిటువంటి గుణముల క్రమమెఱింగి
 పొందుగావించురెపుడు నేర్పులు చెలంగ
 జాణలైనట్టి రసికులాన క్రితోడ
 నందమీదారి ముద్దుటొయ్యారి గోరి॥

20

పలవుగల్గినదానివలె డేరి చలిపోరి
 చెలిమిఁజేయుట లేమి చేయనొక్కొ:
 తమిగలదాని చందముఁ బూని చనుగుబ్బ
 లెదనాని చొక్కించు తేలనొక్కొ:
 మేలు గల్గిన దాని లీల జెక్కిలికొక్కొ
 దక్కించుకొనుతేమి తలచియొక్కొ:
 నెనరు గల్గిన దాని యనువున దయవచ్చి
 మచ్చికల్ నలుపుతేమాయనొక్కొ:

నందియంబులె యివి వెలసతులకెల్ల
 నైజమని యెంచకట నెఱ నమ్మిమోస
 పోయి, వగచుట లెల్ల నా బుద్ధికెల్ల
 కొదువగా ముద్దుటొయ్యారి కూర్చిదాఁచి॥

21

కలికి నెమ్మదికి నిల్కడ కల్గనేర్చునె
 గాలికి నిసుమంత కలిగె నేని
 పడతి నెమ్మదికి నిల్కడ కల్గనేర్చునె
 ఘన పంక్తి కించుక కలిగెనేని
 కాంతనెమ్మదికి నిల్కడ కల్గనేర్చునె
 కరికరంబున కెంత కలిగెనేని
 కామిని మదికి నిల్కడ కల్గనేర్చునె
 యలలకు గోరంత కలిగెనేని
 దానివై వారకాంతలఁ దలచెనేని
 తెలియనేరక దూరుటల్ ధీరమతికి
 తగవుగాదని మానుటల్ దారిగాక
 సారెకును ముద్దుటొయ్యారి సరసఁజేఁచి॥

22

రమణకోకిల కుహారారవంబులె కాని
 నీ పదాల సొగసుల్ నేఁడు లేవు
 కలికి మొక్కలవుఁ బల్కుల బల్కునే గాని
 నీ ముద్దుమాటలు నేఁడు లేవు
 తరుణి తుమ్మెదగుంపు చుఱుకు సోకులె గాని
 నీ బెళ్ళుచూపులు నేఁడు లేవు
 వెలది యచ్చపు పండు వెన్నెలలే గాని
 నీ బెళ్ళుచూపులు నేఁడు లేవు
 వెలది యచ్చపు పండు వెన్నెలలే గాని
 నీ చిరునవ్వులు నేఁడు లేవు
 కళవళమొ? లేక నిక్కమో? కాక మోహ
 పరవళతో? లేక యన్నియొ? భ్రమయొ? మరుని
 మాయయొ? యేమిసేయుదు, మనసు నిలువఁ
 దరమటే ముద్దుటొయ్యారి తాల్మిపీఱి॥

23

ఏపూజ జేసిరో? యెడఁ బాయకేవేళ

సరిమోహముల ప్రొద్దు సలుపువారు

ఏనోము నోచిరో? యెడఁబాయకేవేళ

అల్లిబిల్లిగ ముచ్చటాడువారు

ఏదైవమెంచిరో యెడఁబాయకేవేళ

బిగియారఁ గొగిళ్లఁ బెనగువారు

ఏదానమిచ్చిరో? యెడఁబాయకేవేళ

జోడుగారతుల మల్లాడువారు

వారిఁ గనుఁగొని వలవని వంత గుంది

కోరిఁగ్రుక్కిళ్ళు ప్రింగి, యేకారియుసురు

మనుచు నోరూరునంతనె ట్లబ్బు నకట

ఆడికలమీటి ముద్దుటోయ్యారెఁజేరి॥

24

తలచదో? మునుమున్ను తేనె బల్మి పెనంగి

దక్కించుకొన్న యందంబు లెల్ల

తలచదో? యలనిండు తనులెండుకొనమించి

మాట పట్టిచ్చిన మమతలెల్ల

తలచదో? యొకరేయి కలయిక లాలన

లెంచి నా మనవి పాలించుటెల్ల

తలచదో? యొకవేళ తనుజేరి రతిగోరి

కూర్మితో నలరించు గుణములెల్ల

ఏల? యివి యెంచి, యెంచి నే జాలిఁబొంద

మఱచెఁగాబోలు నన్నియు మచ్చఁజేసి

నెలత చులకన చేయుటల్ తెలియనైతి

ఆదికలవోటి ముద్దుటోయ్యారెఁజేరి॥

25

కపట చిత్తులెమేలు గావించునావులై

యేన్ పగవాఁడనొ పెఱుగనైతి

అగఁడుఁజేయగ నందు లరయు వారలఁగూడి

నగుఁబాటు జేయుటెన్నంగ నైతి

వనుమాటి యంతమ చనఁబూని పరులకు

యనమిచ్చి రమ్మను! టరయనైతి

మేలనుచుబేలనైనట్టి జాలములకు
తగిలి తెగలేని వలపుల పొగిలిపొగిలి
ఊరివారల దూరుటల్ మేరయగునె
తెలిసెగా ముద్దుటొయ్యారి చెలియ దారి॥

26

ఏ చంద్రబింబాస్య యింటికేగిన సొంపు
మించదుగా కంటగించుఁగాని
ఏకంబు కంధరి నీక్షించినను నింత
మెచ్చదుగా తల నొచ్చుఁగాని
ఏ రమణీమణి చేరఁబోయిన చెల్వ
జేయదుగా మది రోయుఁగాని
ఏ కోకిలావాణి నెనయఁబోయినరతి
కొగ్గదుగామళ్ళ నిగ్గుఁగాని,
అంటి ముచ్చటల్ కనియెడి యనములకట
చాలు, మరుఁబారికెటువలెఁతాళుకొందు,
కొందలంబునఁదమి నిల్వఁగూడ దిందు
ఎందుకో? ముద్దుటొయ్యారి యింపుగోరి॥

27

చంపక గంధి నా సరసలేదని కదా
కమ్మతుమ్మెద వాత దొమ్మి జేసె
కోకిల వాణిమక్కువ దప్పెనని కదా
తలిరుటాకులు వాడి యలుగులయ్యో†
లేక యుండిననిది యొక లెక్కఁజేయ
దాయగతి నెన్నఁ జేయు నీ మాయమరుని
బంటు గావించ నీవెంట వెంటఁ దిరుగ
ఆరుదొరైతి ముద్దుటొయ్యారి గోరి॥
అటమటలయ్యె నెయ్యములెల్ల నానాట
వేడుక లేమేమొ వేతలయ్యె
చిటచిట లయ్యె మచ్చికలెల్లఁ మనసులఁ
బరగిన మేలెల్ల మఱపులయ్యె
మెరమెరలయ్యె నమ్మికలెల్ల దడవిన
కూటమికొక యడ్డ పాటులయ్యె
అరమరలయ్యెమోహములెల్ల నుప్పొంగు
మమతలన్నియు వెడమాయలయ్యె
దయలు దండనలయ్యె నేస్తంబులెల్ల

28

వలసి యెల్లములయ్యె నిల్వరములెల్ల
నిచ్చు కొలదయ్యె ముచ్చటల్ గచ్చులయ్యె
తెలిసెబో, ముద్దుటొయ్యారి వలపుదారి॥

29

తొలుదొల్త మొలకనవ్వులు గుల్కు ననుఁ జేరి
తమిరెచ్చు ముచ్చటల్ తలఁచితలఁచి
చెక్కు చొక్కపుగోట నొక్కిమక్కువ పెంచి
వలపెంచు చిన్నెలు తలఁచి తలఁచి
కమ్మని కెమ్మోవి కొమ్మని యొగ్గినన్
గకలంటు వైఖరిం దలఁచి తలఁచి
కొసరి గుబ్బల రొమ్ము గ్రుమ్మి కౌగిట జేరి
కలయు నందంబులు తలఁచి తలఁచి

దిగులు దిగులని గుండియ పగులవగులఁ
బొగిలి తెగలేని మమతలఁదగిలి యగడు
వొంది కందర్పశరములఁ గుంది కంది
యోర్వనే ముద్దుటొయ్యారి యుబుసుమీటి॥

30

చెలిమితో లాలించి చేరరమ్మని ముద్దుఁ
బెట్టదుగా దుద్దుఁబెట్టుఁగాని
నెనరంటి నట్టిమన్ననల దగ్గఱికిఁగి
సీయదుగా నోర నేయుఁగాని
తమిరెచ్చి కొనగోట తఱకు చెక్కిలి మెల్ల
మీటదుగా మేలు మాటుఁగాని
కులుకు గుబ్బల రొమ్ము గ్రుమ్మి లెమ్మనుచుఁబై
కొనదుగా మనసు పెనంగుఁగాని

చెలిమిఁజేసిన మొదలనె యలుక మీద
నలుకలే గాని ముచ్చపై నట్టి రతుల
యొద్దికల గూడి యుండిన ప్రొద్దులేదు
ముద్దుటొయ్యారి యనువు నా యొద్దఁజేరి॥

31

కలిసి సిబ్బెపు గుబ్బ కౌగిలించినఁగాని
విరహతాపంబులేకరణి దేఱుఁ
దెఱవకమ్మని మోవి తేనె నానినఁగాని
బహుమోహదాహమేవగిది మానుఁ

తరుణి నిట్టూర్పు తెమ్మెరలు సోగినఁగాని
 యీమేని కాకలేయెడ కమించు
 జెలి ముద్దుమాటలు చెవుల నించినఁగాని
 యెనలేని బడలిక లెటు తొలంగు

ననుచు మనమునఁ బెనగొను ననువు వలన
 దినదినము మనసిజు చింత తెరలి చిక్కి
 యితర చింతలుమాని సహింపరాని
 యాసలను మీటి ముద్దుటొయ్యారి గోరి॥

౩౭

పొందుఁ బాపుట కాక పొలతి: నీ ముద్దు మా
 టలు విననీక కొందలముజేసెఁ
 బ్రక్కఁబాపుటకాక పద్మాక్షి నీమోము
 సొంపుఁజూడఁగనీక చుల్కుఁజేసె
 అండఁబాపుట కాక నుదతి: నీవు వసించు
 నూరనుండఁగనీక యోగుఁజేసె

పలుకు లికనేల? యక్కట! పాపజాతి
 బ్రహ్మకేనాటి పగమదిఁ బట్టియుండె
 నొక్కొక్క? యేమని దూఱుదు? నోర్చియుండఁ
 దరమటే? ముద్దుటొయ్యారి! మరులు మీజి॥

౩౮

కుటిలత నీవాలు కురుల చెంతనె కాక
 మనసునకేలనే? మందగమన:
 ఘన చంచలిత నీదు కన్నులకే కాక
 భావంబునకు నేల? చిగురుఁ బోణి:
 కఠినత నీచన్ను గవకింతయేకాక
 మానసంబునకేల మచ్చెకంటి! *

తగదు నాపాల, యీవేళ తాళఁజాల
 నేల? నింతట దయఁజేసి యేలరాదె?
 నిలువఁ గూడని తమి మీటి నిన్నుఁగోరి
 ముద్దుటొయ్యారి: నామీద మోడిదీరి॥

౩౯

కాలిగోరునకైనఁ బోలనేనని తార
 పరికించి వెలవెలఁ బాఱకున్నె?
 నునువైన తొడలతో నెనయలేనని రంభ
 వడిగ ప్రాన్పడి తల వంచకున్నె?

* ఒక పాదములేదు

తఱుకు చెక్కిలి సాటి తగనని శశిరేఖ

కనుగొన్నఁ గళచెడి కందకున్నె?

మేని నిగ్గుకు జోడు గానని హేమము

కడలేని కాకలఁ గరగకున్నె?

యింకఁ దక్కిన పూఁబోడు లెల్ల నీకు

జోడుగారని మించి నే నాడనేల

చేరి చూచిన వారల చిత్తమెఱుగు

నన్నిట మిటారి ముద్దుటొయ్యారి గోరి॥

35

అలుకలేటికి? ముద్దు గులుక దగ్గఱఁ జేరి

పలుకవే దయఁజేసి వద్దగంధి:

చలమేల? తమినిముచ్చట దీర బిగియార

కొగిటఁ జేర్చవే కంబుకంఠి :

కోపమెందుకు మేని తావంబు బోఁద్రోలి

విందుగావించవే యిందువదన :

కినుక చాలించి చక్కని తేటకన్నులఁ

గరుణించి చూడవే కమలపాణి:

కొదమచన్నులనెద గ్రుమ్మి, మదనకదన

మునను మన్నించి యేలవే ముద్దుగుమ్మ!

న్యాయమఠెవీడ, మదినిన్నె నమ్మినాఁడ,

నయ్యయో! ముద్దుటొయ్యారి యండజేరి॥

36

చెంగావి పావడ రంగు గుబ్బలమీదఁ

గుంకుమ ప్రభకు జగ్గులు ఘటింపఁ

గచమువైఱుసిన కమ్మ తట్టవునుగ్గు

జడముడి పూల వాసన వెనంగ

మెఱుగు చెక్కుల మీద మెత్తిన జవ్వాది

నుదుటకస్తురి బొట్టు కుదుటుఁ జూవఁ

దశతఱుక్కున మించు బెఱుకు చూపుల నిగ్గు

చెదరు ముంగురులు మచ్చికకుఁ బిలువ

చిలువ తేనెలు చిలికెడి మొలకనగవు

గులుకు పలుకుల చక్కెర లొలుక, నలరు

విలుతు చేనుండి విడివడు చిలుక కరణి

చేరుఁబో ముద్దుటొయ్యారి చెలువు మీఱి॥

37

ముద్దుగుల్కెడి తేట మోమెల్ల చిన్నబోఁ
 జిలుకల కొలికెంత తలకె నొక్కొ
 యిగురారు మోవివై నెత్తు నిట్టూర్పులఁ
 దెఱవనేడెంత చింతించె నొక్కొ
 యెనలేని మోహంబు గొనిఁవాడుబాణిపూఁ
 బోడి నెమ్మది నెంత పొక్కెనొక్కొ
 చెలువంబుమానిగా నిలి నొచ్చుకొని తానె
 పంకజాపత యెంత బడలె నొక్కొ

యేల యీ వేళ నే బాల మేలుఁదలఁచి
 చాల తమిమీఱి యీవట్టి జాలిఁబొంది
 చిగురువిలుకాని బారికి చెదరి తాళ
 వచ్చునే ముద్దుటొయ్యారి వలపుమీఱి॥

38

తరళికి మెఱుఁగు చిత్తరువు చూపులు గావు
 ననవిల్తు చేతి బాణములు గాని
 కలకంఠి పలుకుల కమ్మనూర్పులు గావు
 చురచుర సోకు తెమ్మెరలు గాని
 కలికి నిచ్చవు ముద్దు మొలక నవ్వులు గావు
 బలువెంటిఁజూపు వెన్నెలలు గాని
 చెలితేటతేనియల్ చిలుకుమాటలుగావు
 బెదరు పుట్టెడు చిల్క బిలుకుగాని
 అతివశయ్యఁ జదువు పద్యములు గావు
 పంతఁ గుందించుకోకిల ధ్వనులు గాని
 యిన్ని బాముల కెట్లు సహించువాఁడ
 మఱచెనో ముద్దుటొయ్యారి మమత దారి॥

39

కొముది సార విఖ్యాతి గాంచఁగలేదో?
 కుపల యాహ్లాదంబు గూర్చలేదో?
 సర్వజ్ఞ భూషణోత్సవము గాంచఁగలేదో?
 తారకామోదంబు చాల్చలేదో?
 వాతైన కళలచే వృద్ధిఁ బొందఁగలేదో?
 చలువల కెల్లను నెలవుకాదో?
 కన్నంత విరహ మగ్గలముఁ జేయఁగలేదో?
 సన్మార్థవీక్షణ స్థాయి కాదో?

వనజముల సంపదలు చూరఁ గొనఁగలేదొ?
 ఘనచకోరాళికన్నులఁ గప్పుకొనదొ?
 వరసుధానిధికాఁడు నూ నరసిజారి
 ముద్దుల మిటారి మోముగాఁబోలు చేరి॥

40

కమ్మ తుమ్మెదల ఝంకార మోమనిదయ్యె
 చిలుక పల్కులు వాడి ములుకులయ్యె
 వలపుల చలిగాలి బలితంపు సెగలయ్యె
 నచ్చంపు వెన్నెలల్ చిచ్చులయ్యె
 గండుకోయిల రొదల్ కడు సహింపనివయ్యె
 చిగురుటాకులటన్న వెగటులయ్యె
 నెమ్మి నాట్యమ్ముల దొమ్మి కయ్యములయ్యె
 రాయంచగములెల్ల దాయలయ్యె
 మధువు మన్మథు డయ్యెమన్మథునిఁ గూడి
 విధువు విధుఁడయ్యె, నన్నియు వింతలయ్యె
 నార: యెనయైన చెలి కనుటైన యవుడె
 తాళనే ముద్దుటొయ్యారి మేలుగోరి॥
 వనిత: పడకయింట వసియించిననుఁ జాలు

41

పులకించి మేనె యుప్పొంగు చుండుఁ
 గలికి: నవ్వుచు నీవు కదియవచ్చినఁ జాలు
 సరిలేని యొక విలాసంబు పొడము
 సుదతి: నీహస్తమించుక సోకిననుఁ జాలు
 గమకమై తమకమగ్గలిక నిగుడుఁ
 గలియు కౌగిట నీవు యెలమి పట్టినఁ జాలుఁ
 బరవశమై యన్ని మఱచియుండు
 నింక పలుమాట లేటికి: యిందువదన:
 హా: పురాకృతమైన ఋణానుబంధ
 ములు సుమీ: లేక యిటువంటి మోహమెండు
 గలుగునే ముద్దుటొయ్యారి వలపుమీటి ॥

42

చిగురుల బోడికి సేమమా తెలుపుమా :
 సరస సద్గుణ భామ చందమామ
 చంపకామోదకసౌఖ్యమా పలుకుమా
 చాలు నీవైఁ బ్రేమ చందమామ:

ఇభరాజయానకు విభవమా నుడువుమా
సంతోషకరసీమ చందమామ!

రాజీవనేత్రకుఁ దేజమా నైజమా

సార్తసాస్త్రిని మామ చందమామ!

బెళుకు చూపుల తళుకులు గులుక ముద్దు
చిలుక, చక్కని రా చిల్క చెలువు గలుగు
చాన కిప్పుడు భద్రమా చందమామ!

తెలియమా? ముద్దుటొయ్యారి తెఱఁగుఁజేరి॥

43

వదలని కౌగిళ్ల నదిమి తియ్యని మోవి

తేనియల్ తమిఁదీర నానియాని

కళలంటి తమిరెచ్చి కదిసి నిద్దవుఁదేట

చెక్కిళ్ల కొనఁగోట నొక్కినొక్కి

చేరిమోమున మోము చేర్చి తప్పకచూచి

ప్రియముతో ముద్దులు వెట్టి వెట్టి

కదిసిముచ్చటగాఁగ గవినిన చెవుల లో

వల దారివంతల బలికిపలికి

మననిజుని కేళిలో సరి పెనఁగి పెనఁగి

కోరి యేమేమొ వింతగాఁ గొసరి లొసరి

షేలు తెలియంగ పలుమాఱు మెచ్చి మెచ్చి

కలిసెనా ముద్దుటొయ్యారి వలపుమీఱి॥

44

నేఁడుగా కోరిక నీడేరె జిలుకల

కొలికి యల్కలు దీరి వలికెఁ గాన

నేఁడుగా యెన్నునెన్నిక లెల్ల సమకూడెఁ

గలకంతి వెలిమితో గలిసెఁ గాన

నేఁడుగా నొచిన నేమమ్ము పులమ ము

ద్దులగుమ్మ కౌగిట నలమెఁ గాన

నేఁడుగా వయసు వన్నియకెక్కెఁజక్కని

జవరాలు మచ్చిక నలిపెఁగాన

నేఁడుగా ముచ్చటలు దీరె నీడులేని

వేడుకలు చెల్లుఁబడియయ్యె విభవమబ్బె

నెడయకొవేళ రతులనన్నేలెఁ గాన

ముద్దుటొయ్యారి తమిమీఱి మోడిదీరి॥

45

పలుకుతోడయ్యె ముద్దులు గుల్కు రాచిల్కు
 యశు లెల్ల చెలిమి పియాశులయ్యె
 నమ్మితోనటియయ్యె నెమ్మి నమ్మతిమీఱ
 వరుసనంచలు పరివారమయ్యె
 వికముచ్చరించు కంకుకుని వైఖరియయ్యె
 రేరాజు చెలికాని రీతియయ్యెఁ
 దుంట వింటి దొరన్న కుంటినకాడయ్యె
 మధువు సొంపులు గూర్చు మంత్రయయ్యె
 బడలికలు దీర్చి చెమటల బాపుచుండ
 భళిర: నమ్మిన బంటయ్యెఁబవనుఁడవుడు
 ఔర: పగవారు చుట్టంబులైరి కాదె
 ముద్దుటొయ్యారి ననుఁజేర ముదముమీఱ॥

46

మోహనాకారుని మోముఁ జూచినఁజాలుఁ
 సొబగైన చంద్రునిఁ జూడనేల?
 మదనావతారుని పెదవి యానినఁ జాలుఁ
 గండచక్కెరపానకంబులేల?
 సరసమౌ నెమ్మేని ఛాయసోకినఁజాలు
 నరుదైన తామర లంటనేల ?
 శృంగార మూర్తిని చెట్టఁ బట్టినఁ జాలు
 గనకాభిషేకంబు కాంక్ష యేల ?
 కళలఁ జొక్కించి మెప్పించి కౌగిలించి
 నీవి వదలించి కదియించి నీటుమించి
 రతులఁ దేలించి క్రీడించి రమణమించి
 మదన సామ్రాజ్య మేలంగవలదె? మగువ: ॥

47

సుదతి: నీ నెమ్మోము జూడఁ గల్గినఁ జాలుఁ
 బూర్ణ చంద్రుని జూడఁ బోవనేల ?
 అతివ: నీకెమ్మోవి యాన గల్గినఁ జాలుఁ
 బంచదారల చపు లెంచనేల?
 అలివేణి: నీగుబ్బులంట గల్గినఁజాలు
 గజనిమ్మ వండ్లవైఁ గాంక్షలేల ?
 కలిసి నీ కౌగిటఁ గదిసి యుండినఁజాలుఁ
 దలిరుపాసువుమేలు దలఁచనేల?

మనసుకరగించి నిండాలు మమతలిచ్చి
 కళల దేలించి సోలించి గారవించి
 ప్రేమరెట్టించి రతికేరి బెనగవలదె :
 మోదమున మేనులుప్పొంగి మోహనాంగి:
 తనివారనీ పంచదారఁ గేరెడు మోవి

తేనె లించుక యైన నాననైతి
 తమిదీర నీమేటి తకుకు చెక్కిలిగోట
 నొక్కసారైనను నొక్కనైతి
 మనసార నీగుబ్బు చనులపై గుఱుతులు
 మొనయనేపాదైనఁ జెనకనైతి
 కోర్కెదీరంగ నీ గుత్తవుఁ గొగిట
 నెనసి యొకింతైనఁ బెనఁగనైతి
 పడతి: యవ్వలి కార్యంబు నడవదాయె
 వట్టిదూరుకు లోనైతి వ్రతము చెడిన
 సుఖము లేదాయెనే ముద్దు సుదతి యింక
 మోడి చాలించి యేలవే మోహనాంగి॥

ప్రేమ మీఱఁగ నీవు ఏలువ నంపినజేక
 చేరరానైతి నా చెలిమికాఁడ
 పడఁతి రమ్మని నన్ను బలుకరించిన యంచ.
 దూటాడనైతి నా నీటుకాఁడ
 తేలించి నామోవి తేనియలడిగిన
 కొమ్మన నైతి నా యెమ్మెకాఁడ
 కళలంటి బిగియనీ కౌఁగిటఁ జేర్చిన
 వలదంటి నిన్ను నా వన్నెకాఁడ
 మొనసిచేసితిగతినీవు పెనగినంత
 సద్దుకొని కూడనైతి నాసామినన్ను
 నేరములనెంచి యీవట్టి నెపములుంచి
 యలుగనేటికి నా ముద్దులయ్య : రార॥
 నిలిచి మాట్లాడితే నిన్ను కాదందురా:
 కూర్చుండిరా : మరుల్ గొన్నదాన
 ఇంటికి వచ్చితి హీనమా నీకేమి :
 చిడిముడి పడకరా: చిన్నదాన

ముద్దుగా నవ్వితే ముత్యాలు రాలునా ?
 యేల యెంచేవురా: మేలుదాన
 కౌ-గిటఁ జేర్చితే ఘనమెల్లపోవునా ?
 కడపట నేదూరు పడినదాన
 నెమ్మి ముచ్చటలాడక నీవురాక
 చెలఁగి నవ్వక కౌఁగిట నలముకొనక
 యొంటిగాఁ జేసితివి నన్ను నొంటిదాని
 నొక్కపూడైన కటకట నోర్వవశమె॥

51

తియ్యని మాటలఁ దేలించెదవు గాని
 వద్దచేరఁగరావు వన్నెలాడి:
 వలకారి వగలచే వలపించెదవు గాని
 చేయంటగానీవు చిగురుఁబోడి:
 బెళుకు చూపుల చేత బెదరి చూచెడు గాని
 మోవి యానఁగనీవు ముద్దుగుమ్మ:
 తరితీవులొనరించి తప్పించెదవు గాని
 గుబ్బలంటఁగనీవు కులుకులాడి:
 ఎన్నిమాయలఁ జేయుదు వింతలోన
 చాలునికనైన దయతోడ సరసఁజేరి
 వేగ మరుకేళి నలయించి వేడ్కమించి
 నుదమున వెలింగి యేలవే మోహనాంగి:॥

52

“SEETHA KALYANAMU”

(Yakshagana Natak)

by

SHAHAJI

OPINION OF SCHOLARS

PLETHORA OF MATERIAL

From:

Sri Nidadavolu Venkata Rao, M. A.
(Retd. Professor in Telugu, University of Madras),
"Lakshmikanta Nilayam"

2-2-1137/5

New Nallakunta.
Hyderabad-44.

Date: 9-2-1972

To

Sri S. R. Rama Murty, I. A. S.
Secretary for Education,
Government of Andhra Pradesh,
Hyderabad.

Sir,

I received a complimentary copy entitled "SITAKALYANAM" published by the Andhra Pradesh Government Oriental Manuscripts Library and Research Institute.

Apart from other things, I was much attracted by the valuable foreword to it written by Vangmayamahadhyaksha Dr. V. Gopalakrishnaiah, the present Joint Director of the Government Oriental Manuscripts Library and Research Institute.

Yakshagana Literature is being worked out by scholars for the last four decades, but up till now, no scholar has dealt with the subject more deeply than Dr. Gopalakrishnaiah. He has given us through his foreword many interesting and original points, relating to the Yakshagana and its development. He has also clarified many terms, giving their true connotation and elucidated the inseparable connection between Sangita and Sahitya.

I append below some of the new features of the foreword.

Hitherto scholars believed that Yakshagana Literature flourished in the time of Palakuriki Somanada in the 12th century A.D. But here the Doctor proved that it existed even from the earliest times, by tracing the origin of the words Yaksha and Gana (Music) to Vedas, which are the main sources for our sangita and sahitya the inseparable twin arts.

The Yakshas as a particular class of deities appear in Vedas and Puranas. They are also found in Buddhistic Literature. As, they are of divine origin, they can change their forms, and had relations with Gandharvas, Vidyadharas and Kinnaras, known to us as divine musicians. The Yakshas also were musicians as there is a separate Raga in Music called Yaksha Priya and through other works on music.

In this connection, the Doctor, exhibited his varied scholarship in Sangita and placed before us his theory, that the intensive aptitude of the Yakshas for music-Gana might have been the origin of the word Yakshagana.

He then proves, that Yakshagana is both Divine and human. He illustrates this, by quoting the stories of Kubera and Ravana, who belonged to Ramayana times. Kubera is the ruler of Yakshas and he is also known as Kinnaresa - the Lord of Kinnaras who are also musicians. By the story of Kubera, the human aspect of Yakshagana is established.

YAKSHARATRI

Yaksharatri is a pastime observed on Pournami (full moon day) from earliest times. But some scholars equated this with the word Dipavali. But in all the literature connected with the Dipavali, there is no reference to the Yakshas. But from Tantric studies, we can find out the real meaning of Yaksharatri. There is a Yakshini (Feminine gender) Tulasi, Sakti worshipped on Kartika Pournami day. Even now on Kartika Pournami the Tulasi Puja performance will be celebrated with its completion. In this time there will be dance and music festivals and since, they related to Tulasi Yakshini, the word Yakshagana might have been originated.

JAKKULA PATA - YAKSHAGANA

Jakkula pata is a pure Telugu compound for Sanskrit Yakshagana. Sans - Yaksha - Telugu Jakki - Jakkulu. Since Jakkulu is considered as a pure Telugu word, scholars opined that originally, there is a class hill tribes known as Jakkulu, who developed a particular kind of dance and music and the word Yakshagana is a Sanskritized form brought into vogue by scholars.

Dr. Gopalakrishnaiah proved that this derivation, though linguistically correct, does not connote the origin of a particular tribe. The word Jakkulu is a desi word relating to 'Jakkini' a kind of dance and the particular class of maidens who practiced this Jakkini Dance came to be known as Jakkulu. They usually dedicated their lives to the service of God in temples. We can know from late V. Prabhakara Sastry, Kameswari Katha that there are Jakkula Kannelu (Jakkula maidens). Jakkula pata therefore only relate to the particular kind of

music sung at the time of the performance of the Jakkini dance. It cannot therefore be equated with entire Yakshagana, which consists of various kinds of music in Ragas and Talas.

KURAVANJI - YAKSHAGANA

Kuravanji is a kind of Desi dance in Tamilnadu late Veturi derived the word Kuravanji from the kind of dance performed by Kuruvus, a hill tribe in the Telugu country. Kurava angi Kurava's - anji means foot. In Telugu we find like Yakshaganas, Kuravanjis also. They are styled as "Yerukula Kuravanji" - these are generally performed by "Yerukulu" a class of hill tribes. This particular kind of Yerukula Kuravanji is also described as Yadukula Kuravanji - dance that relates to Yadukula or Yadavakula, who are not at all hill tribes. No doubt there are hill tribes, like Yerukavandru, and Yanadvandru, but it cannot be stated that Kuravanji or Yakshagana relates to a particular kind of tribe and that they are a tribal origin.

Moreover, in Sangita, there is a Raga known as "Kuranji Raga". Here Dr. Gopalakrishnaiah places before us his subtle knowledge of Musical Science by giving the Arohana and Avaraohana and also of Talas. He rightly connect "Kurucha Jampe Tala" with 'Kuranji Raga,' Kuravanji might have been a variant of Kuranji Raga (From this part of the foreword, it can be surmised that Dr. Gopalakrishnaiah has given the names of Ragas and Talas to the padas in the present Yakshagana as they will not be generally indicated in the original).

MARGA - DESI

The two terms Marga and Desi (Classical and Indigenous) first originated from sangita. The Marga sangita *i.e.* Sangita is that which is enunciated by Bharata, and Desi Sangita is the style which is in vogue in various regions or localities. The two terms later on were applied to Sahitya or Literature. In Telugu the literary types that evolved on the basis of Mahakavyas, in Sanskrit with Sanskrit metres is named as Marga Kavita, while the Dwipada, Geya, Udaharana and Yakshagana, with Desi or indigenous metres is called Desi Kavita. The Sanskrit metres are also known as Askhara Chandassulu, and the Desi as Matrachandassulu.

Hence, the Doctor acquaints us with his mastery over the Science of Prosody and proves, that there is no difference in Prosody, as Marga and Desi - by stating that the countless Sama, Artha and Vishama Vrittas, can be deduced from Sanskrit. Prosody, and all the Vrittas which we are particularly indicating as Telugu metres are of Marga origin, and since there is no Marga or Desi distinction in Prosody in Sanskrit the poetry also cannot be distinguished in such a manner.

He also proves, that Desi is but a variation of Marga, by taking into consideration, a number of Marga ragas named Desi and Desi ragas as Marga. One notable point is, that there is "Marga Desi Raga" in Sangita, and this established beyond doubt that, Desi has no separate existence but is a variant of Marga in its evolution. The Desi rachana in Telugu may be defined as the author's skill in moulding the prosody and language according to the genius of the Telugu language on Sanskrit and 'Desi models' as Telugu and Sanskrit are inseparable.

SANSKRIT YAKSHAGANAS

In this Dr. Gopalakrishnaiah proves, that the first Kavya in the Sanskrit Literature Valmiki Ramayana, is a Yakshagana Kavya as Valmiki himself states that his Ramayana is actually sung by Kusalavas before Rama and his audience. He states that we cannot say that the whole of Ramayana is sung by Kusalavas, in one particular Raga or Tala. They must have sung, that Kavya in consonance with various ragas, and Bhavas, according to the situations in the story and must have captivated the heart of Rama and others by their mellifluous music. He also explained further that Ramayana is not only a Sahitya work, but also a Sangitha work, embodying the principles of Gandharva Sangita.

This is a point well worth consideration. We are studying Ramayana purely from literary aspect, and this foreword brings to our minds the fact that it has to be studied from a musical view point.

The famous Gita Govinda and its imitations like Gita Girisa also written in Sanskrit, contains Desi compositions like Dhavalam, Bhramaram and Mangalam, and hence they can also be styled as Yakshaganas.

TELUGU YAKSHAGANAS

The Telugu Yakshagana is in vogue from the last one thousand years and we can deduce from Panditaradhya Charitra of Somanatha, that there were performance of Yakshaganas just like Dramas, with characters, costumes and music. The Telugu stage was in existence even at time, as known from the quotations given in this work shadow plays, Mono actions were performed on the stage and all the Sivalilas are performed through these performances.

As the language used in the Yakshaganas is classical, Yakshagana in Telugu can be classified as a type of Drama based on Sanskrit Uparupakas. This also reveals the fact, that Yakshagana belongs to Marga than Desi.

About the present Yakshagana Sita Kalyanam also, he has brought to light some new points, which are left in the introduction. Regarding the Text, he points out, that in this work Janaka belonged to Chandravamsa but Valmiki Ramayana clearly stated that Janaka belongs

to Surya Vamsa. He placed this fact before the scholars for consideration and research. He then discusses about the origin of which is Daruvu frequently used in this as well as other Yakshaganas. He also describes the various situations in which it is used in this Yakshagana.

He also presents to us some interesting points about *Gadya—Kaivaram* and *Sutradhara*.

About Sutradara he has for the first time given not only the definition, but also his importance in both Yakshagana and Drama up till now.

The subject of Yakshagana literature is studied purely from a historical point of view and not from a literary point of view.

The present foreword by the present Joint Director reveals the fact that there is a *plethora* of material for an advanced literary research in Yakshagana and focusses the attention of scholars for a deep and penetrating study on classical lines on this subject.

This is the first time, that how intensively we have to study Yakshagana in all its aspects to evaluate its place in the history of Telugu literature. In this connection I congratulate the Government that a Scholar of Dr. Gopalakrishnaiah's calibre is now the Joint Director of Government Oriental Manuscripts Library.

It is hoped that Scholars will take up the study on the lines of the foreword so as to bring about an authoritative and comprehensive History of Yakshagana literature in Telugu.

Yours faithfully,
N. Venkata Rao

డాక్టరు దివాకర్ల వేంకటాచార్యులు, M.A. (Hons.) Ph. D.

Professor and Head, Telugu Department, Osmania University
18-4 R. T., Barkatpura, Hyderabad-27.

వాఙ్మయ మహాధ్యక్ష, కళాప్రపూర్ణ
శ్రీ వడ్డమూడి గోపాలకృష్ణయ్యగారికి,

Joint Director,
Government Oriental Manuscripts Library and Research Institute,
Afzalgunj, Hyderabad-12, (A. P.)

అయ్యో :

తమరు దయతోబంపిన శ్రీసీతాకల్యాణ యక్షగాన నాటకము చేరినది. తమ పర్యవేక్షణమున నది నిర్దుష్టముగను, సుందరముగను ముద్రింపబడినందుకెంతయు సంతోషించితిని. దానికదాము వ్రాసిన తొలిపలుకు చదివెతిని. తానుండు జీవరంజెప్పినట్టింతకుబూర్వము యక్షగాన వాఙ్మయ చరిత్రలో బరిశోధనలు సాగించిన వారెవ్వరును గుర్తింపని, తెలియకెప్పని విషయము తెన్నో వివరించి యక్షగాన వాఙ్మయ చరిత్రకొక క్రొత్తరూపు తీర్చిదిద్దుటకు యత్నించుచున్నారు. అది తమ బహుగ్రంథ పరిశీలనమునకును, పరిశోధన పాఠపమునకును దార్పణము.

పాల్కురికి సోమనాథుని పండితారాధ్యక్ష చరిత్రయందలి ద్వైపదలకుఁ దామిచ్చిన యర్థము మిక్కిలి సమంజసముగా నున్నది. యక్షులను గూర్చియు, వారి భౌమాభౌమత్వములను గూర్చియు, యక్షరాత్రి వదాన్మును గూర్చియుఁ దాము గావించిన వివరణము సర్వాంగీకార్యమై యున్నది. యక్షగానోత్పత్తి విషయమునఁ దామొనరించిన వ్యాఖ్యానము తమ నడిచిన శాస్త్ర పరిశోధనమును వేయిదిగములఁ జాటుచున్నది. దేశీమాంధ్యవిధానములను వివరించి తాముకొన్ని రాముల నామముల ననుసరించి యక్షగానము కేవల దేశీయచర యనుటఁ జకాకము లేని రుజువుచేసి యున్నారు. గీతగోవిందాదులు సంస్కృతమున యక్షగానములే యనుట వాస్తవమే. యక్షగాన నాటకములు సంస్కృతమునఁ జూరూపకములారబ్రముగా వెలువడినవని తాముచేసిన సూచక యుచితముగా నున్నది.

సీతాకల్యాణమున జనకుని చంద్రవంశ సంభావనను గూర్చియు దశరథుని కాల్యున వసిష్ఠునకున్న ప్రాధాన్యమునుగూర్చియు, దశపు, గద్యకై వారము, సూత్రధారుడు అను పదముల యర్థమునుగూర్చియుఁ దాము గావించిన వ్యాఖ్య ప్రామాణికముగా నున్నది. కృత్వాంధమునఁ జిత్తి క్షోకములు కొన్ని శాహజీ ప్రశంసలుగను గొన్ని యాసని కాశీస్థులుగను ఉండటమే నవి యాతని యాస్థాన మందలి పండితులు వ్రాసినవై యుండవచ్చునని నేను భావించితిని. అతనికి సంస్కృతమురాదని నా యుద్దేశముకాదు. దానికేమి? తమ తొలిపలుకీ నాటకమునకు వెలలేని తొందరయ్యున్నది.

విధేయుడు

దివాకర్ల వేంకటాచార్యులు

